

A/LH

Nanda Mohan Talukda

P. O. Serbhog
Dated

Kamrup

Chandrapur School

অসমীয়া
পৰীক্ষা
২০৭৫

১৯৩৫ ব প্রতিযোগিতাৰ চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা সৌৰবণি বঁটা পোৱা,
নৰ্মাল শেষ পৰীক্ষা আৰু কলিকতা আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ
আই-এৰ ওখ অসমীয়া আৰু এম-এ আদি পৰীক্ষাৰ বাবে নিৰ্বাচিত

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

—প্রাচীন, মধ্য, আধুনিক—

আৰু

১৯৪০ ব প্রতিযোগিতাৰ আৰু চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা সৌৰবণি বঁটা পোৱা

অসমীয়া কথা-প্রতিভা

—বৈষ্ণৱ, বুৰঞ্জী, বিজ্ঞান, বৰ্তমান—

শ্রীভৈষ্ণৱ নেত্ৰ

এম-এ, বি-এছ-ছি, বি-টি

প্রণীত আৰু প্রকাশিত

১ম সংস্কৰণ—আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী—১৯৩৭

২য় সংস্কৰণ—অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি—১৯৪১

নতুন সংস্কৰণ—সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত—১৯৫০

শুৱনী পজা, যোৰহাট, অসম

যোৰহাট বাতৰি প্রেছত মুদ্ৰিত

বেচ ২/- দুটকা

তৃতীয় তাণ্ডবৰ আগকথা

আমাৰ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি দুইখনৰেই প্ৰথম তাণ্ডবৰ কেতিয়াবাই শেষ হ'ল, তাৰ বাবে আদৰ কৰোঁতাসকলৰ আন্তৰিক শলাগ লৈছো। চেপাকলৰ মহাৰ্থ আৰু তুলাপাতৰ আটক ছুণ্ডাৰ বাবে দুইখনৰে দ্বিতীয় তাণ্ডবৰ বেলেগে উলিওৱা সম্ভৱ নোহোৱাত দুইখন একেলগ কৰি এই নতুন তাণ্ডবৰ উলিওৱা হ'ল, আৰু ইও পুনৰ বাইজৰ সমাদৰ লভিব বুলি আশা কৰিলো। বৰ্তমান পুথিৰ কলেজৰ অথবা নাবাঢ়ক বুলি মূল কথাখিনি ইয়াত সৰল আৰু প্ৰাঞ্জল ভাৱে দাঙি ধৰিবলৈ চোৱা হৈছে আৰু নতুন অনুসন্ধানৰ ফলৰূপে কিছুমান পুৰণি মত সলনি কৰি নতুন মত আৰু কথা যোগ দিয়া হৈছে। অসমীয়া কথা-প্ৰতিভা ভাগটোত অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশ দেখুৱাবলৈ চোৱা হৈছে আৰু অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বিৱৰ্তন পৰীক্ষা কৰিবৰ বাবে আমাৰ অসমীয়া কাব্য-প্ৰতিভা পৰিৱৰ্তিত সংস্কৰণটো (১৯৪৯ খৃঃ) আঙুলিওৱা হৈছে। স্বৰূপতে চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা সৌৱৰণি পুঁজিৰ প্ৰতিযোগিতা পুৰস্কাৰ পোৱা আমাৰ এই তিনিওখনি পুথি পৰস্পৰ সম্পূৰক আৰু তিনিওখনি মিলি অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী সম্পূৰ্ণ হৈছে বুলিব পাৰি। অৱশ্যে আমাৰ ইংৰাজীত লিখা অসমীয়া সাহিত্যৰ বহুল বুৰঞ্জী আৰু তাৰ হিন্দী ভাঙনিত অনা-অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজৰ বাবে তিনিও বিষয় একেঠাই কৰা হৈছে। অসমীয়া পঢ়ুৱৈৰ বাবে আমাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ জেউতি, আৰু অসমীয়া ভাষা-তত্ত্বৰ সম্পৰ্কে অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীৰ চিনাকি আৰু অসমীয়া লিপিৰ বুৰঞ্জীৰ কাহিনী বিশেষ সহায়ক হ'ব পাৰে বুলি আশা কৰো।

শুৱনী গগী, যোৰহাট }
চ'ত ১৮৭১ শক।

শ্ৰীভৈষ্যৰ নেওগ

Expert Opinions on the History

1. Dr. Suniti Kumar Chatterji M. A., D. Lit, (London), F. R. A. S. B., Khaira Professor of Indian Linguistics and Phonetics and Head of the Department of Comparative Philology in the University of Calcutta, writes:—"Mr. Dimbeswar Neog of Jorhat is a versatile scholar of Assam who is a student of science, a poet, an educationist and a historian of the literature and culture of his province, all in one. His studies in Assamese literature have been very fruitful: his MAGNUM OPUS running upto several hundred pages (which we hope it will be possible to publish soon) will form one of the most comprehensive histories of the literature of a Modern Indian Language attempted so far." Calcutta, 25 June, 1948.

2. Tripitakacarya Dr. Benimadhav Barua M. A., D. Lit (London), F. R. A. S. B., Professor of Pali, and Lecturer, Sanskrit and Ancient India History and Culture, in the University of Calcutta, writes:—"Given facilities, Mr Neog is one of those erudite Assamese scholars from whom the world may expect many more scholarly productions of permanent value."

3. The Times of Assam. May 7, 1938, writes—"The author is wellknown in the field of Assamese literature. Indeed he is one of the best and most promising living Assamese writers. He has established his reputation by several highly

appreciated literary productions both in prose and verse. The publication under notice is a fit complement to his KAVYA PRATIVA and a valuable contribution to the stock of Assamese literature. The author has handled the subject very ably; every phase of literary development is brought into light in a chronological order... Needless to say that the publication will be found very valuable by all students of Assamese literature."

4. The Assam Tribune, February, 1943, writes-

"Mr. Neog has done a distinct service in the cause of Assamese literature by compiling this very valuable book...The author has been able to present us with a fairly exhaustive critical account of "the literary tendencies, currents and cross-currents of different epochs of Assamese literature into which it has been divided." He has differed on many points from many of his predecessors in the literary research field, in the light of more modern research and maturer judgment. The attention of the scholars is drawn to this important fact...We congratulate the author on this commendable achievement and heartily recommend the book to all linguistic scholars, literary men and students, Assamese and foreign."

5. শ্রীমুখাংশু কুমার রায়চৌধুরী, "বর্তমান," মাস, ১৩৫৫, কলিকাতা-

"বর্তমান আলোচ্য পুস্তকখানি অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ... চৰ্যাপদ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম রচনা। ... শ্রীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনের "যে মোল বুলিলো মনে নধবিলে, উলটিয়া দিলো পিঠি" শব্দগুলি অতি পুরাতন অসমীয়া ভাষা। ... বন্ধুবর নেওগ মহাশয়ের সহিত অল্প পরিচিত ও অসমীয়া সাহিত্য সম্বন্ধে অল্প জ্ঞান থাকিলেও বাংলা সাহিত্যের প্রতিবেশী সাহিত্য জ্ঞানে এই বইখানির বিস্তৃত আলোচনা করিলাম। ... লেখক একজন কবি, এবং অসমীয়া সাহিত্যে ৫২ খানি বই লিখিয়া স্বনামধন্য হইয়াছেন।"

বর্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ অধিনায়ক
শ্রীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা দেৱৰ কবকমলত—

.....আপুনি যোৱা ছকুৰি বছৰৰ আগৰে পৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ মুকুট-নিপিকা সন্মিষ্ট। ...আপোনাৰ মো-বৰষা আৰু শক্তিশালী লিখনিয়েই এদিন এই অভাজনক, কি নজনা মন্তৱ বলেৰে জানো, আশা আৰু প্ৰত্যয় দি সাহিত্য-ক্ষেত্ৰলৈ নমাইছিল। ...আনন্দ ফুকনে যি ধৰ্ম্মযুদ্ধৰ পাঞ্চজন্ত বজালে, গুণাভিৰাম আৰু হেমচন্দ্ৰই যি জয়ধাড়া আৰম্ভ কৰিলে, সেই সকলো গোবৰমণ্ডিত হৈছে আপোনাৰ হাতত। বৰ্ত্তমানৰো আন্ধাৰ বেমেজালিৰ মাজত পোহৰৰ বাতৰি বিলাওঁতা আপুনি; ...দেশ-মাতৃৰ মঙ্গল যন্ত্ৰৰ অতি আদৰৰ হোঁতা আপুনি। কবি, কথা-শিল্পী, নাট্যকাৰ, ঔপন্যাসিক, চুটিসাদু-লেখক, সম্পাদক, সমালোচক, অধিনায়ক,—আপোনাৰ লখিমী হাতৰ শ্ৰেষ্ঠ চিন নাই, অসমীয়া সাহিত্যৰ এনে এটি চুক বিচাৰি পোৱা টান; কিন্তু বিশেষ নামেৰে কব নোৱৰা এই সাহিত্যৰ কেইবাটাও অঙ্গ আপুনি পূৰ্ণ কৰিছে। পুৰণি সাদু সাহিত্য আৰু ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক সাহিত্যত অল্পপম অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিপুল বহু-ভাৱৰ পবিত্ৰ "ছৱামেল" মন্ত্ৰ পোনতে উচ্চাৰিছিল আপুনি। ইমানেই নহয়, বৰ্ত্তমান যুগত অসমীয়া গীত-মাত, ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম, ভাষা-সাহিত্য সকলোতে নতুন জীৱনৰ এছাটি পোহৰ পেলাই সদৌ জাতিক এক নতুন গতি-শক্তি দানি আটাইৰে শিৰায় শিৰায় এটুপি তপত তেজৰ নতুন নাচোন তুলিছে আপুনি। ...আপোনাৰ সকলো গুণৰ আভাস যাচিবৰ উপযোগী স্থান ই নহয়; তাৰ যোগ্য পাত্ৰও মই নহব পাৰো; আৰু তাৰ উপযুক্ত কালো এতিয়াও সম্ভৱ নো। তথাপি গুণ-মুক্ততাৰ সামান্য চিন বুলি, আপোনাৰ দৰে মহৎসকলৰ কীৰ্ত্তি-কাহিনীৰ এই গ্ৰন্থখনিকে আপোনাৰ স্নেহৰ অনুমতি অনুসাবে আন্তৰিক প্ৰশংসা আৰু তৰ্পণেৰে আপোনাৰ কব-কমলত ভক্তি-উপহাৰ দিলো, সাদৰে গ্ৰহণ কৰে যেন। ইতি—

শুৱনী পজা, ঘোৰহাট
১ আষাঢ়, ১৮৫৯ শক

আপোনাৰ স্নেহ-অৱনত
শ্রীভিষেক্ষৰ নেওগ

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ সূচী

প্ৰথম অধ্যায়, আদিযুগ—বাজনৈতিক বুৰঞ্জী, ১; সামাজিক বুৰঞ্জী, ২; ভাষাৰ বুৰঞ্জী, ৩; যৌথিক জনসাহিত্য, ৪; মণিকোঁৱৰ কুলকোঁৱৰক গীত, ৫, বৌদ্ধধৰ্ম সাহিত্য, চৰ্ঘা পদ, ৬; ডাকৰ বচন, ৭; শৈৱশাক্ত ধৰ্ম সাহিত্য, তত্ত্বমন্ত্ৰ, ৮। দ্বিতীয় অধ্যায়, আকবৈষ্ণৱ যুগ—বাজনৈতিক সালসলনি, ৯; ধৰ্মমূলক যুজবাগব, ১০; সাহিত্যৰ লক্ষণবিলাক, ১১; শূন্যপুৰাণ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তন, ১২; ময়নামতী আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ গান, ১৪; হেমসৰস্বতী আৰু প্ৰহ্লাদচৰিত্ৰ, ১৫, হৰিহৰ, কবিত্ব, বত্ৰকন্দলী, ১৬; মাধৱ কন্দলীৰ বামাংগ, ১৭; বজ্জা মহামণিক্যৰ নিৰ্ণয়, ১৮; মাধৱকন্দলীৰ দেৱজিত, ১৯। তৃতীয় অধ্যায়, বৈষ্ণৱ যুগ—ঐতিহাসিক বিচাৰ, ২১, সামাজিক পৰিস্থিতি, ২২; গণিত, জ্যোতিষ, ব্যাকৰণ—বকুল, কবিত্ব, চুড়ামণি, পুৰ্বোত্তম, ২৪; পদ্মপুৰাণৰ কবি মনকৰ দুৰ্গাবৰ, নাৰায়ণ, যষ্টিবৰ, ২৫; অনাবৈষ্ণৱ কবি—কবীন্দ্ৰ, সঞ্জয়, বমাপতি, পীতাম্বৰ, ২৬; শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জীৱনী, ২৭; কীৰ্ত্তন, ভাগৱত আৰু অন্যান্য কাব্য, ২৮; বৰগীত, অকীয়া নাট আৰু কথা, ৩০; মাধৱদেৱৰ জীৱনী আৰু কাব্যগীত-নাট, ৩১; অনন্ত কন্দলী আৰু বামসৰস্বতী, ৩২; বজ্জাক কন্দলী, শ্ৰীধৰ কন্দলী, সাৰ্বভৌম, গোৱিন্দ মিশ্ৰ, বিজ্ঞাপকানন, কংসাৰি, ৩৩; গোপাল আতা, গোপাল দ্বিজ, দামোদৰদেৱ, দামোদৰ বিপ্ৰ, দামোদৰ দাস, ৩৪; বামচৰণ, দৈত্যাৰি, বমানন্দ, অনিৰুদ্ধ, গজপতি, ভট্টদেৱ আদি, ৩৬। চতুৰ্থ অধ্যায়, উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগ—ৱেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী, ৩৭ মায়ামৰা জন-আন্দোলন, ৩৮; কথাসাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী, ৪০; অনন্ত ঠাকুৰ আৰু বামমিশ্ৰ, ৪১; বঘুনাথ, বামনাথ, বামচন্দ্ৰ, কেশৱদেৱ, ৪২; কবিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তি, কন্দৰিংহ, শিৱসিংহ, অনন্ত

আচাৰ্য্য, শুভনাথ, কচিনাথ, বিজ্ঞাচন্দ্ৰ, শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্য আদি, ৪৩; কথা-বচনা, ধৰ্ম, বিজ্ঞান, বুৰঞ্জী, ৪৪ চৰিত আৰু বংশাৱলী সাহিত্য অন্যান্য বৈষ্ণৱ লেখকসকল, ৪৫; অসমীয়া জনসাহিত্য—গীত-কাব্য নাম, সাধু, জিকিৰ আদি, ৪৭। পঞ্চম অধ্যায়, আধুনিক যুগ ইংৰাজ শাসন, ৪৮, আত্মবিশ্বাসহীনতা, ৪৯; সাহিত্যিক উপবিভাগ, ৫০; বেপটিষ্ট মিশ্যন সমাজৰ শুভাগমন, পৰ্বতে-ভৈয়ামে, বিপদে-আপদে, অসমীয়া সমস্যা, ৫৩; আধুনিক সাহিত্যৰ থাপনা, ৫৫ খৃষ্টান সাহিত্যৰ ত্ৰিমূৰ্ত্তি, ৫৭, আনন্দবাম ফুকন, ৫৮; হেমচন্দ্ৰ, ৬০; গুণাভিৰাম, ৬১; আলোচনী আৰু বাতৰিকাকত সাহিত্য, ৬২; পুৰণি সাহিত্যৰ পুনৰ্গঠাৰ ৬৪; বচনাসাহিত্যৰ আবিৰ্ভাৱ, ৬৫; আধুনিক কাব্যৰীতিৰ অভ্যুদয়, ৬৬; কবিতা আৰু গানত নৱজাগৰণৰ ক্ৰমবিকাশ, ৬৮; উপন্যাস আৰু চুটি সাধুৰ অভ্যুদয়, ৬৯; আধুনিক নাটৰ অভ্যুদয়, ৭১; বজ্জাবীয়া সহায়, আত্মজাতিক চেষ্টা, ইংৰাজী গ্ৰন্থ, ৭৩; অসমীয়া সাহিত্যৰ ভবিষ্যত, ৭৪।

অসমীয়া কথা-প্ৰতিভাৰ সূচী

প্ৰথম অধ্যায়, বৈষ্ণৱ যুগ (ক) বৈষ্ণৱ গদ্য :—শ্ৰীশঙ্কৰ দেৱ ৭৫; কল্লিণী হৰণ নাট, ৭৬; পাৰিজাত হৰণ নাট, ৭৬; কেলি-গোপাল নাট, ৭৭। শ্ৰীমাধৱদেৱ, ৭৮; পিপৰা শুচুৱা নাট, ৭৮; অৰ্জুন-ভঞ্জন নাট, ৮০। বামচৰণ ঠাকুৰৰ কংসবধ নাট, ৮১। গোপাল আতাৰ জন্মযাত্ৰা নাট, ৮২; গোপী-উদ্ধৱ সন্থাদ নাট, ৮৩। দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ নৃসিংহ-যাত্ৰা নাট, ৮৪; শ্ৰমন্ত-হৰণ নাট, ৮৪। দ্বিজভূষণৰ অজামিল উপাখ্যান নাট, ৮৫। বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱ, ৮৫, কথা ভাগৱত ৮৫; কথা-গীতা, ৮৬। (খ) চৰিতগদ্য—কথা-গুৰুচৰিত, ৮৭; (খ) বুৰঞ্জী গদ্য, পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, ৮৭। দ্বিতীয় অধ্যায়, উত্তৰ বৈষ্ণৱ

যুগ,— (ক) বৈষ্ণৱ গীতা—বঘুনাথ মহন্তৰ কথা-বামাংগ, ৮৮; কথা-পদ্মপুৰাণ, ৮৯; কথা-সাত্তত তন্ত্ৰ, ৮৯; কথা-ঘোষা, ৯০; (খ) তন্ত্ৰগীতা—কামবত্ৰ তন্ত্ৰ, ৯০; শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী ৯০; (গ) বিজ্ঞান গীতা—হস্তীবিজ্ঞান, ৯০; ঘোষা-নিদান, ৯১; (ঘ) বাজনীতি গীতা, বাগীশৰ নীতিলতাঙ্কৰ ৯১; (ঙ) বুৰঞ্জী গীতা—অসম বুৰঞ্জী, ৯২; দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী, ৯৩; (চ) বাজকীয় পত্ৰৰ গীতা, বঙাল আৰু অসমৰ মাজত, ৯৩-৯৪; (ছ) তামৰ ফলিৰ গীতা, প্ৰমত্তসিংহৰ ৯৫; চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ ৯৬; (জ) মাতৃহবেচা কাকতৰ গীতা, কমলেশ্বৰ সিংহ, ৯৬ :
 তৃতীয় অধ্যায়, ইংৰাজ যুগ—(ক) পূৰ্ব “অকনোদই” কাল (১৮২৬-৪৬)—
 মণিৰাম দেৱান, ৯৭; বুৰঞ্জী-বিবেক-বত্ৰ, ৯৭; কালীনাথ তামূলীফুকন আৰু বাধানাথ বৰবৰুৱাৰ আসাম বুৰঞ্জী, ৯৮; অজ্ঞাত, আহোম বজাৰ বিয়া, ৯৯; হৰকান্ত শৰ্মা বৰুৱাৰ “আসাম বুৰঞ্জী,” ৯৯ (খ) “অকনোদই” কাল, ১০০; অজ্ঞাত, মাত্ৰিভাষাৰ শক্তি, ১০০; অজ্ঞাত, জাতিকৰ জাতী, ১০১; আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ “ইংলণ্ডৰ বিৱৰণ,” ১০১; “অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ,” ১০২; মাইলুছ ব্ৰহ্মনৰ অভিধানৰ “আভাস,” ১০৩; (গ) আসাম-নিউচ যুগ, ১০৩; হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ “বাহিৰে বংচং” ১০৩; আত্মজীৱনী, জোনাকী, ১০৪; গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ ঢেকিয়াল ফুকন, ১০৫; বহুশ্ৰু ব্যাখ্যা, ১০৬; পদ্মাৱতীৰ স্মৃতি, ১০৭; ভ্ৰমবদ্ৰ ১০৭; কমলাকান্তৰ বেদ, ১০৮; লক্ষ্যদেৱৰ পাতনি, ১০৮; সদানন্দ, ১০৯; সত্যনাথৰ সাৱথি, ১০৯; বজ্জেশ্বৰ বিদ্ৰোহ, ১১০; (ঘ) জোনাকী কাল, চন্দ্ৰকুমাৰৰ আত্মকথা, ১১০; লক্ষ্মীনাথৰ লিটিকাই, কাব্যপ্ৰতিভা, ১১১; হেমচন্দ্ৰৰ পাত্ৰী, ১১২; বজ্জীকান্ত বৰদলৈৰ মিৰিজীয়া ১১৩, আনন্দচন্দ্ৰ আগবৰালাৰ ক্ষমা, ১১৪; পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ ভাৰতমতী, ১১৪; মফিজুদ্দিন হাজৰিকা, চ'তমাহ ১১৫; বেহুধৰ বাজখোৱাৰ লখিমী তিব্বোতা ১১৬ (ঘ) বাহী কাল, শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ গল্পাঞ্জলি ১১৬; ষষ্ঠীক্ষনাথ দুৱৰাৰ কথা কবিতা ১১৭; ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ মোৰ লিখা, ১১৮; ফিবদৌছ আলিৰ প্ৰকৃতি পাঠ, ১১৯; (ঙ) আৱাহন-যুগ সুবেজ্জমোহন দাসৰ ছন্দ ১১৯, আত্মজীৱন নেওগৰ নাৰীজাগৰণ ১১৯ কমলেশ্বৰ চলিহাৰ বিশ্বাসিক বেজবৰুৱা ১২০।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

প্ৰথম অধ্যায়—আদি যুগ (৬০০-১১০০ খৃঃ)

ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জী :—যুগান্ চোৱাওঁৰ ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত, বাণভট্টৰ ইৰ্ষচৰিত আৰু স্থানীয় শাসন-মালাৰ পৰা কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মাই সপ্তম শতিকাৰ আগছোৱাত কামৰূপত ৰাজত্ব কৰা কথা আমি সঠিককৈ জানিব পাৰোঁ। চীন ইতিহাসত কুমাৰক পূব-ভাৰতৰ বজা বোণা আৰু ঘাইকৈ তেওঁ বঙ্গৰ ৰাজধানী কৰ্ণস্বৰ্ণৰূপৰা মাটিদান কৰা নিধনপুৰ তাম্ৰলিপি আদিৰ পৰা, সেই কালত কামৰূপ ৰাজ্যই গোটেই পূব-ভাৰত সাবটিছিল বুলি বুজিব পাৰি। ভাস্কৰেই বৰ্মন বংশৰ শেষ ৰজা। তেওঁৰ পাছত স্বেচ্ছাধিনাথ শালস্তম্ভ আৰু তেওঁৰ ফৈদৰ আন কুৰিজন ৰজাই ৰাজত্ব কৰে। এই শাৰীৰ একবিংশ ৰজা ত্যাগসিংহৰ পাছত, দশম শতিকাৰ মাজভাগ মানত ৰজা ব্ৰহ্মপালৰ সৈতে কামৰূপত পাল বংশৰ ৰাজত্ব আৰম্ভ হয়; সম্ভৱ, দ্বাদশ শতিকাৰ আগভাগত ৰাজত্ব কৰা ধৰ্মপালেই এই বংশৰ শেষ ৰজা। নেপালৰ ৰজা জয়দেৱৰ ৭৪৮ খৃঃ শিলালিপিৰপৰা শালস্তম্ভৰ ফৈদৰ কামৰূপৰ ৰজা ইৰ্ষই বঙ্গ, বিহাৰ, উড়িষ্যা আৰু গঙ্গামো শাসন কৰিছিল বুলি বুজিব পাৰি। পাল ৰজাসকলৰ দিনতো কামৰূপ পূব-ভাৰতৰ এক ডাঙৰ অংশই আছিল যেন বোধ হয়। এই ৰাজ্যৰ অতি পুৰণি নাম প্ৰাগজ্যোতিষ আৰু ৰাজধানী প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ বৰ্তমান গুৱাহাটীয়েই বুলি ধৰিব পাৰি। তাৰ পাছত এই ৰাজ্যৰ নাম কামৰূপ হয় আৰু ৰাজধানী পোনতে হাকপ্লেস্বৰলৈ (বৰ্তমান তেজপুৰৰ ওচৰত), তাৰ পাছত দুৰ্জয়ালৈ (সম্ভৱ বৰ্তমান নগাঁৱৰ ভিতৰত), আৰু শেষত কামৰূপ নগৰলৈ (কমতাপুৰ) স্থানান্তৰিত হয়।

সামাজিক বুৰঞ্জী :—বাণভট্টৰ হৰ্ষচৰিত আৰু নিখনপুৰ শাসনবৰণা বজা ভাস্কৰবৰ্মা শৈৱ আছিল বুলি আমি বঢ়িয়াই জানিব পাৰো। য়ুয়ান্ চোৱাঙৰ ভ্ৰমণ-বৃত্তান্তৰ পৰা, কুমাৰ নিজে হিন্দু হলেও, কামৰূপ ৰাজ্য দেৱ-দেৱীৰ মন্দিৰেৰে ভৰি থাকিলেও, ইয়াত কোনো বৌদ্ধ মথ-মন্দিৰ স্থাপিত নহলেও, বৌদ্ধ ধৰ্মই ইয়াত কুমুৰি মাৰিছিল আৰু বজা এই ধৰ্মৰ লোকসকলৰ প্ৰতি সহানুভূতি-সম্পন্ন আছিল বুলি সহজে বুজিব পাৰি। ভাস্কৰ বৰ্মাৰ দৰে তেওঁৰ পাছত শালস্তম্ভৰ কৈদৰ এটেকৈ জন বজা আৰু ব্ৰহ্মপাল আদি পালবংশী বজাসকলে তেওঁলোকৰ শেষ বজা, দ্বাদশ শতিকাৰ ধৰ্মপাললৈকে, যেনেকৈ বৰাহ-পৃথিৱী-সমুদ্ৰ নবক বজাৰ বংশীয় বুলি দাবী কৰিছিল, আৰু একাদিক্ৰমে সকলো বজাই একে হাতীৰ মোহৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল; তেনেকৈ তিনিও কৈদৰ বজাসকলৰ তাম্ৰ শাসনবোৰত নিয়মিতভাৱে শিৱৰ বন্দনাকে মুখ্যভাৱে, আৰু শিৱৰ লগত পাৰ্বতী, পৃথিৱী আৰু বৌদ্ধ ত্ৰিবজ্জৰ “ধৰ্ম” আদিৰ উল্লেখ পোৱা হয়। কেৱল ধৰ্মপালৰ তিনিখনৰ প্ৰথম দুখনত শিৱৰ পাছত বিষ্ণুৰ, আৰু শেষৰ খনত পোনতে আৰু প্ৰধানতে বিষ্ণুৰ বন্দনা পোৱা হয়। তদুপৰি ইন্দ্ৰপালৰ দ্বিতীয় তাম্ৰ শাসনত নিয়মিতভাৱে পোনতে আৰু প্ৰধানতে শিৱৰ বন্দনাই থাকিলেও তাৰ মুকলি ফলিত গৰুড় আৰু শঙ্খ-চক্ৰ গদা-পদ্মৰ চিত্ৰ আছে; তাৰ পৰা বুজিব পাৰি যে বজা শৈৱ হলেও লিপিকাৰজন বৈষ্ণৱ। এইদৰেই এই কাল ছোৱাৰ কামৰূপৰ সামাজিক বুৰঞ্জীত শৈৱ, শাক্ত, বৌদ্ধ আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ফেৰিয়া-ফেৰি, অৰিয়া-অৰি আৰু সূৰ্যমিহলিৰ বুৰঞ্জীৰ এটি আভাস পাওঁহঁক। পুৰণি অসমত যথাক্ৰমে দশম আৰু পঞ্চদশ শতিকাত লিখা বুলি অনুমান কৰা সংস্কৃত গ্ৰন্থ কালিকা পুৰাণ আৰু যোগিনী ভক্ত, ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আগ ভাগত অহা আহোমসকলৰ বুৰঞ্জী আৰু মুছলমান লেখকৰ আইনু-ই-আকবৰি আদি পুথিতো ইয়াৰ সন্দেশ পোৱা হয়।

ভাষাৰ বুৰঞ্জী :—য়ুয়ান্ চোৱাঙে কামৰূপৰ সেই কালৰ ভাষা মধ্যভাৰতৰ ভাষাৰ পৰা অলপ পৃথক বুলিছে। এই পাৰ্থক্যৰ প্ৰমাণ আমি পোনতে সপ্তম শতিকাৰ আগভাগৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ আগ ভাগলৈকে দান কৰা পুৰণি তাম্ৰ শাসনবোৰৰ পৰা আওপাকে হলেও পাব পাৰো। এই শাসনবোৰৰ ভাষা সংস্কৃত, কিন্তু পণ্ডিত বা লিপিকাৰসকলৰ অনাৱধানতাৰ ভিতৰেদি তেওঁলোকৰ অজ্ঞাতসাবে সেই কালৰ স্থানীয় প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱ তাত পৰিছিল। ভাৰতীয় অষ্টাদশ প্ৰাকৃতৰ ভিতৰত আমি এই কামৰূপীয় প্ৰাকৃতৰ নিদৰ্শন দেখা নাপাওঁহঁক। দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে এই কামৰূপীয় প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱবোৰকে ‘কামৰূপ শাসনাৱলী’ৰ গ্ৰন্থকাৰ মহামহোপাধ্যায় পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্য্যই লিপিকাৰৰ প্ৰমাদ বুলি শাসনবোৰৰ পাঠ ‘শুধবাই’ গৈছিল; কিন্তু সৌভাগ্যক্ৰমে পাদটোকাত তেওঁ সেইবোৰৰ উল্লেখ কৰি থৈছিল। ত্ৰিপিটকাচাৰ্য্য ডক্টৰ বেণীমাধৱ বৰুৱাই ‘ইণ্ডিয়ান হিষ্টৰিকেল কোৱাৰ্টাৰলী’ (চেপ্তেম্বৰ, ১৯৪৭) কাকতত সেইবোৰ আলোচনা কৰি তাৰ পৰা কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ সন্দেশ দিছে। তাৰ বাহিৰে বৌদ্ধ গান আৰু দোহাবোৰত আমি সেই কালৰ কামৰূপৰ ভাষাৰ আভাস পাব পাৰোঁহঁক। মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে তেওঁৰ ‘বৌদ্ধ গান ও দোহা’ গ্ৰন্থত আৰু ত্ৰিপিটকাচাৰ্য্য বাহুল সাক্ষ্যতায়নে তেওঁৰ ‘পুৰাতন নিৱন্ধাৱলী’ পুথিত এই গানবোৰৰ ভাব, ভাষা আৰু লেখকৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে। অসমীয়াৰ ফালৰ পৰা চৰ্চা কৰিলে এই বৌদ্ধ গান আৰু দোহাবোৰত যথেষ্ট অসমীয়া প্ৰভাৱ আৰু ভালেখিনি অসমীয়া লেখকৰ বচনা পোৱা হয়।

মৌখিক জনসাহিত্য :—আদিম অৱস্থাত অস্ততঃ, সাহিত্য কোনো শিক্ষামূলক অস্থানৰ উৎপন্ন নহয় ; কিয়নো তেনে কোনো অস্থানৰ উদ্ভৱ হোৱাৰ বহুত আগতেই সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ ফল-ফুল ৰূপে ইয়াৰ জন্ম হয়। ইফালে, শিশুৱে ঘেনেকৈ খোজ কঢ়াতকৈ নাচিবলৈ আৰু কথা কোৱাতকৈ গান গাবলৈ সহজ পায়, প্ৰত্যেক জাতিয়েও সেইদৰে নিজ শৈশৱ কালত সঙ্গীতপ্ৰিয় বা কবিতাময় জাতি ৰূপেই নিজৰ চিনাকি দিয়ে। গতিকে জগতৰ আন আন জাতিৰ দৰেই অসমীয়াও আদিতে কবিতাময়, আৰু অসমীয়া প্ৰথম সাহিত্য মৌখিক জন-কবিতা। কিন্তু সেই আদিম সাহিত্য অলিখিত ৰাবেই যুগে যুগে মুখে মুখে বাগৰি অহা সেই গীত সাধুবোৰৰ মূল গঢ় আমি আজি প্ৰকৃততে নাপাওঁ। সাহিত্যৰ আত্মা ভাব, শব্দৰ ভাষা ; গতিকে শব্দৰ নহলেও আত্মাৰ প্ৰতিধ্বনি বা ভাব ৰূপত কিছুমান চহ। গীত-সাধুত আমি সেই আদিম অৱস্থাৰ সাহিত্যৰ বংশামান আভাস পোৱাওঁ। কিন্তু শ শ বছৰৰ ভিতৰেদি সেই প্ৰতিধ্বনি ইমান খীণ হৈ আহিছে বা নতুন শব্দৰে সেই আত্মাই এনেকৈ লুকালুকি ৰবিব পাৰে যে তাক এনেদৰে আনৰ মাজত চিনি উলিওৱা টান। তথাপি সেইবোৰ বিচাৰিবৰ এটি সহজ উপায় আছে ; অতি আদিম অৱস্থাত মানুহৰ লগত প্ৰকৃতিৰ সম্পৰ্ক অতি অস্তব্ধ, আৰু বিবিলাক ধাই নাম আৰু সাধুত প্ৰকৃতিৰ পুৰণৰ নিচিনা এনে কল্পনা পোৱাওঁ, সেইবোৰ নাম আৰু সাধুৰে জন্ম অতি পুৰণি বুলি আমি অনুমান কৰিব পাৰোঁ। ‘ওকণি সখী মৰি গল, বগে বৰত কৰে ; লুইত ফেনা, মহ মেনা ; গছ নিপাতী, কপৌ কণা।’—এনেবোৰ এই শ্ৰেণীৰ অসমীয়া সাধু সেই কালত উৎপন্ন হোৱা সম্ভৱপৰ। এনে কিছুমানৰ বাহিৰে ধাই নাম, আই নাম, সিয়া নাম, গৰখীয়া নাম আদি সবহখিনিয়েই যে বৈষ্ণৱ যুগৰ পাছৰ, ‘নাম’ শব্দই তাৰ অলপ সন্দেশ আছে।

মণিকোঁৱৰ-ফুলকোঁৱৰৰ গীত :—“শঙ্কলদেৱ বজাবে পুতেক মণিকোঁৱৰ, কোলাতে খতি-খুন নাই।” বুলি আৰম্ভ হোৱা মণিকোঁৱৰৰ গীতৰ “শঙ্কলদেৱ”, অমৰ পাৰশ্ৰিক কবি ফিবদৌছীৰ শ্বাহনামা আৰু কাছিম ফেৰিষ্টাৰ পাৰশ্ৰৱ ইতিহাসত উল্লিখিত পুৰণি কামৰূপৰ বজা শঙ্কলাদিৰ বুলি ভাবিবৰ কেইবাটিও কাৰণ আছে, যদিও অজ্ঞতাৰশতঃ কোনো কোনোৱে এই গীতৰ “শঙ্কলদেৱ”ক ভুলকৈ “শঙ্কবদেৱ” বা কোনোৱে “শঙ্খদেৱ” বোলে আৰু যদিও তেনে নামৰ কোনো মূল্য নাই। উক্ত ইতিহাস অনুসাবে শঙ্কলদেৱে উত্তৰ ভাৰতৰ কেদাৰ ব্ৰাহ্মণ বজাক পৰাস্ত কৰে, কিন্তু ভাটিৰ বংপুৰৰ ঘোৰাঘাট পৰ্বতৰ ওচৰত চাৰিলাখ পদাতিক, একলাখ অশ্বাবোহী আৰু চাৰি হাজাৰ গজাবোহী সৈন্য লৈ আক্ৰমণকাৰী (পাৰশ্ৰ-বিজ্ঞতা) দুৰ্জয় সৈন্যবাহিনীৰ লগত মহাপৰাক্ৰমেৰে যুদ্ধ শেষত পাৰশ্ৰৱ হাৰকুলিচ কস্তমৰ হাতত প্ৰাণ এৰে। গীতটিৰ মতে শঙ্কলাদিৰৰ পুতেক মণিকোঁৱৰ। যদিও এই গীতকেইটিয়ে অকল বৈষ্ণৱ যুগৰ ভিতৰেদিয়েই নহয় আহোমৰ ৰাজত্বৰো পোহ পাইহে বৰ্ত্তমান আমাৰ হাতলৈ আহিছে নিশ্চয়, তথাপি গীতকেইটিৰ কল্পনাত প্ৰকৃতিৰ লগত যি অস্তব্ধ সম্পৰ্কৰ প্ৰমাণ পোৱা হয়, তাৰপৰাও ইহঁতৰ উৎপত্তি অতি পুৰণি কালত বুলি ভাবিবলৈ আমি বাধ্য হওঁ। ফেৰিষ্টাৰ ইতিহাস মতে শঙ্কলাদিৰেই বিখ্যাত গোড় নগৰ প্ৰতিষ্ঠাতা, আৰু ত্ৰয়োদশ শতিকাত মুছলমান আক্ৰমণকাৰী আহি তুন্দালৈ তুলি নিনয়ালৈকে দুই হাজাৰ বছৰ গোড়ই সেই দেশৰ ৰাজধানী আছিল। তেতিয়া হলে গোড় প্ৰতিষ্ঠাৰ কাল খৃঃ পূঃ ৭০০ বছৰমান হয়, আৰু সেই কালতে কস্তমৰ মৃত্যু হয় বুলি আমি জানিবলৈ পাওঁ। এই গীতকেইটি সেই কালত বছৰাৰ নোৱাৰিলেও, অসমীয়া ভাষাৰ পাতনিৰ সময়তে ইহঁতৰ জন্ম বুলি আমি সাধাৰণভাৱে ঠাৱৰাব পাৰোঁ।

বৌদ্ধ ধৰ্ম সাহিত্য—চৰ্যাপদ :—যুগান্ চোৱাঙৰ টোকা আৰু ডাকৰ বৰ্মাৰ নিজ নিধনপুৰ শাসনৰপৰা পোৱা পুৰণি অসমত বৌদ্ধধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আৰু এক কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ সন্দেশ আগতে দি অহা হৈছে ; এই দুই সত্যৰ সমাবেশ দেখা পাওঁইক বৌদ্ধগান চৰ্যাপদ আৰু দোহাবিলাকত। বনফুলৰ দৰে ফুলি উঠা বৈষ্ণৱিক মৌখিক জন-সাহিত্যৰ পাছতে ধৰ্মমূলক এই লিখিত বচনাবোৰ আমি জয়ে জয়ে লগ পাতোঁ, কিয়নো মাঝুহ আভিৰ সামাজিক আৰু শিক্ষামূলক অনুষ্ঠানৰ ভিতৰত ধৰ্মই প্ৰথম আৰু প্ৰধান। মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়েই পোনতে এই গীতবোৰ গোটাই “এহেজাৰ বছৰৰ আগৰ বঙলা ভাষাৰ চানেকি” বুলি “বৌদ্ধগান ও দোহা” নামে এইবোৰ ছপাই উলিয়ায়। তাৰ ভালেমান বছৰৰ পাছত ত্ৰিপিটকাচাৰ্য্য বাহুল সাক্ষ্যতায়নেও দোহা আৰু চৰ্য্যাবোৰ গোটায় আৰু তেওঁৰ “পুৰাতত্ত্ব নিবন্ধাৱলী”ত সেইবোৰ আৰু চৌবাশী সিদ্ধ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰে। মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদে এইবোৰ বঙলা গীত বুলিছিল, কিয়নো সেই কাললৈকে গোটেই পূব-ভাৰতত শঙ্কলাদিৰ ডাকৰ বৰ্মা আদিৰ দৰে একেজন বজাৰ তলত প্ৰায় একে সভ্যতা, একে সংস্কৃতি আৰু একে ভাষাই চলিছিল ; আৰু সেই পূব-ভাৰতীয় ভাষা ঘাইকৈ কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ অন্তৰ্গত আছিল বুলি ৰূপতত্ত্ব, ধ্বনিতত্ত্ব, ব্যাকৰণ আদি সকলো ফালৰ পৰা বুজিব পাৰি। তদুপৰি প্ৰসিদ্ধ চৌবাশী সিদ্ধ আৰু গায়ক বৌদ্ধ ভিক্ষুসকলৰ ঘাই আৰু সবিশ্বিনিয়েই পুৰণি অসমৰ লোক বুলি এতিয়া প্ৰমাণিত হৈছে। সেইসকলৰ ভিতৰত সৰহ পা (সৰোহ বজ্জ), লুই পা (লৌহিত্যপাদ), মীন পা, (মৎস্তোজ্জনাথ), গোবৰ্দ্ধ পা, কান পা, সৱৰি পা, ধেনু ধেনু পা, ভূষুক পা, নাগাৰ্জুন আদি অনেক প্ৰধান সিদ্ধ-গায়ক আৰু তেওঁলোকৰ চৰ্য্য পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ গোবৰ্দ্ধৰ মূল। এংলো-ছেক্সন সাহিত্যৰ লগত ইংৰাজী সাহিত্যৰ যি সম্বন্ধ, “সাক্ষাভাষা”ৰ এই দোহাবোৰৰ লগত অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰায় তেনে সম্বন্ধ। পণ্ডিত বাহুলৰ মতে চৰ্য্যাবোৰ ৮ম—১১শ শতিকাৰ।

বৌদ্ধ ধৰ্ম সাহিত্য—ডাকৰ বচন :—ডাকৰ বচনবোৰ বৰপাতে মৌখিক জনসাহিত্য আৰু লিখিত বৌদ্ধধৰ্ম সাহিত্য চৰ্য্য আৰু দোহাবোৰৰ মাজতে। মৌখিক জনসাহিত্যৰ দৰে ইয়াৰ পাবদৰ অস্থিৰ স্বভাৱ আৰু চৰ্য্য দোহাবোৰৰ দৰে ইয়াত বৌদ্ধ ধৰ্মৰ সামাজ্য সাঁচ আছে। একালে, ডাক নামে কোনো পুৰুষ নাছিল, জন-গণৰ কথাই ডাক, এনে নানাভাৱে ডাকৰ অস্তিত্বত সন্দেহ ; ইফালে অসম, বঙ্গ আৰু উড়িষ্যাতে ডাকৰ বচনৰ প্ৰচলন থকাত ডাকপুৰুষৰ ওপৰত তিনিও প্ৰদেশৰ দাবী, অসমীয়া ডাক চৰিত মতে ডাক কুমাৰৰ লৰা আৰু বঙালীৰ মতে গোৱালৰ লৰা ; এনে নানা ফেৰিয়াফেৰিত ডাকৰ বচনৰ আলোচনা নিশ্চয় জটিল। কিন্তু “লেহিড়ঙৰা ডাকৰ গাঁও ১০০০সেই গাঁৱত উপজিল ডাক।” ডাক-চৰিতৰ এনেবোৰ কথাৰ লগত বৰ্তমান বৰপেটা মহকুমাৰ ৬৭ মাইল দৰিণে থকা লেহি গাঁৱৰ সম্পৰ্ক মিলাই চালে, ডাকক কালনিক পুৰুষ বুলি এৰিবলৈ টান হয়। ডাকৰ জীৱনীৰ দৰে ডাকৰ বচনৰ বৌদ্ধত্বও একেবাৰে জলজলপটপট নহয় ; কিন্তু “যেবেসে ধৰ্মক কৰিবা জানি। পুখুৰী খান্দিয়া বাধিবা পানী ॥ বৃক্ষ বোপনত অধিক ধৰ্ম। মঠ-মণ্ডপ শোভন কৰ্ম ॥” “অন্নজল মহা দান। তাত পৰে ধৰ্ম নাহি আন ॥” আদি, অশোকৰ শিলালিপিৰ ভাৱানুবাদ যেনহে লাগে ; গতিকে পোনপাকে নহলেও যেনে তেনে ইয়াত বৌদ্ধধৰ্মৰ সাঁচ আছে সন্দেহ নাই। ডাকৰ বচনত জন্মপ্ৰকৰণ, কুশিলক্ষণ, জ্যোতিষতত্ত্ব আদি তেৰ-চৈধ্য বিভাগ আছে আৰু এই ডাকৰ বচনবোৰ সচাকৈয়ে অসমীয়াই “বেদৰ বাণী”ৰ দৰে চিবকাল মানি আহিছে। ডাক পুৰুষ নিশ্চয় পূব-ভাৰতৰ গোবৰ্দ্ধৰ ছক্ৰেটিছ, আৰু বৰ্তমান প্ৰাদেশিক বিভাগবোৰৰ আগতেই তেওঁ প্ৰকাশ পাইছিল।

শৈৱ-শাক্ত ধৰ্মসাহিত্য—তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ :—সপ্তম শতিকাৰ আগ ভাগৰ ভাস্কৰবৰ্মাকে আবৃত্ত কৰি দ্বাদশ শতিকাৰ আগভাগৰ ধৰ্মপালৰ প্ৰথম দুখন ভাষাৰ ফলিলৈকে শাসন প্ৰশস্তিবোৰত থকা শিৱ আৰু পাৰ্বতীৰ বন্দনা আদিবপৰা সেই কালৰ অসমত শৈৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য বাককৈয়ে থকাৰ গম পোৱাটোৱা। খৃষ্টীয় দশম আৰু পঞ্চদশ শতিকাত অসমতে বৰ্চিত বুলি অনুমান হোৱা যথাক্ৰমে কালিকাপুৰাণ আৰু যোগিনীতন্ত্ৰ নামৰ সংস্কৃত গ্ৰন্থ দুখনিত শৈৱ-শাক্ত অসমৰ দুখনি বিস্তৃত চিত্ৰ পোৱাটোৱা। তাৰ বাহিৰেও ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আগভাগত অহা আহোম আক্ৰমণকাৰী সকলৰ বুৰঞ্জীত আৰু তেওঁলোকৰ আগে-পাছে অসম-জয়ৰ অপচেষ্টা কৰা মুছলমান সকলৰ আইন-ই-আকবৰি আদি গ্ৰন্থত সেই কালৰ অসমত থকা তান্ত্ৰিক ধৰ্মৰ ঘোৰ মূৰ্ত্তি আৰু ব্যভিচাৰৰ আমি যথেষ্ট আভাস পোৱাটোৱা। প্ৰাক্-আহোম যুগৰ কছাৰী, চুতিয়া, বাৰভূঞা আদি কৈদৰ বজা সকলোৱেই ঘোৰ-শাক্ত আছিল। কছাৰীৰ ব্ৰা-ব্ৰি (আৰ্য্য কপত বুঢ়া-বুঢ়ী, হৰপাৰ্বতী), চুতিয়াৰ কেচাইখাতীৰ ভাস্মেশ্বৰী (বা পূবৰ প্ৰাক্-আৰ্য্য কামাখ্যা), আৰু বাৰভূঞাৰ আই-গোসানী সেই পুৰণি শক্তি পূজাৰ কেন্দ্ৰসমূহ। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰত নাৰায়ণপুৰৰ ফুলবাৰীক ঘাই কৰি আই-পূজাৰ কি প্ৰাধান্য আছিল, রেডৰ অসম বুৰঞ্জীৰ পৰা বঢ়িয়াকৈ বুজিব পাৰি। তাৰ উপৰিও আই-নামবোৰত ফুলবাৰী, পিছলা, টুনি আদিৰ উল্লেখ সঘনে পোৱা হয়। এই অলৌখিক সাহিত্যৰ বাহিৰেও, সংস্কৃত আৰু অসমীয়াত তন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ লেখ তাকৰ নহয়; তন্ত্ৰবোৰ সাধাৰণতে হৰ-পাৰ্বতীৰ কথোপকথনেৰে আবৃত্ত হয়। অসমীয়া মন্ত্ৰ আৰু কবতি পুথিৰ সংখ্যাও সামান্য নহয়। অসমীয়া মন্ত্ৰ-সাহিত্য এই গঢ়েৰেই অকল পূব-ভাৰততে নহয়, পশ্চিম ভাৰতবোৰ পঞ্জাবলৈকে প্ৰচলিত বুলি জনা যায়। কিন্তু লিখিত অৱস্থা পোৱাৰ আগতে এই তান্ত্ৰিক সাহিত্য ঘাইকৈ কবতি পুথিবোৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ ভিতৰেদি সৰকিছিল সন্দেহ নাই; আই-নাম আদিৰ “নাম” শব্দও তাৰ অন্যতম প্ৰমাণ।

২য় অধ্যায়—প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগ (১১০০-১৪৫০ খৃঃ)

ৰাজনৈতিক জালসলনি :—নবক বংশীয় ৰজাসকলৰ, পুণ্ডৰ্বৰ্মা, শালস্তম্ভ আৰু ব্ৰহ্মপালৰ পৰিয়ালবোৰৰ ভিতৰেদি, লিপিমূলক প্ৰমাণৰ যোগেদি, ধৰ্মপালৰ ৰাজত্বকে সীমা কৰি আমি দ্বাদশ শতিকাৰ সোমাজত ওলাওঁহি। তদুপৰি জয়পাল নামে কামৰূপৰ আৰু এজন ৰজাই তেওঁৰ তুলা-পুৰুষ দানত প্ৰহাস নামৰ পণ্ডিত এজনক ন-শ সোণৰ মোহৰ আৰু এহেজাৰ দোণ ধান পোৱা মাটি দিয়া বুলি শিলিমপুৰ লিপিত উল্লেখ কৰা আছে। লণ্ডনৰ ইণ্ডিয়া অফিছত যতনেৰে ৰখা “ছান্দোগা পৰিশিষ্ট-প্ৰকাশ” নামৰ পাণ্ডু-লিপিতো কামৰূপৰ ৰজা জয়পালৰ নাম পোৱা হয়। মহামহোপাধায় পদ্মনাথৰ মতে এই দুই লিপিৰ কাল আৰু সেইদেখি জয়পালৰ ৰাজত্ব দ্বাদশ শতিকাৰ মাজভাগত নিৰ্দিষ্ট কৰিব পাৰি। ইহাতে ষোড়শ শতিকাৰ শঙ্কৰ-চৰিত বচয়িতা বামচৰণ ঠাকুৰে মুকলিকৈ কৈছে, যেতিয়া ধৰ্মপাল ৰজাই “আপোনাৰ ৰাজ্য এৰি বিদেশক গৈলা”, “হুৰ্ভ নাৰায়ণ তাৰ বেলেগীয়া ভাই। সিও কতো দিনে ৰাজ্য ভৈলা এক ঠাই॥” কামৰূপৰ ৰজা ধৰ্মপাল আৰু গোড়ৰ ৰজা হুৰ্ভৈশ্বৰৰ ৰাজ্য এইদৰে লগ লগাত কামেশ্বৰ গোড়েশ্বৰ উপাধি একাৰ্থক হয়। ইয়াৰ পাছৰ এশমান বছৰ পুৰণি অসমৰ বিষয়ে আমি এক আশ্ৰয় বা ধূলি-কুঁৱলী যুগলৈ আহোঁ; সম্ভৱ, এই কাল ছোৱাত কামৰূপ ৰাজ্য নানা ৰাজপৰিয়ালৰ মাজত খণ্ড-বিখণ্ড হয়। গুৱাহাটীৰ কানাই বৰশী শিলত কটা ‘শক ১১২৮ : শাকে তুৰগযুগ্মেশে মধুমাসত্ৰয়োদশে : কামৰূপম্ সমাগত্য তুৰঙ্গাঃ ক্ষয়মায়তুঃ।’

আদিৰ পৰা ১২০৬ খৃঃৰ ২৭ মাৰ্চ মানত বখতিয়াৰ খিলিজিৰ নেতৃত্বত অসমৰ প্ৰথম আক্ৰমণ, টাবাকোৱাৰ্ট-ই-নজিৰি মতে ১২২৭ ত দ্বিতীয় আৰু ১২৫৭ ত তৃতীয় আৰু আলমগিৰনামা অনুসাবে ১৩৩৭ত চতুৰ্থ মুছলমান আক্ৰমণ হয়; আৰু আটাইবোৰ চোপাতে মৰহি যায়। অসমৰ হাবিয়ে-বনে পৰি থকা নানা হিলৈ-বৰটোপৰ ওপৰত কটা লিপিয়েও তাৰ সাক্ষ্য দিয়ে। মুঠতে, ১২২৮ খৃঃত অসম সোমোৱা টাই জাতিৰ কালৰ পৰা আকৌ অসমৰ ধাৰাবাহিক বুৰঞ্জী পাওঁহক।

ধৰ্ম্মমূলক যুজ্জ-বাগৰ :- নগাঁৱৰ মিকিৰ পৰ্বতত পোৱা বৰগঙ্গা শিলাপিয়েই, অসমক ভাগৱতী ধৰ্ম সোমোৱাৰ বিষয়ে আটাইতকৈ পুৰণি প্ৰমাণ। এই লিপিত ষষ্ঠ শতিকাৰ আগভাগৰ কামৰূপৰ বজ্জা মহাভূতবৰ্ম্মাক তেওঁৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী আৰ্য্যগুণে “পৰম ভাগৱত” বুলি অভিহিত কৰিছে। বিশেষকৈ মন কবিব লগীয়া, ৪০০-৪৬০ খৃঃলৈ ৰাজত্ব কৰা দ্বিতীয় চন্দ্ৰগুপ্ত, কুমাৰ গুপ্ত আৰু ক্ষুদ্ৰগুপ্ত আদি গুপ্ত-সম্ৰাটসকলকো তেওঁলোকৰ মোহৰত ঠিক একেদৰেই ‘পৰম ভাগৱত’ বোলা হৈছিল। তাৰ পৰা আমি ইয়াকে বুজিব পাৰো, গুপ্ত-ভাস্কৰ্য্য আৰু গুপ্ত-অক্ষৰ দৰে এই গুপ্ত ধৰ্ম্ময়ো সূদূৰ ষষ্ঠ শতিকাত অসমত ভূমুকি মাৰিছিল। যদিও দ্বাদশ শতিকাৰ মাজভাগৰ ধৰ্ম্মপালৰ দ্বিতীয় তাম্ৰলিপিলৈকে কামৰূপ শাসনাৱলী সদায় আমি শিৱৰ বন্দনাত আবদ্ধ হোৱা পাওঁ, আৰু যদিও ধৰ্ম্মপালৰ তৃতীয় শাসনতহে পোনপটীয়াকৈ বিষ্ণুৰ বন্দনাই দেখা দিয়ে, তথাপি সপ্তম শতিকাৰ আগভাগৰ ভাস্কৰবৰ্ম্মাৰ নিধনপুৰ লিপিৰ পৰাই ধৰি বিষ্ণু-সেৱাৰ উন্মেষ সকলো শাসনতেই অমুভৱ কৰিব পৰা হয়। তাৰ পাছত যথাক্ৰমে দশম আৰু পঞ্চদশ শতিকাত পুৰণি অসমত বচিত্ত বুলি ধৰা দুখনি ভাৰত-প্ৰসিদ্ধ সংস্কৃত গ্ৰন্থ ‘কালিকা পুৰাণ’ আৰু

‘যোগিনীতন্ত্ৰ’ৰ পৰাও আমি স্পষ্টকৈয়ে দেখা পাওঁ যে সেই যুগতে শৈৱ, শাক্ত আৰু তান্ত্ৰিক ধৰ্ম্মৰ ঘোৰ প্ৰাধাত্যৰ ভিতৰেদিও বিষ্ণু পূজাই অৱশ্যে ভূমুকিয়াইছিল। তদুপৰি চীন-পৰিব্ৰাজক য়ুয়ান চোৱাঙৰ বৃত্তান্তৰ উপৰিও স্বয়ং ভাস্কৰবৰ্ম্মাৰ নিধনপুৰ শাসনৰ পৰা আৰু তিব্বতীয় বৌদ্ধ গ্ৰন্থাৱলীত পোৱা পুৰণি অসমৰ কবিসকলৰ বচন। বৌদ্ধ গান আদিৰ পৰা, সেই সকলোৰে উপৰি বৌদ্ধ ধৰ্ম্মৰ মহাযান হীনযান আদি বিভিন্ন পন্থাৱলীসকলৰো অসম ক্ৰীড়াভূমি আছিল বুলি বুজিব পাৰি। কালিকা পুৰাণত বৰ্ণোৱা নববলিৰ কেন্দ্ৰ পছিমৰ কামাখ্যা আৰু পূবত কেচাইখাতীৰ তাম্ৰেশ্বৰী মন্দিৰৰ বাহিৰেও অনেক আবৰী জাতিৰ মাজত এতিয়ালৈকে আছে বুলি শুনা হয়। তদুপৰি যথাক্ৰমে ১৩৯২ আৰু ১৪০২ খৃঃত দিয়া দুখন সধয়াপুৰীৰ (সদিয়াৰ ?) বজাৰ তামৰ ফলিৰ পৰাও সেই যুগত বৈষ্ণৱধৰ্ম্মই অসমত লাহে লাহে দেখা দিয়াৰ কথা ধৰিব পাৰি।

সাহিত্যৰ লক্ষণবিলাক :- ৰাজনীতি আৰু ধৰ্ম্মৰ দৰে এই যুগৰ ভাষা আৰু সাহিত্যতো আমি নানা পৰিবৰ্ত্তনৰ খব-বাগৰ দেখা পাওঁহক। এই যুগতে প্ৰাকৃতৰ অৱস্থা এৰি ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহে বৰ্ত্তমান গঢ় লয়। পূব ভাৰতত অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰো এই যুগৰ শেষ ভাগতহে নিজৰ স্বকীয়া গঢ় লবলৈ ধৰে। সেই কাৰণে অলপলৈকে বঙলা সাহিত্যৰ ভিতৰুৱা বুলি ধৰা বৌদ্ধ গান আৰু দোহাৰ দৰে, শৃঙ্গপুৰাণ, কৃষ্ণকীৰ্ত্তন আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ গানকো আমি অসমীয়া সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত বুলি ধৰিছো; কিয়নো সেইবোৰত বঙলা ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য তেতিয়া ফুটি উঠা নাই, কিন্তু পূব-ভাৰতীয় বা বৃহত্তৰ কামৰূপীয় ভাষাৰ প্ৰাধাত্য ভালদৰে বক্ষিত হৈছে। সবহ নালাগে, কবীন্দ্ৰ, সঞ্জয় আৰু অনন্ত কন্দলীৰ দৰে ষোড়শ

শতিকাৰ অসমীয়া কবিসকলক বঙালীয়ে বঙলা বোলা কথাই ইয়াকেহে প্ৰমাণ কৰে যে অসম, বঙ্গ আদি বৰ্ত্তমান ভৌগোলিক প্ৰদেশবোৰ জন্ম হোৱাৰ আগলৈকে অস্তুতঃ অসম, বঙ্গ আদি সমূহ পূব ভাৰতৰ ভাষামূলক আৰু সাংস্কৃতিক ঐক্য অটুট আছিল। সামাজিক বিষয়ত প্ৰাক্‌খৃষ্টান আৰু উত্তৰ-খৃষ্টান ইংলণ্ডৰ যি প্ৰভেদ, প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ আৰু উত্তৰ-বৈষ্ণৱ অসমৰো তেনে প্ৰভেদ; অৱশ্যে এই প্ৰভেদ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জন্মৰ পাছতহে আবৃত্ত হয়। সাহিত্যত শূন্যপুৰাণে জানিবা এই পৰিবৰ্ত্তনৰ আদি আৰু শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তনে মাৰ্গৰ অৱস্থা সূচাইছে; কিয়নো এনেবোৰ গ্ৰন্থ গঢ়ত ধৰ্ম্মমূলক হলেও, স্বৰূপত বৈষয়িকহে। এই যুগত বামাগ্ৰন্থ-মহাভাৰতৰ পদ-ভাঙনি কৰোতা কেইবাজনো কবিক, বচনাৰ ভণিতাত পোৱা বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰৰ আভাস অনুসৰি, প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ কবি আখ্যা দিয়া হৈছে যদিও বৈষ্ণৱ যুগৰ ভিতৰেদি সৰকি অহা সেই গ্ৰন্থবোৰৰ সেই ভণিতা-খিনিৰ মৌলিকতাত সন্দেহ কৰিবৰ যথেষ্ট কাৰণো আছে। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱে মাধৱ কন্দলীৰ বামাগ্ৰন্থৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড জোৰা দিয়া আৰু আগৰ ভণিতাৰ 'শুভ, শুভ' গুচাই 'ডাকি বোলা বাম বাম'ৰ "আঁচু ফুল" দিয়া কথাই শকতকৈ এই মত-সমৰ্থন কৰে। যিহেতু, ধৰ্ম্মপালৰ বাজত্বৰ পৰাই অসমত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম পোনপাকে সোমোৱা বুলি ধৰিব পাৰি নিশ্চয়।

শূন্যপুৰাণ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনঃ—ডক্টৰ দীনেশ সেনৰ মতে শূন্যপুৰাণ গ্ৰন্থেতা বামাই পণ্ডিত, ১০১২ খৃঃৰ বাজেন্দ্ৰ চোলৰ শিলালিপিত উল্লিখিত গোড়েখৰ দ্বিতীয় ধৰ্ম্মপালৰ সমসাময়িক; আৰু বঙ্গৰ বহুবা জিলাৰ দ্বাৰকেশ্বৰ নৈৰ পাৰৰ চম্পাইঘাট নামৰ ঠাইত এওঁৰ জন্ম। কবিতা আৰু কথাত এওঁৰ যি বচনা পোৱা হয়, তাত

প্ৰক্ষিপ্তৰ ভাগো আছে বুলি বঙালী সমালোচকসকলে সৈ কাঢ়িছে; তথাপি অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু ব্যাকৰণৰ যথেষ্ট প্ৰভাৱ ইয়াত পোৱা হয়। শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তন ৰচয়িতা চণ্ডীদাসকো সেইদৰে বঙ্গৰ লেখক বুলি দাবী কৰা হয়; ভণিতাত তেওঁক বাহুকীৰ সৈৱক আৰু বিষয়ত সহজীয়া পন্থাৰ কবি বুলি বুজিব পাৰি। শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তনৰ সম্পাদক বসন্তৰঞ্জন বায়ৰ টীকা আৰু বামেজ্জ সুন্দৰ ত্ৰিবেদীৰ ভূমিকাৰ পৰাও এই গ্ৰন্থৰ অসমীয়া প্ৰাধান্য স্পষ্টভাৱে স্বীকৃত হৈছে। হস্তলিপি-বিশেষজ্ঞ বাখাল বন্দোপাধ্যায়ৰ মতে এই গ্ৰন্থত তিনিজন লিপিকাৰৰ হস্তাক্ষৰ থাকিলেও, ই কোনোমতে ১৩৮৫ খৃঃৰ পাছৰ হ'ব নোৱাৰে। আখৰত যেনেকৈ ই সম্পূৰ্ণ অসমীয়া (ঘাইকৈ 'ব'; 'ৰ' কতো নাই), ব্যাকৰণ আদিতো তেনে (ঘাইকৈ পাইলো, খাইলো; 'পেলাম', 'খেলাম' কতো নাই)। সম্পাদকে মুকলিকৈ কৈছে, মূল পুথিৰ আগৰ আৰু পিছৰ পাতকেইটা, বচনা বা লিপিৰ কাল কবিৰ চিনাকি বা পুথিৰ নাম, —একোৰে একোটা তেওঁ পোৱা নাই; কেৱল সদায় শুনা 'শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন' নামৰ পুথি এয়েই, ইয়াকে নিৰ্ণয় কৰি এই নামকৰণ কৰিছে। 'সই, কেবা শুনাইল শ্যাম নাম' গান ৰচয়িতাৰ ভাষাৰ লগত এই গ্ৰন্থৰ কবিৰ "বড়ুয়াৰ বাঁয়াৰী, বড়ু নাম ধৰি, তাহে বড়ুয়াৰ বো"; "যে বোল বুলিলো, মনে নদৰিলে, উলটিয়া দিলো পিঠি"; সৰহ কি, আৱন্তণিৰ "সৱ দেৱে সভা পাতিল আকাশে" আদি ভাষাৰ ইমান প্ৰভেদ যে দুইকো একেজন বুলি ঠাৱৰোৱা কঠিন; আৰু ত্ৰিবেদীৰ মতে 'শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তন'ৰ কবিয়েই মূল, আৰু গান-ৰচয়িতা জন নকল। এই পুথিত জয়দেৱ বিজাপতিৰ সোৱৰণ আৰু শঙ্কৰদেৱ প্ৰভৃতিৰ আগমন সূচোৱা ভাষা আৰু ছন্দও অনেক।

ময়নামতী আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ গান :—ছাৰ গ্ৰীয়াৰ্ছনে
ভাটি বংপুৰত প্ৰচলিত কিছুমান লোক-গীত গোটাই ১৮৭৮ খৃঃ
এছিয়াটিক ছফাইটিৰ জৰ্ণেলত 'মাণিকচন্দ্ৰ বাজাৰ গান' বুলি প্ৰকাশিত
কৰে। এই নামবোৰৰ বিষয়-বস্তু হৈছে মাণিকচন্দ্ৰ বজাৰ বাণী
ময়নামতী আৰু তেওঁৰ কোঁৱৰ গোপীচন্দ্ৰ বা গোপীচন। তাৰ পাচত
কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ে 'গোপীচন্দ্ৰৰ গান' (১৯২২ খৃঃ) আৰু 'ময়নামতীৰ
গান' বুলি দুটি ব্যাপক সংগ্ৰহ প্ৰকাশিত কৰিছে। বঙালী সংগ্ৰাহক
আৰু সম্পাদকে উলিওৱা এই নামবোৰৰ ওপৰত বৰ্ত্তমান বঙলা ভাষাৰ
এখন চামনি পৰিছে যদিও, মূলতে যে এই গীতবোৰ পুৰণি অসমীয়া,
মাণিকচন্দ্ৰৰ তলতে তাৰ চিন আছে। অসমীয়া 'জনাগাভকৰ গীত'ৰ
নায়েক গোপীচন্দ্ৰ বা গোপীচন একেজনেই বুলি বুজিব পাৰি।
বুকানন্ হেমিল্টনে ইণ্টাৰৰ 'ষ্টেটিষ্টিকেল একাউন্ট অব কোচবেহাৰ
নামৰ পুথিত লিখিছে—'তিষ্ঠা নৈৰ এটা মোচৰৰ পৰা হুমাইলমান
আঁতৰত বংপুৰৰ ডিমলাৰ অলপ নামনিত চাৰিওফালে ওখ গড় মৰা
ধৰ্মপাল বজাৰ নগৰ।...ময়নামতী বুলি ধৰ্মপালৰ এগৰাকী
বোৱাৰীয়েক আছিল; ধৰ্মপালৰ গড়ৰ হুমাইলমান পছমে দেও নৈৰ
পছিম পাৰত ময়নামতীৰ গড়ৰ জগাৰশেষ এতিয়াও আছে।...ইয়াৰ
দখিনে অলপ দূৰত হৰিশ্চন্দ্ৰৰ পাট বোলা এটা মৈদাম আছে।...
মোৰ বিশ্বাস, এই মৈদাম ময়নামতীৰ পুতেক গোপীচন্দ্ৰৰ শহুৰেক হৰি-
শ্চন্দ্ৰৰ মৈদাম; এই গোপীচন্দ্ৰই পিছত বৰপিতাক ধৰ্মপালৰ সিংহাসনত
উঠে।' মুঠতে গোপীচন্দ্ৰ আৰু তেওঁৰ মাক ময়নামতী আৰু পিতাক
মাণিকচন্দ্ৰ যে ধৰ্মপালৰ বংশৰ কামৰূপৰ বজা আৰু এই গীতবোৰ
মূলতে পুৰণি কামৰূপৰ অসমীয়া গীত, তাত সন্দেহৰ ঠাই নাই।
'মাণিকচন্দ্ৰ বাজা [আ]ছিল ধৰ্মি বড় বাজা। মএনাক বিয়া কৰিল

তাৰ নও বুড়ি ভাৰজা।" বা (পাদটোকাতে) "মএনামতিৰ বিআও
হইল মাণিকচন্দ্ৰৰ ঘৰে। সিদ্ধমতিৰ বিআও হইল নিলমণি বজাৰ ঘৰে।
মএনাক বিআও কৰি বজা পঞ্চাশ বিআও কৰে। বুঢ়া দেখি
মএনামতিক ব্যাংগ (বেলেগ) কৰি দিলে।" আদিত আৰম্ভ
এই গীতবোৰত সাহিত্য-সৌন্দৰ্য্যও সামান্য নহয়।

হেম সবস্বতী আৰু প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ :—কবি হেম সবস্বতীয়ে,
তেওঁৰ প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ কাব্য, কমতাৰ বজা ছলভনাৰায়ণৰ বাজত,
কদ্দমবস্বতী আৰু দেৱযানীৰ পুত্ৰ তেওঁ বামন পুৰাণ চাই লিখিছে
বুলিছে। ছাৰ গেইটে ছলভনাৰায়ণ বজাৰ অন্তিমতে সন্দেহ কৰি,
থাকিলেও তেওঁ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ ছোৱাত বাজত কৰিছিল
বুলিব খোজে; তেওঁৰ সন্দেহ অমূলক আৰু তেওঁৰ কাল নিৰ্ণয়
অৱশ্যে ভ্ৰান্ত। কিয়নো হেম সবস্বতীকে আদি কৰি চাৰি পাঁচজন
কৰিয়ে পৃষ্ঠপোষকৰূপে বজা ছলভনাৰায়ণৰ কথা বিশদভাৱে বৰ্ণাইছে,
আৰু ষোড়শ শতিকাৰ শঙ্কৰ-চৰিত্ৰ বচয়িতা বামচৰণ ঠাকুৰে ছলভ-
নাৰায়ণ বজাৰ সম্পূৰ্ণ বংশাৱলী দিয়াৰ উপৰিও তেওঁক ধৰ্মপালৰ
প্ৰতিদ্বন্দী বজা আৰু "ৱেণেগীয়া ডাই" বুলি স্পষ্টভাৱে লিখিছে।
লিপিমূলক প্ৰমাণৰূপে ধৰ্মপালৰ বাজত ষোড়শ শতিকাৰ মাজভাগত
স্থপ্ৰতিষ্ঠিত যেতিয়া, ছলভনাৰায়ণ আৰু সেইদেখি হেমসবস্বতী আৰু
তেওঁৰ প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ কাল ষোড়শ শতিকাৰ মাজভাগৰ ভিতৰত বুলি
অৱশ্যে ঠাৱৰাব লাগিব; আৰু ছাৰ গেইটৰ সন্দেহ আৰু অহুমানৰ
ওপৰত ঠিয় কৰি হেমসবস্বতীক ত্ৰয়োদশৰ শেষ ছোৱা আৰু চতুৰ্দশৰ
আগছোৱাত থাপনা কৰাটো ভুল বুলি ধৰিব লাগিব। প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ
ভাষাই এই প্ৰাচীনতাৰ প্ৰমাণো দিয়ে। "বোলা যে সৱাব গাৱে
আচে দামোদৰ। সৱে লোকে নোহে কিয় তাক সমসৰ।" কেহো

স্থিতি কেহো দুখি বহুত অন্তৰ। কেহো কাকো বাৰে কেহো কব
নকৰ ॥ একৰ জিৱন হোক সৱাবে জিৱন। একৰ মৰণে হোক
সৱাবে মৰণ ॥ একৰ ভোজনে হোক সৱাবে ভোজন। তেবে জানো
সৱাতো আচল্য নাৰায়ণ ॥” আদিৰ যুক্তি আৰু লালিত্যও অল্পম।
তদুপৰি ধৰ্মসংস্কাৰতকৈ পুৰাণৰ সাধু প্ৰচাৰতেই তেওঁৰ দৃষ্টি আকৃত
আছিল বুলি বুজিব পৰাওঁক। এওঁৰ প্ৰায় তিনি শ বছৰৰ পাছৰ
শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ ভাষা আৰু কথা তুলনা কৰিলে এইদৰে
বহুত কথাই ধৰা পৰে। ইয়াৰ ভণিতা আদিও বৈষ্ণৱ যুগৰ
ভণিতাৰ লগত মিলে।

হৰিহৰ, কবিত্ব, বক্তৃকন্দলী :—হৰ্ণভনাৰায়ণ বজাৰ
পৃষ্ঠপোষকতাত মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ পৰ্বৰ সুন্দৰ পদ ভাঙনি কবোত
কবি হৰিহৰ বিপ্ৰ, এওঁৰ তিনি চাৰিশ বছৰৰ পাছৰ বৈষ্ণৱ কবি
শ্ৰীধৰ কন্দলীয়েও অশ্বমেধ পৰ্বৰ ভাঙনি কৰে। হৰ্ণভনাৰায়ণ আৰু
তেওঁৰ পুতেক ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ আমোলৰ ছোটশিলা গাঁৱৰ কায়স্থপ্ৰব
চক্ৰপাণি শিকদাৰৰ পুতেক কবিত্ব সৰস্বতীয়ে প্ৰাঞ্জল ভাষাত
মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ অন্তৰ্গত জয়দ্রথ বধ কাব্য বচনা কৰে। তদুপৰি
“বিষ্ণুৰ ভকত মহামায়াৰ সেৱক” তাম্ৰধ্বজ বজাৰ ৰাজহুত “হৰিৰ সেৱক
কব্ৰ কন্দলীয়ে মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ “সাত্যকি প্ৰবেশ” পদ ভাঙে।
এওঁ “শ্ৰীমন্ত তাম্ৰধ্বজ অৰুজে সহিতে। বুকুৰ সমান ধৰ্ম শিশু বয়সতে।
বিষ্ণুৰ ভকত মহামায়াৰ সেৱক। পুত্ৰৰ সমান কবি দৰিদ্ৰ পালক ॥” বুলি
এজন বজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাৰ উল্লেখ কৰিছে। বামচৰণৰ শঙ্কৰ-চৰিতত
ধৰ্মপালৰ পুতেকৰ তাম্ৰধ্বজ নাম পোৱা হয়, ‘ঘৰাঘাটে গৈয়া পাচে
নৌক। চপাইলন্ত। তাম্ৰধ্বজে শুনিলেক পিতৃ আসিলন্ত ॥” গতিৰে
সেই কালৰ সেই নামৰ আন বজাৰ উল্লেখ কৰ্ত্তা নোপোৱাত

এওঁক ধৰ্মপালৰ পুতেক বুলিয়ে বুজিমহঁক। তেখেত হৰ্ণভনাৰায়ণৰ
ৰাজহুৰ কবি হেম সৰস্বতী আৰু হৰিহৰ বিপ্ৰ দুয়ো হৰ্ণভনাৰায়ণৰ
পুতেক ইন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু ধৰ্মপালৰ পুতেক তাম্ৰধ্বজৰ ৰাজহুৰ কবি
যথাক্ৰমে কবিত্ব সৰস্বতী আৰু কব্ৰকন্দলীতকৈ এপুৰুষৰ আগৰ।
পাছৰ এই দুয়োজন কবিৰ মহাভাৰতৰ একে দ্ৰোণপৰ্বৰ যথাক্ৰমে
জয়দ্রথ-বধ আৰু সাত্যকি-প্ৰবেশৰ পদভাঙনি, আগৰ দুজন কবিৰ
যথাক্ৰমে প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ আৰু অশ্বমেধ-পৰ্বৰ পদ-ভাঙনিতকৈ প্ৰাঞ্জল
ভাষাৰ, ঘাইকৈ হেম সৰস্বতীৰ ভাষা যেনে প্ৰাচীনগন্ধী আৰু
ছোটনি যেন প্ৰাকৃতগন্ধী বুলি অনুমান হয়, ইবোৰ তেনে নহয়।
সাত্যকি-প্ৰবেশৰ ভণিতাও বৈষ্ণৱ যুগৰ যেনহে লাগে।

মাধৱ কন্দলীৰ বামায়াণ :—নিঃসন্দেহে মাধৱ কন্দলীক
শ্ৰীশঙ্কৰ-সূৰ্য্যৰ আগমন বাতৰি দিয়া পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ
পুৰতীয়া ভোটা বুলিব পাৰি। এওঁৰ নিজ ভণিতাত এওঁ নিজক মাধৱ
কন্দলী আৰু কবিত্ব কন্দলী, আৰু এওঁৰ পৃষ্ঠপোষকক বৰাহী বজা
শ্ৰীমহামাণিক্য বুলি চিনাকি দিছে। এওঁৰ ৰচিত বামায়াণৰ পাঁচ কাণ্ড
পাই, উত্তৰাকাণ্ড শঙ্কৰদেৱ আৰু আদিকাণ্ড মাধৱদেৱে ৰচনা কৰি
সাতকাণ্ড সম্পূৰ্ণ কৰে। শঙ্কৰদেৱে উত্তৰা কাণ্ডৰ ভণিতাত
আত্মপৰিচয়ৰ লগতে ‘পূৰ্ব কবি অশ্ৰমাদী মাধৱ কন্দলী আদি’ বুলি
এওঁৰ চিনাকি দিছে। মহাপুৰুষৰ পূৰ্বে অসমৰ সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ
যিবিলাক অস্থি আছিল, তাৰ কামত লগাব পৰাখিনি কামত লগোৱা
স্বৰূপে মাধৱ কন্দলীৰ বামায়াণ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত ব্যৱহাৰ কৰা
হয় যেন লাগে। বাল্মীকিৰ বামায়াণ আদিত পাঁচ কাণ্ডহে আছিল
বুলি এটা প্ৰবাদ আছে; সেইদৰে মাধৱ কন্দলীয়েও বামায়াণ মূলতঃ
এই পাঁচ কাণ্ডহে ৰচিছিল নে, বাকী দুই কাণ্ড পাছতহে হেৰাল,

সঠিক কোৱা টান। অসমীয়া বামাগ্ণৰ দ্বিতীয় কবি শঙ্কৰ-ভক্ত অনন্ত কন্দলীয়েও সেই পাচকাওকহে বচিছিল। এখন কথা শঙ্কৰ-চৰিতত স্পষ্টকৈয়ে লিখিছে বোলে মাধৱ কন্দলীৰ মূল ভণিতাবোৰৰ শেষত “শুভ শুভ”হে আছিল; বৈষ্ণৱ যুগতহে তাত “ডাকি বোলা বাম বাম” লগাই “আঁচুফল” বচা হল। অনন্ত কন্দলীয়েও কমা-ভিফাৰ চলেৰে তেওঁৰ ভণিতাত কৈছে বোলে মাধৱ কন্দলীৰ বামাগ্ণত ভক্তি-বস নথকাতহে তেওঁ নকৈ বামাগ্ণ বচিলে। এই উক্তিৰে তেওঁ নিশ্চিত-ভাৱে উক্ত কথা-চৰিতৰ মত সমৰ্থন কৰে যে মাধৱ কন্দলীৰ বৈষ্ণৱ ভণিতা মাধৱ কন্দলীৰ পিছৰ।

ৰজা মহামানিক্যৰ নিৰ্ণয় :—মাধৱ কন্দলীৰ বামাগ্ণৰ প্ৰথম প্ৰকাশক মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ মতে এওঁ দ্বাদশ-চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজৰ কোনোবা কছাৰী ৰজা। ১২২৮ খৃঃত চুকাফাই সৌমাৰ সোমাই ক্ৰমে মৰাণ বড়োছা আৰু ববাহী ৰজা থাবুমফাক ১২৪২ খৃঃত ছলেৰে ববাই নিজ বশলৈ আনে। কোনোৰ মতে এই ববাহী জাতি বিশাল কছাৰী জাতিৰে এটা ঠেঙুলি। কছাৰী বংশৰে এজন আদি ৰজা বিচাৰপতি ফা; এওঁৰে পুতেক বিক্ৰমাদিত্য ফা, নাতিয়েক মহামানিক্য ফা; কোনোৰ মতে আকো, যিহেতুকে কছাৰী ৰজাসকলে হৈড়েশ্বৰ হৈড়েশ্বাধীশ, হৈড়েশ্বপতি আদিৰ বাহিৰে কতো ববাহী বুলি নিজৰ চিনাকি দিয়া নাই; আৰু যি হেতুকে কামৰূপৰ পালবংশী শেষ জন ৰজা ইন্দ্ৰপাল আৰু ধৰ্মপালে তেওঁলোকৰ তামৰ ফলিত নবক বংশীৰূপে নিজক শ্ৰীবাবাহ বা বাবাহ বুলি চিনাকি দিছে, মহামানিক্য কোনো পালবংশী ৰজাও হ'ব পাৰে। কিন্তু বাস্তৱতে কামৰূপৰ পালবংশত মহামানিক্য বা তেনে নামৰ কোনো ৰজা নাপাওঁক, আৰু নবকবংশী কিয়, ইউৰপৰ খুইদেনৰ ৰজাসকলেও হেনো নিজক বাবাহ-পৃথিৱীৰ

মিলনৰ পৰা হোৱাৰ নিচিনা কিবা কল্পনা কৰে। কাছাৰ জিলা আৰু উত্তৰ কাছাৰ পৰ্ব্বতমালাৰ উপৰিও কপিলীৰ উপত্যকা একাদশ পুৰণি ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত আছিল; পঞ্চম শতিকা মানত ত্ৰিপুৰাৰ এজন ৰাজপুত্ৰ দৃকপতিয়ে কপিলী উপত্যকা আক্ৰমণ কৰি আগৰ ৰজাক কাছাবলৈ খেদে আৰু নিজে হৈড়েশ্বপুৰৰো ৰজা হয়। ত্ৰয়োদশ শতিকা মানত ত্ৰিপুৰেশ্বৰ বৰুফাই ‘মানিক্য’ উপনাম লয় আৰু তেতিয়াৰে পৰা ত্ৰিপুৰা আৰু সম্ভৱ খাছিয়া, জয়ন্তীয়া আৰু হৈড়েশ্বপুৰ, আন ৰজাসকলেও এই উপনাম গ্ৰহণ কৰে। “ববাহ” শব্দই বড়ো বা কছাৰী ৰজাৰ বাহিৰে জয়ন্তীয়া বা ত্ৰিপুৰা ৰজাও বুজাব পাৰে। ‘ৰাজমালা’ গ্ৰন্থৰ সম্পাদকৰ মতে ত্ৰিপুৰাৰ ৰাজসভাত বাণেশ্বৰ আৰু শুক্ৰেশ্বৰ নামে দুজন অসমীয়া সভা কৰি আছিল। বৰুফাৰ নাতি বিজয় মানিকেই সম্ভৱ এই মহামানিক্য, আৰু এওঁ চতুৰ্দশ শতিকাত (১৩৫০—১৪০৬) ৰাজপাট খোৱা কথাত আটাই একমত।

মাধৱ কন্দলীৰ বামাগ্ণ আৰু দেৱজিত :—উত্তৰ ভাৰতীয় সকলো প্ৰাদেশিক বামাগ্ণতকৈ এই অসমীয়া বামাগ্ণ আগ বুলি বুজিব পাৰি। কৃত্তিবাসৰ বঙলা আৰু তুলসী দাসৰ হিন্দী বামাগ্ণ ইয়াতকৈ অন্ততঃ ডেবশ দুশ বছৰৰ পাছ। ইয়াৰ আগতে ২৫০ খৃঃ মানত চীনা আৰু তাৰ পাছত পালি ভাষালৈ নৱম শতিকা মানত দ্ৰাবিড়ী তামিল আৰু একাদশ শতিকা মানত জৈন সাহিত্যলৈ বামাগ্ণ অনূদিত হৈছিল বুলি শুনা হয়; আৰু বাল্মীকিৰ মূল বামাগ্ণ যেতিয়াই আবিস্ত কৰা হওক, খৃঃ পূঃ পাঁচ শ বছৰৰ আগতে ই বৰ্তমান ৰূপ পায় বুলি ধৰা হয়। শঙ্কৰী আৰু উত্তৰ-শঙ্কৰী যুগৰ অনেক অসমীয়া কথা আৰু পদ বামাগ্ণৰ কবিৰ ভিতৰত অনন্ত ঠাকুৰ বোলাজনে দ্বিজ কলাপচন্দ্ৰৰ বামাগ্ণ-চন্দ্ৰিকাৰ উল্লেখ কৰিছে, আৰু কোনোৰ মতে

এওঁ শঙ্কৰদেৱৰ আদি শিক্ষাগুৰু; যেনেকৈয়ে হওক, এতিয়াটোকৈ জনাৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলীৰ বামাঙ্গণেই অসমীয়াৰো প্ৰথম বামাঙ্গণ। এই বামাঙ্গণ কৃতিবাসৰ বঙলা বামাঙ্গণৰ দৰে নানা বহন দিয়া সাধুৰ সমষ্টি নহয়; ই বাল্মীকিৰ মূল বামাঙ্গণৰ ভাঙনি। "পুস্তক বিচাৰি যেনে, তৈতে কথানপাৱাহা, তেনে সৰে নিন্দিতা আমাক।" (লক্ষাকাণ্ড, ৫৬।৫।২৫) বুলি কবিয়ে দটাই কৈছে, আৰু কেৱল 'মহামাণিক্যৰ বোলে, কাব্যৰস কিছু দিলো তাত' বুলিছে। এওঁক বৰ্ণনা-বৈচিত্ৰ্য আৰু বচন-শক্তিয়ে সচাকৈয়ে শঙ্কৰদেৱৰ "পূৰ্বকবি অপ্ৰমাদী" প্ৰশংসাবাণীৰে উপযুক্ত আৰু সমসাময়িক ইংৰাজ কবি চছাৰৰ সমকক্ষ বুলি প্ৰমাণিত কৰে। সীতাৰ বৰ্ণনাত ক্ৰী-চৰিত্ৰ, লক্ষ্মীৰ বিৱৰণত বৰ্ণনা-নৈপুণ্য, বাৰ্ফস বৰ্ণনাত হাস্যৰস, বামৰ বিৱৰণত আদৰ্শ মানৱ-চৰিত্ৰ, আৰু নানা ঠাইত কাম-ক্ৰোধ আৰু আবেগ-উদ্বিগ্নতাৰ যি চিত্ৰ অঁকা হৈছে, সি সচাকৈয়ে এজন শ্ৰেষ্ঠ কবিৰ উপযুক্ত। কিন্তু ইয়াৰ পাঠত ঠায়ে ঠায়ে এহাতে যেনেকৈ প্ৰাচীনতাৰ সাক্ষ আছে, আনহাতে তেনেকৈ আধুনিকতাৰ গোল পোৱা হয়; গতিকে প্ৰক্ষিপ্ততাৰ ভাগো ইয়াত অৱশ্যে আছে। এওঁৰ নামৰ 'দেৱজিত' পুথিতো প্ৰায় পোনপাকে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ চেষ্টা দেখা হয়; কিন্তু এই কথা সম্পূৰ্ণ বিনাবিচাৰে সত্য বুলি গ্ৰহণীয় হ'ব নোৱাৰা কাৰণ আগতে উল্লিখিত অহা হৈছে। মাধৱ কন্দলীৰ জন্মস্থান নগাঁৱৰ আদি পুখুৰীতে সম্ভৱ এশমান বছৰ পাছত ক্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়।

তৃতীয় অধ্যায়—বৈষ্ণৱ যুগ (১৪৫০—১৬৫০)

ঐতিহাসিক বিচাৰ :- এই যুগ ভাৰতৰ ইতিহাসৰ লডি বংশৰ (১৪৫১-১৫২৬) উত্থান, আৰু আকবৰ (১৫৫৬-১৬০৫), শ্বাজাহান (১৬২৭-৫৮) প্ৰভৃতি মোগল সম্ৰাটৰ ৰাজত্বৰ কাল। আহোম বুৰঞ্জীত এই যুগ চুছেন্ফাৰ (১৪৩২-৮৮) আমোলত আৰম্ভ হৈ চুতাম্ৰাৰ (১৬৪৮-৬৩) আমোলত শেষ হয়; আৰু অসমত খেন, কোচ, চুটিয়া, কছাৰী আদি এৰ্জাৰা ডেবৰ্জাৰা ৰাজশক্তিৰ, তেওঁলোকৰ যথাক্ৰমে নীলাম্বৰ (১৪৫৫-৯৮), নৰনাৰায়ণ (১৫৪০-৮৪), নীতিপাল (আঃ ১৫২৩) আৰু ডেংচোং (১৫৩১-৩৬) প্ৰভৃতি ৰিখাত ৰজাৰে উত্থান-পতন হয়। এই যুগতে মোগলৰ পঞ্চম আক্ৰমণত ছেচেন শ্বাহৰ বিশ্বাসঘাতক ষড়যন্ত্ৰত ১৪৯৮ ত খেন বংশৰ ৰাজধানী কমতাপুৰ ধ্বংস হয় আৰু ইউৰপীয় পুৰাণৰ ফীনিছ চৰাইৰ দৰে তাৰ ভস্মৰূপৰাই বিশ্বসিংহই (১৫১৫-৪০) কোচ ৰাজত্বৰ সূত্ৰপাত কৰে, আৰু অৱশ্যে প্ৰায় এই যুগতে প্ৰাণনাৰায়ণৰ ৰাজত্বত (১৬৩৩-৬৬) এই যুগৰ ওৰ পৰে। পূবত আহোমসকলে মৰাণ, মটক, চুটিয়া, বাৰভূঞা, আদি ৰাজশক্তি সমূহ ছলে-বলে জয় কৰি কছাৰীসকলকো ক্ৰমে দিখৌ আৰু ধনশিৰিৰ পাৰৰ পৰা খেদি তেওঁলোকৰ ৰাজধানী ডিমাপুৰৰ পৰা মাইবঙলৈ তুলি নিবলৈ বাধ্য কৰে। এই যুগতো আঠটা মোগল আক্ৰমণত শঙ্ক-সৈন্য বিষমৰূপে ঘাটি খাই হাতী, ঘোৰা, ধন-সোণ, হিলৈ-বৰটোপ আৰু অনেক প্ৰাণ পৰ্যাস্ত এৰি যায়। ১৫৩২ ৰ এপ্ৰিলত মোগল সেনাপতি তুৰ্বক ছেচেনে প্ৰাণ এৰে, আৰু এই যুজৰ পৰাই আহোমে খাৰ-বাকদ চলাবলৈ ধৰে বুলি কয়।

টেভাৰ্ণিয়াৰ মতে অসমতে জয়ে জয়ে খাৰ-বাকদ ওলায়, ইয়াৰ পৰা পেণ্ড আৰু পেণ্ডবপৰা চীনলৈ যায় দেখি বহুতে তাক চীনে উলিওৱা বুলি ভাবে। এই যুগতে আহোম-কোচৰ পৰস্পৰ আৰু উভয়ৰে মোগলৰ লগত যুদ্ধ-বাগৰ হৈ শেষত কোচ ৰাজশক্তি লুপ্ত হয় আৰু ১৬৩৮ ত আহোম-মোগলৰ সন্ধি হয়।

সামাজিক পৰিস্থিতি:—পুৰণি অসমত যথাক্রমে দশম আৰু পঞ্চদশ শতিকা মানত বচা বুলি ধৰা ভাৰত-প্ৰসিদ্ধ কালিকা পুৰাণ আৰু যোগিনী-তন্ত্ৰ নামৰ সংস্কৃত গ্ৰন্থই অসমৰ এই পাঁচ-শ বছৰৰ সামাজিক আৰু ধৰ্মমূলক কাহিনীৰ আধাখিনি বিৱৰিছে বুলিব পাৰি। ৰাজনৈতিক ফালৰপৰা যেনেকৈ বাহিৰে নানা ৰাজশক্তিৰ ধোৱা-কামোৰা চলি থাকিলেও, ভিতৰি আহোম ৰাজ্য ক্ৰমে স্থগঠিত হৈ আহিছিল; সামাজিক ফালৰপৰাও ওপৰে ওপৰে চালে শৈৱ, শাক্ত, তান্ত্ৰিক, বৌদ্ধ আদি নানা ধৰ্মৰ হেতা-ওপৰা চলি থকা সৰ্ব্বোত্তম শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতিষ্ঠিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম ক্ৰমে স্থপ্ৰতিষ্ঠিত হৈ উঠিছিল। আহোমসকল অসমলৈ আহোঁতে কি ধৰ্মী আছিল সঠিক কোৱা টান, কিন্তু তেওঁলোকৰ পূৰ্ববৰ্তী ৰাজশক্তি কছাৰী, চুটিয়া, বাৰভূঞা আদি সকলো যে ঘোৰ শাক্ত আছিল, মুছলমান বুৰঞ্জী-লেখকৰ আইন-ই-আকবৰি আদিয়েও তাক সমৰ্থন কৰে। মুঠতে আৰ্য্য-অনাৰ্য্য নানা ধৰ্ম মিলি যি অদ্ভুত খিচিৰি হৈছিল, গুৱাহাটীৰ কামাখ্যা আৰু সদিয়াৰ কেচাইখাতী তাম্ৰেশ্বৰী মন্দিৰেই তাৰ সাক্ষী। কামাখ্যাৰ নববলিৰ কথা যেনেকৈ কালিকা পুৰাণেই প্ৰমাণ দিয়ে; তাম্ৰেশ্বৰীৰ নববলিৰ কথাও কেচাইখাতী নাম আৰু বুৰঞ্জীয়ে বিউয়াই কয়, কিয়নো চুটিয়াসকল আহোমৰ অধীনলৈ অহাৰ পাছতো দেউৰীসকলক এই ৰীতি পালি থাকিবলৈ দিয়া হৈছিল। এই সম্পৰ্কত ভোগী

বোলা যি এটা শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি হয়, তাৰপৰা অসমীয়া সমাজ কিমান অধঃপতিত হৈছিল সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। বৌদ্ধ তান্ত্ৰিক আদি আন আন পন্থায়ে সমাজত কেনে বাভিচাৰ ঘটাইছিল, বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থ আৰু চৰিত পুথিবোৰৰ পৰা বুজিব পাৰি। জহকালি ঘামৰ চাটিফুটি যেনেকৈ শান্তিময় সৃষ্টিৰ আগজাননী, ধৰ্মৰ নামত অধৰ্মৰ এনে তাণ্ডৱ নৃত্যও তেনেকৈ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ পৱিত্ৰ আত্মশুদ্ধিৰে ভাগৱতী ধৰ্মৰ আগমনৰ আগলি বাতৰি সন্দেহ নাই।

জ্ঞানৰ নৱজন্ম:—জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ ফালৰ পৰাও এই কাল অসমৰে নহয়, ইউৰপৰো সোণালি যুগ বুলিব পাৰি। ইংলণ্ডৰ বেনেছেক (১৪০০-১৫৫০), এলিজাবেথীয় (১৫৫০-১৬২০) আৰু পিউৰিটান (১৬২০-৬০) যুগ এই যুগৰ সমবয়সীয়া; আৰু আচৰিত মানিব লাগে, ইংৰাজী এই তিনিওটি যুগৰ লক্ষণ অসমৰ এই একে যুগত প্ৰকাশ পাইছে। পোনতে, ইংলণ্ডৰ বেনেছেক যুগৰ দৰে এই আগ্ৰেগেণ্ডিবিৰ কালতে মাহুহে চকু-মুকলি হৈ নিজক আৰু জগতক দেখা পাইছে; নৈষ্ঠিকতা আৰু কৰ্ত্তৃপক্ষৰ মূৰত ৰামটাঙোন পেলাই কেৱল সত্যকহে গৰাকী বুলিছে; কিয়নো মাহুহৰ অন্তৰ্চকুৰ আগত এতিয়া জ্ঞানৰ এক নতুন দিগন্ত বেথা জিলিকি উঠিছে। আকৌ এলিজাবেথ যুগৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যতো এই কাল মহত চিন্তা আৰু মহৎ কাৰ্য্যৰ কাল; শকত জাতীয়তা, সুস্থ দেশ-হিতৈষণা, শুদ্ধ ধৰ্ম, সামাজিক শান্তি, মানসিক উৎকৰ্ষ আৰু অসীম উৎসাহ এই যুগৰ প্ৰাণ স্বৰূপ। এলিজাবেথীয় সাহিত্যৰ দৰে, কাব্যই ঘাই হলেও, অসমীয়া নাট আৰু অসমীয়া গল্প এই যুগৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ; আৰু ইংলণ্ডৰ গোবৰ শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰতকৈও বহুমুখী প্ৰতিভাৰ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱেই এই যুগৰ সূৰ্য্য স্বৰূপ। পুনৰ, ইংলণ্ডৰ পিউৰিটান যুগৰ দৰে এই কাল ঘাইকৈ প্ৰকৃত ধৰ্মজাগৃতিৰ কাল;

অন্তৰ্ভূতৰ আগত জ্ঞানৰ নতুন দিগন্ত বেথা জিলিকি উঠাৰ লগে লগে নানুহৰ নৈতিক চৰিত্ৰৰ নৱজন্ম হল; কৰাছী বিপ্লৱৰ দৰে, কিন্তু আধ্যাত্মিক ক্ষেত্ৰত, সাম্য, মৈত্ৰী আৰু স্বাধীনতাৰ বাণী ঘোষিত হল; বাহ্যিক নহয়, প্ৰকৃত আত্মশুদ্ধিৰে ধাৰ্মিকতাৰ ছোখকাঠি হল। এনে আন্দোলনৰ কলত অসমীয়া জাতি নতুন বনেৰে বলীয়ান হল; বৈষ্ণৱ সাহিত্য গঢ়ত শাস্ত্ৰত হলেও, এলিজাবেথীয় সাহিত্যৰ দৰে তাৰ প্ৰাণ যৌৱন, আশা আৰু প্ৰাণৰ স্পন্দনত এনেদৰে স্পন্দিত হৈ উঠিল যে, তাৰ তুলনা নাই।

গণিত, জ্যোতিষ, ব্যাকৰণ—বকুল, কবিত্ব, চুড়ামণি, পুৰুষোত্তম:—এলিজাবেথৰ যি ইংলণ্ডই সাহিত্যত মহাকবি শেক্স-পীয়েৰৰ জন্ম দিছিল, সেয়েই বিজ্ঞানত বেকন আৰু ধৰ্মত হুকাৰৰ জন্ম দিছিল; সেইদৰে অসমতো শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্মমূলক আন্দোলনৰ লগত বাৰ-নৈতিক আৰু জ্ঞান-বিজ্ঞান নানা বিষয়ক চৰ্চ্চাও আগ বাঢ়িছিল। দেখাত অলপ আচৰিত যেন লাগিলেও, প্ৰকৃততে একো যুগৰ ভাবৰ সাৰেই ভিন্নমুখী প্ৰতিভাক আশ্ৰয় দিব পাৰে। বকুল কায়স্থ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰবীন সমসাময়িক আৰু সম্ভৱ পঞ্চদশ শতিকাৰ মাজ বা শেষ ভাগত তেওঁ “কিতাবত মঞ্জৰী” নামে গণিতৰ পদ-পুথি লিখে। সামৰণিৰ ফালে নাৰায়ণ দাস, উমাপতি, সিদ্ধ, হৃদয়ানন্দ কায়স্থ আৰু দুৰ্গা দাস প্ৰভৃতিৰ গ্ৰন্থকাৰৰ পৰা উদাহৰণ তুলি দিয়া আছে; কিন্তু এওঁলোকৰ সন্মুখে আমাৰ একো জনা নাই। শ্ৰীবাম কীৰ্ত্তন বা অনন্ত বামাৱণৰ কবি অনন্ত ঠাকুৰৰ আন এটা নাম হৃদয়ানন্দ কায়স্থ; কিন্তু তেওঁ সপ্তদশ শতিকাৰ মাজছোৱাৰ লেখক। সত্য, ত্ৰেতা, দ্বাপৰ, কলিৰ যুগ-বচন-নিৰ্ণয়, আৰু পুৰাণমতে ভাৰতৰ পুৰণি ৰাজ-পৰিয়ালবোৰৰ কাল-নিৰ্ণয়ো ইয়াত দিয়া আছে।

লীলাৱতী পুৰণি ভাৰতৰ এগৰাকী গণিতজ্ঞ তিকতা; এওঁৰ মূল পুথিখন ১৪৬৮ খৃঃত মজিন্দাৰ বক্ৰাৰ আদি পুৰুষ দুৰ্গাবাম কায়স্থই অসমলৈ আনে বুলি কয়। কবিত্বৰ দিক্ৰে এই পুথিৰ অসমীয়া পদ-ভাণ্ডনিও সম্ভৱ এই কালৰে। গণিত, জ্যোতিষ আৰু জৰিপ সম্বন্ধীয় “জ্যোতিষ-চুড়ামণি” নামৰ আন এখন অসমীয়া পদ-পুথিও পোৱা হয়; আৰু তাত বকুল কায়স্থ আদিৰ উল্লেখ থকাৰ পৰা এই পুথিও পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ বুলি অনুমান হয়। এই যুগতে কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ অন্ততম সভা-পণ্ডিত পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ বিজ্ঞানগীত্ৰে সংস্কৃতত “প্ৰয়োগ ৰত্নমালা ব্যাকৰণ” লিখে; এওঁক বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ পূৰ্বপুৰুষ বুলি বুজিব পাৰি।

পদ্মপুৰাণৰ কবি মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, নাৰায়ণ, ৰত্নিবৰ:—পদ্মপুৰাণৰ বেউলা কাহিনীৰ গীত-বচনিত এই চাৰিজন কবিৰ নাম আমি এতিয়ালৈকে পাইছোঁক। এইসকলৰ ভিতৰত মনকৰ বৰ পুৰণি যেন লাগে। “কমতাৰ ৰাজা বন্দো ৰাজা জল্পেবৰ। একশত মহিষী বন্দো ওঠৰ কুমাৰ॥” এনে দুই একাকি কথাৰ পৰা তেওঁৰ হিঠৈতী কয়তা আৰু জল্পাইওঁবিৰ কোনো ৰজা বুলি মাত্ৰ বুজিব পাৰি। দুৰ্গাবৰৰ গীততো সেইদৰে “কমতা ঈশ্বৰ বন্দো বিশ্বসিংহ নৃপবৰ। আঠচল্লিশ মহিষী বন্দো ওঠৰ কোঁৱৰ॥” “কায়স্থ শ্ৰীচন্দ্ৰৰ তান পুত্ৰ দুৰ্গাবৰ, দিবচিলা গীত বিতোপন। বাহুবল ঠিকাদাৰ, গন্ধৰ্ব যে অৱতাৰ, সৰ্বক্ষণে ব্ৰহ্মাণী প্ৰসন্ন॥” আৰু “নীলাচল নামে গ্ৰাম সংসাৰত সাৰ। আহুয় পাৰ্বতী অম্বুব কয়কাৰ॥” ইত্যাদিৰ পৰা এওঁ বিশ্বসিংহৰ ৰাজত্বৰ নীলাচলৰ চন্দ্ৰধৰ কায়স্থৰ পুতেক দুৰ্গাবৰ বুলি বুজিব পাৰি। এওঁৰ গীত আৰু কবিত্ব হৃদয়। পদ্মপুৰাণৰ বেউলা কাহিনীৰ বাহিৰেও এওঁৰ বামাৱণী গীত ওত্ৰা-

পালিৰ মুখত চিৰপ্ৰসিদ্ধ। এই বামাগলী গীতবোৰ বৈষ্ণৱ কবি-সকলৰ গীতৰ প্ৰায় সমকক্ষ। শ্ৰুকনাৰী বুলি শ্ৰুকবি নাৰায়ণ দেৱৰ পদপুৰাণৰ গীতো ওজাপালিৰ মুখে মুখে আজিলৈকে চলি আহিছে, আৰু এওঁৰো অনেক ভণিতা প্ৰায় বৈষ্ণৱ ভণিতাৰ সমকক্ষ। অতি অলপ দিনলৈকে এই গীতবোৰ মুখে মুখে চলি অহা আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ পৰাই তাৰ ঘাই কাৰণ যেন লাগে। যষ্টিবৰ নাম আন এজন কবিয়েও পদপুৰাণৰ বেউলা আদিৰ কাহিনীৰে গীত বচাব প্ৰমাণ পোৱা হয়। এই দুজন কবিৰ গীতৰ পুথি শ্ৰীহট্ট অঞ্চলত পোৱা বাবে বঙালী সাহিত্যিকসকলে এওঁলোকক বঙলা বুলিব খোজে; কিন্তু স্বৰূপতে শ্ৰীহট্ট ৰে পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ আমোলত আছিল। এই গীতবোৰে তাকেহে প্ৰমাণ কৰে। অসমীয়া সাহিত্যিকৰ মতে নাৰায়ণ দেৱৰ আদি ঘৰ কামৰূপ জিলাত।

অনাবৈষ্ণৱ কবি—কবীন্দ্ৰ, সঞ্জয়, বামপতি, গীতানন্দ:

অসমীয়া ছাব ফিলিপ ছিদ্দনি কবীন্দ্ৰ পাত্ৰ আৰু তেওঁৰ বচিত চমু পদ-মহাভাৰতখনি “বঙ্গভাষা ও সাহিত্য” লেখকে ‘পৰাগলী মহাভাৰত’ নাম দি চট্টগ্ৰামৰ বচিত বঙলা মহাভাৰত বুলিছিল; কিন্তু ১৯৩১ ত ধুবুৰীৰ ৬গৌৰীনাথ শাস্ত্ৰীৰ সম্পাদিত এই পুথিয়ে থৰচি মাৰি দেখুৱায় যে এই অষ্টাদশ পৰ্ব পদ-মহাভাৰতৰ কবি, যোদ্ধা আৰু ১৫৮০ খৃঃ লৈকে কোচৰজা নৰনাৰায়ণৰ মন্ত্ৰী আছিল; আৰু পঞ্চদশ শতিকাৰ আগভাগৰ মোগল সম্ৰাট হোছেন শাহৰ সেনাপতি পৰাগলী খানৰ অস্থবোধ মতে এওঁ এই পুথি ৰচিছে। যদিও চট্টগ্ৰামবাসী পৰাগলী খানে নিয়া ইয়াৰ কোনো নকল তাত ওলোৱা নহ’ল, তথাপি লিপি, ভাষা আৰু ব্যাকৰণ, সকলোতে এই পুথি হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া নিশ্চয়। এওঁৰ ভাৱ, ভাষা, ছন্দ সকলো বিতোপন।

সঞ্জয়ৰ বচিত পদ-মহাভাৰত বাইকৈ বিজয়পুৰ, শ্ৰীহট্ট, ত্ৰিপুৰা, নোৱাখালি, চট্টগ্ৰাম, কবিদপুৰ, ৰাজসাহী প্ৰভৃতি ঠাইত পোৱা হৈছে বুলি “বঙ্গভাষা ও সাহিত্য” লেখকে কৈছে, আৰু এই মহাভাৰতৰ “গ্ৰাম্য ভাষা ও প্ৰাচীন বিভক্তিৰ অটলতা অনেক স্থলেই বিবক্তিকৰ” বুলিছে; কিন্তু তেওঁ দিয়া উদ্ধৃতিৰ পৰা এই পদ-মহাভাৰতো সহজ সুন্দৰ অসমীয়া বুলি বুজিব পাৰি। আঃ ১৫৯৩ খৃঃ ত বামপতি নামে এজনে “মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী”ৰ এখনি পদ-ভাঙনি কৰে। ভৱানন্দ সাওদ (নাৰায়ণ ঠাকুৰ) ভাটিৰপৰা আহি চুন পোৱাত (বৰপেটাত) শ্ৰীশঙ্কৰদেৱক লগপাই বৈষ্ণৱ ধৰ্ম ধৰোতে পীতাম্বৰ নামে এজন অনাবৈষ্ণৱ কবিৰ কল্পিত-হৰণৰ পদ মাতি শুনোৱা আৰু শঙ্কৰদেৱে পীতাম্বৰক ধৰ্ম ধৰিবৰ যোগ্য লোক নহয় বুলি কোৱা কথা চৰিতত আছে। সম্প্ৰতি তেওঁৰ “উষা-পৰিণয়” কাব্যখন মাত্ৰ পোৱা হৈছে।

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জীৱনী:—বিভিন্ন মতাৱলী আলোচনা কৰি শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ আৰ্হিৰ নগাঁৱৰ আলিপুখুৰীত ১৩৭১ শকৰ আহিনত আৰু তিব্বোভাৱ কোচবেহাৰত ১৪৯০ শকৰ ভাদত হয় বুলি থিব কবিব পাৰি। সৰুতে মাক সত্যসন্ধা আৰু পিতাক কুহুৰ চুকুৱাত বুঢ়ীমাক খেকমুতীৰ যত্নত শঙ্কৰদেৱ ডাঙৰ-দীঘল হয় আৰু দহ-বাৰ বছৰলৈকে পঢ়া-শুনা নকৰি ধেমালিত মগ্ন থকাত তেওঁৰ কথামতেই পোনতে শিক্ষাত মন দিয়ে। আদি অৱস্থাৰ পৰাই বিছা আৰু যোগ-সাধনত শঙ্কৰদেৱে অদ্ভুত মেধা আৰু অপূৰ্ব শাৰীৰিক শক্তিৰ পৰিচয় দিয়ে। সোতৰ বছৰত গুৰুগৃহত শিক্ষা সমাপ্ত কৰি শঙ্কৰদেৱ ঘৰলৈ ওলটে আৰু পিতাকৰ অকাল ৰিয়োগত ককাক সূৰ্য্যবৰ আৰু দুই খুৰাক জয়ন্ত আৰু মাধৱে চলোৱা শিবোমণি ভূঞাৰ

বিষয় এই ডেকাগিৰিয়ে গ্ৰহণ কৰে। উনৈশ বছৰ বয়সত শঙ্কৰদেৱে চিত্ৰবাত্ৰা নামৰ অঙ্ক (নাট) কৰি তাৰ যি ভাৱনা দেখুৱাইছিল, আৰু তাত মুক্ত হৈ মহেন্দ্ৰ কন্দলী আৰু বাম বাম গুৰু প্ৰভৃতি ব্ৰাহ্মণসকলে তেওঁক গুৰু মানি শৰণ লবলৈ বৰকৈ ইচ্ছা কৰাত একে ৰাতিতে "উদ্ধৱ সন্ধ্যাদ" পুথি ৰচি সেইসকলক শৰণ দিয়ে। কুৰি বছৰ বয়সত ভূঞাসকলক লৈ শঙ্কৰদেৱে নিজ পূৰ্বপুৰুষৰ ঠাই টেম্বুৱানিলৈ যায় আৰু তাতে নিজে এটি নামঘৰৰ ভেটি তুলি নাম-ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মিহা কৰে, আৰু সংসাৰৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণাৰ ভাব দেখি বুঢ়ীমাকে তেওঁৰ ভেঁইশ বছৰ বয়সত সূৰ্য্যৱতী নামে এটা কন্যাৰ লগত বিয়া পাতে। বিধিৰ বিড়ম্বনা, এটা কন্যা সন্তানৰ-জন্ম দিয়ে সূৰ্য্যৱতী চুকাৱ, আৰু সেই কন্যা মন্থক সাত বছৰ বয়সত হৰি ভূঞালৈ বিয়া দি বৈবাগ্য হেতুকে শঙ্কৰদেৱ বাৰ বছৰীয়া তীৰ্থ ভ্ৰমণত ওলাই যায়। নানা তীৰ্থ কুৰি আহি শঙ্কৰদেৱে সদৌৰে অনুবোধত দ্বিতীয় বাৰ বিয়া কৰায়, আৰু কছাৰী-আহোমৰ যুজত নগাঁও এবি মাজুলিৰ বেলগুৰি আদিত বাৰ বছৰ কটায় আৰু তাতে মাধৱদেৱৰ লগত মণি-কাঞ্চন মিল হয়। তাৰ পাছত আহোম ৰাজ্য এবি তেওঁ নামনি আৰু বৰপেটাৰ ফালে যায়, আৰু সেই অঞ্চলত কিছুকাল ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি কোচবেহাৰলৈ যায়, আৰু তাতে নম্বৰ দেহ এৰে।

কীৰ্ত্তন, ভাগৱত আৰু অন্যান্য কাব্য :—উদ্ধৱ-সন্ধ্যাদৰ পাছতে হৰিশ্চন্দ্ৰ কাব্যকে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰথম ৰচনা বোলে। কিন্তু কুৰি বছৰ বয়সত টেম্বুৱানিলৈ আহি নামঘৰ সাজি লৈয়ে "হৰিত ভকতি আতি কৰিৱে প্ৰৱন্ধ। প্ৰথমতে কবিলন্ত কীৰ্ত্তনৰ ছন্দ।"— যদিও অৱশ্যে প্ৰায় ত্ৰিশ খণ্ডৰ এই সম্পূৰ্ণ গ্ৰন্থখন ৰচিত হবলৈ নিশ্চয় বহুত বছৰ লাগিছিল আৰু তেওঁৰ জীৱন কালত ই সম্পূৰ্ণ

সংগৃহীতেই হৈ উঠা নাছিল। গতিকে বৰ্ত্তমান ছপা আৰু কিছুমান হাতেলিখা পুথিতে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ নিজা ৰচনাৰ বাহিৰে সহস্ৰনাম-ব্ৰজান্ত আদি যি অন্য ৰচনা জোৰা দিয়া আছে, সি তেওঁৰ কিয় মাধৱদেৱৰ সময়ৰ কথাও নহয়। সি যিহেতু, ভাগৱত আদি নানা পুৰাণৰ সাৰেৰে পদ, দুহৰী, ছবি, লেছাৰী, কুসুম-মালা, সুমুৰী আদি বিবিধ ৰিতোপন ছন্দত লিখা এই মহৎ গ্ৰন্থখনিয়ে অসমীয়া জাতীয় আৰু ধৰ্মজীৱনত অতি ওখ ঠাই অধিকাৰ কৰে। ধৰ্ম সম্পৰ্কত যেনেকৈ ইয়াত ক'তো সাম্প্ৰদায়িকতাৰ চেকা নাই, সাহিত্য বিষয়তো তেনেকৈ ইয়াত কাব্যৰ অলঙ্কাৰ বা ছন্দ শাস্ত্ৰৰ কোনো ফালৰ কোনো খুত নাই; গতিকে ধৰ্মভাবৰ মহত্ব আৰু সাহিত্য-সৌষ্ঠৱত মিন্টনৰ স্বৰ্গহৰণ বা পুনঃস্বৰ্গলাভ কাব্যতকৈ অসমীয়াৰ বাবে ই বহুত ওখথাপৰ গ্ৰন্থ। ইয়াৰ পাছত কল্পিতীহৰণ কাব্য গুৰুজনা বেলগুৰিত থকা কালত ৰচা আৰু ডেকা বয়সৰ ৰচনা। ইয়াৰ বাহিৰে ভক্তি-প্ৰদীপ (গকড় পুৰাণ,) গুণমালা, নীলামালা, নিমি-নৱসিদ্ধ সন্ধ্যাদ, বৃহৎ-অজামিল উপাখ্যান, আৰু সংস্কৃত ভক্তিবত্নাকৰ গ্ৰন্থ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে স্বকীয়াকৈ ৰচনা কৰে। উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ ৰচনাৰ উপৰিও গুৰুজনাই ভাগৱতৰ প্ৰথম, দ্বিতীয়, ষষ্ঠ, দশম, একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধৰ ভাঙনিও বেলেগে কৰিছিল; আৰু তৃতীয় স্কন্ধৰ ভাগৱতৰ পৰা অনাদিপাতন আৰু অষ্টম স্কন্ধৰ পৰা বলিছলন আৰু অমৃতমহন কাণ্ড স্বাধীনৰূপে ৰচিছিল। আন কেই স্কন্ধও তেওঁ সেইদৰে উপযুক্ত কবিৰ হতুৱা ভাঙনি কৰাইছিল। উৎকল-মালা, কুৰুক্ষেত্ৰ, বাম-মালিকা, কল্পিতীৰ প্ৰেম-কলহ ঘোষা আদি শঙ্কৰদেৱৰ নামত চলিত কিছুমান জাল পুথিও আছে।

বৰগীত, অক্ষীয়া নাট আৰু কথা :—পূৰ্ব-শতাব্দী আৰু উত্তৰ-শতাব্দী অসমক যথাক্রমে পূৰ্ব-খৃষ্টান আৰু উত্তৰ-খৃষ্টান ইংলেণ্ডৰ লগত উপযুক্তভাৱে তুলনা কৰিব পাৰি, কিয়নো খৃষ্টান ধৰ্মই ইংলেণ্ডৰ ন-কৈ গঢ়ি তোলাৰ দৰে খ্রীশতব্দেৰেৰ প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্মই অসমৰ ন-কৈ গঢ়ি তুলিছিল। গুৰুজনাৰ পূৰ্বেও অসমত গীত-মাত আৰু অহুষ্ঠান আছিল, তেওঁই তাৰ বিধিনি সংশোধিত আৰু উন্নীত কৰি লব পাৰি, লবলৈ যত্ন কৰি কৰা নাছিল। বহুতৰ মতে প্ৰাক-শতাব্দী ওচা-পালি আদি অহুষ্ঠানৰ পৰাই শতব্দেৰে নাম-কীৰ্ত্তন গীত-নাট আদি নিজ প্ৰতিভা আৰু ধৰ্মভাবৰ গঢ়ত ন-কৈ গঢ়ি তুলিছিল; ইংলেণ্ড কিন্তু মহাপুৰুষৰ হাত পৰি সেইবোৰ যে একেবাৰে এক অভিনৱ আৰু শুখ সমতুলৰ বস্তু হৈ পৰিছিল, সন্দেহ নাই। বৰগীতবোৰ তাৰ অন্ততম প্ৰমাণ আৰু 'বৰ' নামেই তাৰ শ্ৰেষ্ঠতাৰ অভ্যন্ত পৰিচয়। "বাবকুৰি বৰগীত, তেবকুৰি ফকৰা"ৰ কথা আমি সদায় শুনি আহিছো, আৰু বহুতৰ মতে গুৰুজনাই নিজে বাবকুৰি বৰগীত ৰচিছিল; কমলা গায়ন বুলি বৰপেটাৰ ভকত এজন আঁওৰাবলৈ নি বাহাত থওতে চ'তমহীয়া বন-জুয়ে ঘৰ পোৱাৰ লগত তাকে দাহ কৰাত—"গুৰুজনে খেদকৈ ৰোলে, বঢ়াৰ পো, অনেক শ্রমকৈ গীতখিনি কইলো, পুইলো। গীত কিছু কৰা, আমি নকৰো।" (গুৰুচৰিত)। সেইহে সম্প্ৰতি শতব্দেৰে গীতৰ লেখ মাধৱদেৱতকৈ তাকৰ। ব্ৰজবুলি মিহলি এই গীতবোৰ সঙ্গীত, সাহিত্য আৰু ধৰ্ম সকলো ফালৰ পৰাই অসমীয়াৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদ। ইয়াৰ বাহিৰেও টোটেয় চপয় আদি গীতো আছে। অসমীয়া নাট আৰু কথা-ৰচনাৰ সৃষ্টিও খ্রীশতব্দেৰেৰে অন্ততম মহৎ অৱদান, আৰু ইউৰপীয় আৰু ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ভিতৰতো উভয়েই প্ৰাচীন নিদৰ্শন। মহাকবি

শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰে অমৰ কৰা য়ৰ থিয়েটাৰ ১৮২২ ত হৈ স্থাপিত, কিন্তু প্ৰায় ১৪৬৮ খৃঃ ত বৰ্ত্তমানৰ দৰে চিত্ৰপট আঁকি শতব্দেৰে চিত্ৰযাত্ৰা ভাৱনা দেখুৱাইছিল। মৈথিলী নাটক পুৰণি ইংলেণ্ড তাৰ কথা আদি সংস্কৃত; কিন্তু গুৰুজনাই ব্ৰজবুলি মিহলি অসমীয়াত সেই পঞ্চদশ শতিকাত গীত-নাট-কথা লিখিছিল। চিত্ৰযাত্ৰা, পত্নীপ্ৰসাদ, জন্মযাত্ৰা পাৰিজাতহৰণ, বামবিজয়, কালীৰ দমন, কেলী গোপাল বা বাসকীড়া, কম্বলীহৰণ, কংসবধ নাট শতব্দেৰে লিখিছিল।

মাধৱদেৱৰ জীৱনী আৰু কাব্য-গীত-নাট :—বৰকণাগিৰি আৰু মনোৰমাৰ মিলনত উত্তৰ-লখীমপুৰ মহকুমাৰ নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলৰ বালিগাঁৱত "চৌকশ আঘাৰ অন্ধে জৈষ্ঠ মান নিশি।" মাধৱদেৱৰ আৱিৰ্ভাৱ, আৰু ১৫১৮ শকৰ ভাদৰ কৃষ্ণা পঞ্চমীৰ বেলা ডেবপৰত কোচবেহাৰৰ ভেলা গাঁৱত তিবোভাৱ হয়। গোবিন্দগিৰি, মহোদৰ আদি বৰকণা গিৰিৰ আন নাম, আৰু তেওঁ আদিতৈ ভাটি বংপুৰৰ বান্দুচাত মজিন্দা আছিল। মাধৱদেৱেও পিতাক ঢুকুৱাত সেই মজিন্দাৰ বিষয় আৰু বেহা-বেপাৰ আদি চলাই বৰ কঠেৰে পৰিয়াল পুহিছিল; পাছত ভনীয়েক উৰ্বশীক গয়াপানি (পাছত বামদাস) ভূঞালৈ বিয়া দিয়ে। যাকৰ টান নৰিয়াৰ বাবে গোসানীৰ আগত বলি দিবলৈ আগ কৰা ছুটা ছাগলি গয়াপানিয়ে আনি নিদিয়া প্ৰসঙ্গতে শতব্দেৰে লগত তেওঁৰ বাদ হয়, আৰু শাক্ত শাস্ত্ৰত প্ৰগাঢ় পণ্ডিত মাধৱদেৱ শেৰত শতব্দেৰে কাষত তৰ্ক-যুক্তিত সৈমান হয়, আৰু তেওঁৰ বিয়াটো বুলি জোৰেণি পিন্ধোৱা কণ্ঠাও পৰিত্যাগ কৰি শতব্দেৱত শৰণ লৈ চিবকুমাৰ হৈ গুৰুৰ সেৱাতে জীৱন উহুৰ্গা কৰে। গুৰুজনাৰ পিছতে অসমৰ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য ক্ষেত্ৰত মাধৱদেৱৰ ঠাই অবিদ্বাদী। মাধৱদেৱৰ

নামঘোষা অসমৰ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ দ্বিতীয় কীৰ্ত্তিস্তম্ভ। ইয়াৰ বাহিৰেও এওঁ জন্মবহুত, আদিকাণ্ড বামায়াণ, নাম-মাণিকা, বাজসুয় বজ্জ, ভক্তি-বজ্জালী আদি মৌলিক আৰু ভাঙনি পুথি ৰচৈ। মাধৱদেৱৰ ৰচিত বৰগীতৰ লেখ যেনে সবহ, গুণতো সেইবোৰ উত্তম। তেওঁ ৰচিত নাট চোৰধৰা, পিপৰা-গুচোৱা, ভূমি-লোচোৱা, ভোজন-ব্যৱহাৰ, অৰ্জুন-ভজ্ঞন, বাসকুম্ভা, দধিমখন আৰু কোটোবা-খোলা গুৰুজনাৰ দৰেই এওঁৰ নাট, গীত আৰু কথা ব্ৰজবুলি মিহলি সুনন্দ অসমীয়া। ইয়াৰ উপৰিও এওঁৰ ভটিমা আদি সুনন্দৰ। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ দৰেই মাধৱদেৱৰ নামো কোনো কু-অভিসন্ধিসম্পন্ন লোকে অপব্যৱহাৰ কৰি তেওঁলোকৰ হীন ভাব সমাজত চলাবৰ চেষ্টা কৰে। আদি-চৰিত, গুণমণি, অম্ভ্যবত্ন, আদি কেইবাখনো জাল পুথিৰ সেইদৰে এওঁৰ নাম পোৱা হয়; কিন্তু এইবোৰ যে মাধৱদেৱৰ ৰচনা নহয়, নিজেই তাৰ প্ৰমাণ দিয়ে।

অনন্ত কন্দলী আৰু বামসবস্বতী :- কোনো কোনোৱে এই দুজন বৈষ্ণৱ কবিক একেজন পাতি প্ৰমাদত পৰে; তাৰ কাৰণ, দুয়ো সমান প্ৰতিভাশালী, শব্দবভক্ত, হাজো নিবাসী বামুণ প্ৰথমজন্মৰ আত্মপৰিচয়—“বজ্জপাঠক নাম পণ্ডিত পৰম।” শ্ৰীহৰিচৰা নামে তাহান সন্ততি। এতেকেসে ভৈল নাম শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতী ॥ তৰ্ক লভিলা নাম অনন্ত কন্দলী। ভাগৱতে আচাৰ্য্য পদবী ভৈলা বলী। এৱেই স্বপ্নত আদেশ পোৱা মতে শঙ্কৰদেৱৰ উচ্ছিষ্ট-ভোজন ৰূপে মধ্য-দশম, শেষ-দশম আদিৰ ভাঙনি কৰে বুলি কয়। তত্পৰি তেওঁ বামায়াণ পাঁচকাণ্ড, ব্ৰহ্মসুৰ বধ, অভিমত্যাৰ যুদ্ধ, কুম্ভ-হৰণ, বৈষ্ণৱামৃত (ভক্তি-সাধন), মহীবাৰন বধ, জন্মবহুত, বৃহৎ স্তম্ভ-হৰণ কথাসূত্ৰ আদি অনেক গ্ৰন্থ ৰচৈ; তাৰ ভিতৰত ভক্তি-বজ্জালী

বামায়াণ ভাঙনি আৰু সূৰলা কুম্ভ-হৰণৰ পদ-ভাঙনি বিশেষ প্ৰখ্যাত। দ্বিতীয় জনৰ আত্মপৰিচয়—“পিতৃ-মাতৃয়ে অনিৰুদ্ধ নাম থৈলা। কবিচন্দ্ৰ নাম মোৰ দেৱানে বুলিলা ॥ বাম সবস্বতী নাম নৃপতি দিলন্ত। ভাৰতৰ পদ মোক কৰা বুলিলন্ত ॥” এৱেই শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ নিৰ্দেশ আৰু মহাবাজ নবনাৰায়ণৰ আজ্ঞা অনুসৰি সংস্কৃত মহাভাৰত অসমীয়ালৈ ভাঙে। নবনাৰায়ণৰ সভা-কবিকপে এওঁ যি বাজ-অনুগ্ৰহ লাভ কৰিছিল, নিজ ৰচনাত তাক সূন্দৰকৈ বৰ্ণাইছে। নবনাৰায়ণ অকল বিজ্ঞোৎসাহী বজ্জাই নাছিল, তেওঁ নিজে অতি বিদ্বান পণ্ডিত আছিল আৰু মহাভাৰতৰ ভাঙনিৰ বাবে বামসবস্বতীলৈ কেইবা গাবীও টীকা-ভাণ্ডাৰ গ্ৰন্থ নিজ পুথিভণ্ডালৰপৰা পঠিয়াইছিল। এওঁ উজোগ পৰ্ব, ভীষ্মপৰ্ব, বনপৰ্ব, দ্ৰোণপৰ্ব, অশ্বকৰ্ণৰ যুদ্ধ, যজ্ঞপৰ্ব, কালজজ্ঞা বধ, খটাসুৰ বধ, লক্ষ্মী চৰিত্ৰ, ভীম চৰিত্ৰ, পাঞ্চালী বিবাহ, ব্যাধ চৰিত্ৰ, আদি পৰ্ব, সভা পৰ্ব, বিৰাট পৰ্ব, নাৰী পৰ্ব, অশ্বমেধ পৰ্ব, ব্যাসাশ্ৰম পৰ্ব, মণিচন্দ্ৰ ঘোষ, জয়দেৱৰ গীত-গোবিন্দৰ পদ-ভাঙনি আদি কৰে। এওঁৰ ৰচিত পদৰ সংখ্যা অতি অধিক আৰু তাৰ ভিতৰত ভীম-চৰিত আটাইতকৈ সৰবৰহী।

বজ্জালী কন্দলী, শ্ৰীধৰ কন্দলী, সাৰ্বভৌম, গোবিন্দ মিশ্ৰ, বিজ্ঞাপঞ্চানন, কংসাৰি :- কীৰ্ত্তনৰ অন্তৰ্গত বুলি ধৰা সহস্ৰনাম-বৃত্তান্ত ৰচয়িতা বজ্জালী বা স্ককৰি শেখৰকো বহুতে অনন্ত কন্দলী বুলিব খোজে; কোনোৱে আকৌ বজ্জালী মিশ্ৰকো এওঁৰে একে পাতিব খোজে। এনে কৰিবৰ কোনো হেতু বা যুক্তি আমি বিচাৰি নাপাওঁ দেখি, এওঁক এজন স্বকীয়া কবি বুলিয়ে ধৰিছো, বিশেষকৈ দৈত্যাবিৰ গুৰু-চৰিতত বজ্জালী কন্দলী নামে শঙ্কৰদেৱৰ এজন বামুণ শিষ্যই গীতা পাঠ কৰাৰ উল্লেখ আছে

হেতুকে। সি যি হওক, অনন্ত কন্দলীৰ দৰেই এওঁ যে শকবদেৱৰ অতি প্ৰিয় শিষ্য আৰু অতি প্ৰতিভাশালী কবি, তাত সন্দেহ নাই। অনন্ত কন্দলীৰে বহুতে একে পতা আন এজন শ্ৰেষ্ঠ আৰু জনপ্ৰিয় বৈষ্ণৱ কবি হাজোৰ শ্ৰীধৰ কন্দলী। পূৰ্ববৰ্তী কবি হৰিহৰ বিপ্ৰই ভঙা অশ্বমেধ পৰ্বৰ এৱেঁ। ভাঙনি কৰে, আৰু বহুতক কন্দলীৰ সহস্ৰনাম-বৃত্তান্তৰ দৰে; এওঁৰো ঘূহুচা-যাত্ৰা কাব্য শ্ৰীশকবদেৱৰ কীৰ্ত্তনৰ অন্তৰ্গত বুলি সন্মান কৰা হয়। কিন্তু এওঁৰ অতি সববৰহী বচনা হৈছে কাণখোৱা নামৰ বিজোপন কবিতা দুটি। সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্য শকবদেৱৰ আন এজন পূৰ্বৰ ঘোৰ প্ৰতিদ্বন্দী আৰু পাছৰ একান্ত অহুগত বায়ুণ শিষ্য। এওঁৰ বচিত বৃহৎ আৰু ক্ষুদ্ৰ স্বৰ্গখণ্ড পদ্ম-পুৰাণৰ ভাঙনি। সেই প্ৰসঙ্গতে তেওঁ আত্মজীৱনী আৰু শকবদেৱৰ জীৱনী অতি স্বৰূপাকৈ লিখিছে। কোনোৰ মতে এওঁ নবনাবায়ুণ বজাৰ সভা-পণ্ডিত আছিল আৰু এওঁৰ পত্নীয়েই বঙ্গদেশৰ প্ৰসিদ্ধ স্মাৰ্ত পণ্ডিত বঘুনন্দন ভট্টাচাৰ্য্যক তৰ্কত ঘটুৱাই বজাৰ প্ৰশংসা পাইছিল আৰু তাৰ বাবেই অসমত বঘুনন্দনৰ মত আজিও অশ্ৰুচলিত হৈ বল। গীতাৰ অসমীয়া পদ-ভাঙনি কৰোতা গোবিন্দ মিশ্ৰৰ পিতাক তাৰাপতি আৰু পূৰ্বপুৰুষ প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ পীতাম্বৰ চক্ৰবৰ্তীৰ পুতেক ভট্টনাবায়ুণ শকবদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষ চণ্ডিবৰৰ সমসাময়িক। ভীষ্মপৰ্বৰ অসমীয়া পদ-ভাঙনিত বিজাপঞ্চানন নামে আৰু এজন বৈষ্ণৱ কবিৰ ভণিতা **পোৱা হয়** আৰু বহুতে এওঁক অনিচ্ছ বামসবস্থতীৰে একে পাতিব ধোৱে; বৰপতে এওঁ, আৰু দক্ষিণ গো-গৃহ আৰু কিৰাত পৰ্ব বচয়িতা কংসাৰি বা পীতাম্বৰ কায়স্থ, প্ৰতিভাশালী আন দুজন বৈষ্ণৱ কবি।

গোপাল আতা, গোপাল মিশ্ৰ, গোপাল দ্বিজ, দামোদৰদেৱ, দামোদৰ বিপ্ৰ, দামোদৰ দাস :—বৈষ্ণৱ

সাহিত্যৰ কেবাজনো গোপালৰ ভিতৰত ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতা বিশেষ প্ৰসিদ্ধ। এওঁৰ পিতাক কামেশ্বৰ আৰু মাক ব্ৰজাঙ্গী; আদি ঘৰ নাজিবাৰ গড়গাঁৱৰ ওচৰত বুলি কয়। এওঁ মাধৱদেৱৰ শিষ্য, আৰু জন্মযাত্ৰা, নন্দোৎসৱ আৰু উত্তৰসম্বাদ নাট বটোতা; শাস্ত্ৰ-ব্যাখ্যাৰ পাণ্ডিত্যৰ বাবে লোকে এওঁক “কথাসাগৰ” বুলিছিল। গোপাল মিশ্ৰৰ ককাক হৰিবৰ আচাৰ্য্য, পিতাক বলদেৱ বা ধৰ্ম্মাই; জন্ম মালিপুৰত। কাব্যৰ ব্যুৎপত্তিৰ বাবে এওঁ কবিত্ব হৈছিল; এৱেঁই কামৰূপৰ উলুবাৰী আৰু খুদীয়া সত্ৰ পাতে বুলি কয়। এওঁৰে শিষ্য নিবৰ্জনেদেৱে বজা জয়ধ্বজসিংহক (১৬৫৪-৬৩) শৰণ লগায়। এওঁৰে আন এজন প্ৰসিদ্ধ শিষ্য বনমালীদেৱ। মাধৱদেৱৰ হাজাৰী ঘোষাৰ অহুকৰণত প্ৰায় ১৫৮৮ খৃঃত এৱেঁ। গীতা-ভাগৱতৰ নানা শ্লোকৰ ভাঙনিৰে ঘোষা-বত্ৰ পুথি লিখে। ইয়াৰ বাহিৰেও এওঁ পৰধৰ্ম নিৰূপণ, শঙ্কৰৰ বধ, মহিষাসুৰ বধ আদি পুথি লিখে। এওঁ নিজ বচনাত যথাক্ৰমে শকবদেৱ, মাধৱদেৱ আৰু দামোদৰদেৱৰ আহুগতা মানি লৈছে। গোপালচৰণ দ্বিজ কোচবজা বঘুদেৱৰ (১৫৮৪-৯৩) কালৰ পণ্ডিত। বৰনগৰত এওঁৰ এখনি সংস্কৃত টোল আছিল আৰু তাত ভট্টদেৱৰ নিচিনা ছাত্ৰই শিক্ষা পাইছিল। এওঁ ভাগৱত তৃতীয় স্কন্ধ আৰু হৰিবংশৰ পদ কৰিছিল। এই তিনিজন গোপালৰ দৰে আমি তিনিজন দামোদৰৰ চিনাকি পাওঁহক। দামোদৰ দেৱৰ পিতাক সদানন্দ, মাক সুশীলা। শ্ৰীশকবদেৱৰ নৱপ্ৰৱৰ্ত্তিত ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰত এওঁৰ যি অৱদান, সাহিত্যত দুই এটি গীতৰ বাহিৰে ছেনে একো নাই। দামোদৰ বিপ্ৰৰ মহাভাৰতৰ আদি পৰ্ব আৰু শল্য পৰ্বৰ ভাঙনি পোৱা হয়। এওঁ সম্ভৱ সপ্তদশ শতিকাৰ আগ ভাগৰ। মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ ভাঙনিত দামোদৰ দাসৰ ভণিতা পোৱা হয়; এওঁ দামোদৰ বিপ্ৰ নে আন কবি সঠিক কোৱা টান।

ৰামচৰণ, দৈত্যাবি, ৰামানন্দ, অনিৰুদ্ধ, গজপতি, ভট্টদেৱ আদি :- শঙ্কৰদেৱ বা গুৰুচৰিত বৰ্ণোত্তাসকলৰ ভিতৰত ৰামচৰণ অগ্ৰণী আৰু বিস্তৃত। পুতেক দৈত্যাবিয়ে "নাহিকে আৰিসি" বুলি দ্বিতীয়খন গুৰুচৰিত লিখিছে; সম্ভৱ, কোনো বিশেষ কাৰণত পিতাকে লিখা চৰিতখন এওঁ বিচাৰি নাপাইছিল। ইয়াৰ উপৰি, ৰামচৰণে কংসৰধ নাট, শঙ্কৰদেৱৰ ভক্তি-বদ্বাকবৰ পদ আৰু এখন টকা-ভাণ্ড লিখে; আৰু দৈত্যাবিয়ে নৃসিংহ-যাত্ৰা নাট ৰচিছে। তৃতীয়জন শঙ্কৰ-চৰিত ৰচয়িতা ৰামানন্দ দ্বিজ, পিতাক শ্ৰীৰাম; এওঁ সপ্তদশ শতিকাৰ আগছোৱাৰ লেখক। গোপালদেৱৰ চৰিত এখনো এওঁ লিখে। চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম স্বৰ্গ ভাগৱত আৰু 'ধৰ্ম্মৰ গীত'-সমূহত এজন অনিৰুদ্ধৰ ভণিতা আছে। দেখাতে এওঁ ৰাম সৰস্বতী নহয়, কিন্তু বিখ্যাত মায়ামৰা সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰখ্যাত গুৰু অনিৰুদ্ধৰ কায়স্থ; এওঁ শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সম্পৰ্কীয়, আৰু তেওঁলোকৰ পৰম অনুবক্ত। "আদিচৰিত" নামৰ ছোট জাল-পুথিৰ পৰাই এওঁৰ সম্পৰ্কে বহুত ভ্ৰান্ত ধাৰণা সমাজিত বহুমূল হৈছিল। নৌভাগ্যক্ৰমে তেওঁৰ বংশধৰ চিদানন্দদেৱৰ ৰচিত অনিৰুদ্ধৰ জীৱনী-খনি প্ৰকাশিত হ'বপৰা সেই অমূলক ধাৰণাবোৰ আঁতৰিছে। পুৰুষোত্তম গজপতিৰ দীপিকাচন্দ্ৰ পুথিত তাৰ ৰচয়িতাজনে নিজকে অযোধ্যাৰ ৰজা শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ নাতি বুলি চিনাকি দিয়াত, অযোধ্যা এৰি অসমৰ জিতাবি বংশৰ ৰামচন্দ্ৰ আদিক বিচৰা বাবে নানা বৈমোহালিৰ সৃষ্টি হৈছিল; স্বৰূপতে এই পুৰুষোত্তম গজপতিৰে নাম-মালিকা পুথিৰ মাধৱদেৱে ভাঙনি কৰাৰ দৰে, পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ-ভাগৰ উড়িছাৰ এই লেখকজনৰ কোনো পুথি অসমলৈ আনি কোনোবাই বৈষ্ণৱ যুগত ভাঙনি কৰিছিল। বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱ (১৫৫৮-১৬৩৮)

এই যুগৰ শেষ ঐষ্ট প্ৰতিভা বুলিব পাৰি। এওঁৰ ঘৰ বৰনগৰত। এওঁ দামোদৰদেৱত শৰণ লৈছিল। এওঁৰ ৰচিত কথাভাগৱত, কথাগীতা অসমীয়া গদ্যৰ যথেষ্ট উৎকৰ্ষৰ প্ৰমাণ। তদুপৰি ভক্তি-বদ্বাকবী আৰু সাত্বত-তত্ত্বৰ কথা-ভাঙনি, ভক্তিসাৰ, ভক্তিবিৱেক, শৰণ সংগ্ৰহ আদি সংস্কৃত গ্ৰন্থও এওঁ ৰচিছে। বিষ্ণুভাৰতী, পৃথুৰাম দ্বিজ, গোপীনাথ, দ্বিজ, গোবিন্দ দাস, কৃষ্ণভাৰতী, কৃষ্ণ আচাৰ্য্য, আদি আৰু বহুত লেখক এই যুগৰ।

৪র্থ অধ্যায়—উত্তৰবৈষ্ণৱ যুগ (১৬৫৬-১৮২৬)

বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী—এই যুগ অসম-বুৰঞ্জীত আহোম আৰু ভাৰত-বুৰঞ্জীত মোগলৰ ক্ৰমপতন আৰু ইংৰাজ ৰাজত্বৰ ক্ৰমবিস্তাৰৰ কাল। পুৰণি কামৰূপৰ কোচ, কছাৰী, চুটিয়া আদি ৰাজ্য ধ্বংস হোৱাৰ পাছত আহোমৰ (চুতাম্ৰা) জয়ধ্বজসিংহৰ ৰাজত্ব (১৬৪৮-৬৩) এই যুগ আৰম্ভ হয়। ১৬৫৮ ত মোগল ৰজা শ্বাহজাহান নবীয়া পৰাত, জয়ধ্বজৰ লগলাগি আগৰ কোচ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণে কোচৰ কান্ধৰ পৰা মোগল শাসনৰ বুলি পেলাবলৈ যত্ন কৰিছিল; কিন্তু জয়ধ্বজে নিজে কোচ আৰু মোগল ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলে, আৰু আলমগীৰনামা মতে, বহুত হিলৈ, বৰটোপ আৰু ঘোৰা আদি এৰি থৈ মোগল ফৌজদাৰ ঢাকালৈ পলাই যোৱাত সেইবোৰ বুটলি লৈ অসমীয়া সৈন্তই খেদি গৈ ঢাকালৈকে গোটেই দেশ উজাৰ কৰিলে।

ছুজা কোঁৱৰ আৰাকানলৈ পলাই যোৱাত মিবজুয়া সেনাপতি হৈ কোচ ৰাজ্য পুনৰ জয় কৰিবলৈ আহি দেখে, প্ৰাণনাৰায়ণ ভূটানলৈ পলাল। ১৬৬২ ব ৪ জানুৱাৰীত পটুগীজ আৰু আন ইউৰোপীয় বিষয়াৰ নেতৃত্বতে নৌবাহিনীৰ ভাৱ দি অসম আক্ৰমণ কৰিবলৈ মিবজুমলা ব্ৰহ্মপুত্ৰই উজাই আহিল। অসমীয়া সৈন্তৰ ভীষণ প্ৰতিবোধৰ ফলত ১৬৬৩ ব ৩০ মাৰ্চত এই আক্ৰমণ শিপাই সৈতে উৰালি পেলোৱা হল। আকৌ পাছৰ জনা ৰজা চক্ৰধ্বজ সিংহৰ (১৬৬৩-৬৯), কালত পাছৰ জন মোগল সম্ৰাট ষষ্ঠাংশীয়ে (১৬৫৮-১৭০৭) ১৬৬৯ ব ফেব্ৰুৱাৰীত, ৰামসিংহৰ সেনাপতিত্বত, অসম আক্ৰমণৰ বাবে এক বিপুল মোগল বাহিনী পথায় আৰু অসমীয়া সেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰ সেনাপতিত্বত বিখ্যাত শৰাইঘাটৰ যুদ্ধত সেই বছৰৰে এপ্ৰিলত আক্ৰমণকাৰীবোৰ ঘাটি পলাই যায়। ১৬৮২ত গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্বত (১৬৮১-৯৬) মুছল-মানৰ সপ্তদশ আৰু শেষ আক্ৰমণ ধ্বংস হয়। তাৰ পাছত কজ্জসিংহ (১৬৯৬-১৭১৪) ৰজা হৈ কছাৰী জয়ন্তীয়া আদি ৰাজ্য পুনৰুদ্ধাৰকাৰী চিলাৰায়ৰ দৰে বঙ্গদেশ জয় কৰিবৰ চেষ্টা কৰোঁতেই ১৭১৪ ব আগষ্টত ওৱাহাটত ঢুকায়। তেওঁৰ পাছৰ দুৰ্বল ৰজাসকল, মায়ামৰা বিদ্ৰোহ, মানৰ আক্ৰমণ আদিৰ ফলত ১৮২৬ ব ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত ষাণ্ডাবু সন্ধিমতে অসম ইংৰাজৰ হাতলৈ যায়।

মায়ামৰা জন-আন্দোলন :—অসমত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আগমন ইমান মজলসূচক হোৱা নহেও, সেই সময়ৰ গুৰুৰ আৰু ৰজাঘৰে তাক স্বৰূপভাৱে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিছিল। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে, মাধৱদেৱ আদিয়ে এনে নানা কাণ্ডতে পূব-কামৰূপ এৰি পশ্চিম কামৰূপৰ কোচবেহাৰত নবনাৰায়ণ ৰজাৰ আশ্ৰয় বিচাৰিব লগা হৈছিল। ছাব গেইটৰ ভাষাৰে, 'গদাধৰ সিংহই যি পাশৱিক

কঠোৰভাৱে বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ক নিৰ্মূল কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল, তাক সামৰি ৱা কোমলাই খব পৰা অসম্ভৱ।' তেওঁৰ পুতেক কজ্জসিংহক (১৬৯৬-১৭১৪) ডাঙৰ ৰজা বুলিলেও, তেওঁৰো মানসিক দুৰ্বলতা নোহোৱা বুলিব নোৱাৰি; আৰু এনে এক দুৰ্বলতাৰ দূৰগামী পৰিণামেই অসমৰ পতনৰ ঘাই গুটি পঢ়ালে। ভাটি বয়সত ধৰ্মভাব-প্ৰৱণতা হেতু তেওঁ নিয়মিতৰূপে হিন্দুধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিব খুজিলে। কিন্তু তেওঁৰ অহম্বিকাৰ হেতুকে, প্ৰকৃত সন্ত হলেও তেওঁৰে প্ৰজা এজনৰ ওচৰত যুৱ দৌণ্ডা কথাত জিকাৰ খাই উঠি এক হুমঠালিত তেওঁ ৰজাৰ শাক্ত-মহন্ত কৃষ্ণৰাম ভট্টাচাৰ্য্যক মতাই অনালে। পিছৰ হুমঠালিত তেওঁকো সাধাৰণ হুঠেভীয়াৰ দৰে দেখিয়ে হবলা ওলোটাই পঠিয়ালে; কিন্তু ইতিমধ্যে এটা ভুইকঁপ হৈ কেবাটাও মঠ-মন্দিৰ ভঙা দেখি কৃষ্ণৰামৰ খঙতে তেনে হৈছে বুলি ভাবি তৃতীয় হুমঠালিত তেওঁক পুনৰ মতাই অনাই তেওঁৰ হতুৱা কোঁৱৰ আৰু বামুণ বিষয়াসকলক দীক্ষা দিয়ালে। অসমীয়াৰ নীচাশ্মিকৰ বুৰঞ্জীৰ এয়ে প্ৰথম অধ্যায় আৰু অসমৰ পতন-নাটৰ এয়ে প্ৰস্তাৱনা। কজ্জসিংহৰ পাছত পুতেক শিৱসিংহ (১৭১৪-৪৪) ৰজা হৈয়ে তেওঁৰ গুৰু কৃষ্ণৰামক অকল কামাখ্যা মন্দিৰ চলাই খাবলৈকে দি সন্তুষ্ট নহৈ, অসমৰ নানা ঠাইত উঠেভনীকৈ মাটি-ভেটি দি থাপিলে। তেওঁ বামুণ পণ্ডিতসকলে শিৱসিংহৰ ছদ্মভঙ্গ যোগ পৰিছে বুলি ভয়খুৱাই দিয়াত ৰাজছদ্ম দি ফুলেশ্বৰীক 'বৰৰজা' পাতি এফালে নিজে যেনেকৈ লোক-হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ হল, আনফালে তেনেকৈ ফুলেশ্বৰীৰ হতুৱাই মহাপুৰুষীয়া মহন্তসকলক অপমান আৰু অত্যাচাৰ কৰাই মায়ামৰা বিদ্ৰোহ মাতি আন ৰজাঘৰ প্ৰজাঘৰ চাবখাৰ কৰাই অসমক পতনৰ ঠিয়গড়াত এৰিলে। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আন্দোলনৰ দৰে মায়ামৰা বিদ্ৰোহ অসম-বুৰঞ্জীৰ গোবৰ-উজ্জল একমাত্ৰ মহৎ জন-আন্দোলন।

কথা-সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী :—এই যুগ ইংৰাজী সাহিত্যৰ বেষ্টবেষ্টন (১৬৬০—১৭০০) যুগৰ আৰু অষ্টাদশ শতিকাৰ (১৭০০—১৮০০) সময়সীমা। এই যুগৰ ইংৰাজী সাহিত্যত যেনেকৈ বেনেছেঞ্চৰ ভাৱৰ ত্ৰৈচৰ্য আৰু প্রাচুৰ্যৰ অভাৱ, আৰু এলিজাবেথ যুগৰ স্বদেশ-প্ৰেম আৰু স্বজনী শক্তিৰ নাটনি, আৰু পিউৰিটান যুগৰ নৈতিক আগ্ৰহ আৰু ব্যক্তিগত উৎসাহৰ অনাটন লক্ষ্য কৰিব পাৰি; অসমীয়া সাহিত্যতো সেইদৰে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, বামসৰস্বতী, অনন্তকন্দলী ভট্টদেৱ আদি কাব্য, গীত-নাট আৰু কথাবোৰে ওখ শাৰীৰ শিল্পীসকলৰ শয় দাই-চপাই অনাৰ পাছত, ক্ষেত্ৰৰ উৰ্বৰতা হৰি ঘোঁৰাৰ নিচিনাকৈ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ শিল্পীসকলে মাত্ৰ এই যুগত ভাল বাখি আছিল। সমসাময়িক ইংৰাজী সাহিত্যৰ দৰে এই যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ গোবৰুৱা নিদৰ্শন কাব্য নহয়, কথাহে; আৰু অকল কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা বা কথা-বামায়ণ, কথা-ঘোষাৰে বৈষ্ণৱ-গতাই নহয়, কিন্তু ছাৰ গ্ৰীয়াছনে বৰ্ণোৱা মতে সদৌ ভাৰতীয় সাহিত্যই সাধাৰণতে যি বিবৰণত ছখীয়া, সেই বুৰঞ্জী বিষয়ত অসমীয়া সাহিত্য এই যুগতে অতি সমৃদ্ধিশালী হৈ উঠে। পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ ছোৱাৰ পৰা শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ প্ৰভৃতিয়ে অকীয়া নাটত যি গল্প আৰম্ভ কৰিলে আৰু ষোড়শ শতিকাৰ শেষ ছোৱা মানৱ পৰাই ভট্টদেৱ আদিয়ে সাহিত্যৰ ঘাই সজুলিকপে যি গল্প ব্যৱহাৰ কৰিছিল, এই যুগৰ বয়ুনাথ মহন্ত আদিয়ে বৈষ্ণৱ সাহিত্যত তাৰেই উৎকৰ্ষ-সাধনৰ চেষ্টা কৰিলে। বুৰঞ্জী লিখা নিয়ম আহোমসকলেই অসমত স্থগাইছিল, কিন্তু ঠিক কোন সময়ৰ পৰা তেওঁলোকে অসমীয়াত লিখিছিল নিৰ্ণয় কৰা টান। ঘাইকৈ, সাধাৰণতে এই বুৰঞ্জীৰে লেখকৰ নাম বা বচনাৰ-কাল ভালদৰে নথকাত, কেৱল অনুমানৰ

ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লগা হয়। সম্ভৱ অন্ততঃ সপ্তদশ শতিকাৰ আগ ছোৱাৰ পৰাই অসমীয়াত বুৰঞ্জী লিখা হৈছিল, কিয়নো এই ভাষা আৰম্ভ কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ তিনি চাৰিশ বছৰৰ সবহ নালাগিছিল। চৰিতপুথি আৰু বংশাৱলীও এই যুগৰ বিশিষ্ট দান।

অনন্ত ঠাকুৰ আৰু বামায়ণ :—সুবিধাৰ বাবে ভট্টদেৱৰ মৃত্যুৰ পাছৰ পৰা স্বৰূপতে ভাগ কৰিলেও, এই দুই যুগৰ মাজত কোনো সীমা-বেখা নাই আৰু এই যুগ বৈষ্ণৱ যুগৰে বিস্তাৰ মাথোন। উদাহৰণকপে, শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তন পুথিৰ শেষ ছোৱাত অনন্ত ঠাকুৰ বা হৃদয়ানন্দ কাব্যম্বৰ ভণিতা পোৱা হয় আৰু “অম্বমুনি বাণ চম্ভৱ শকত। অম্বৰে দ্বিতীয় গুৰুপক্ষত। শ্ৰীৰাম কীৰ্ত্তন ভৈল উপসাম। অনন্তে কহে বোলা বাম বাম।” অৰ্থাৎ ১৫৭৭ শক বা ১৬৫৫ খৃঃত অনন্তই শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তন সমাপ্ত কৰে। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ নবীন সমসাময়িক অনন্ত কন্দলী নিশ্চয় ইমান দিনলৈ জীয়াই নাছিল; গতিকে এওঁ নিশ্চয় বহুত পৰবৰ্তী আন অনন্ত ঠাকুৰ। “গুৰুচৰিত”ৰ মতে শঙ্কৰদেৱৰ শিষ্য বাস কানাইৰ এজন পুতেক হৃদয়ানন্দই পদ গাই গুৰুজনাক আনন্দ দিছিল; তেওঁ এই অনন্ত ঠাকুৰ নহয় যেন লাগে। শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তনৰ অনন্ত ঠাকুৰৰ আত্মপৰিচয় আৰু কালশিলা গোঁসাইৰ বংশাৱলী মিলাই চাই, শঙ্কৰদেৱৰ ভাতৃ-পৌত্ৰী বামবায়ৰ আত্মজাতিনীয়েক বিষ্ণুপ্ৰিয়াৰ পুতেক হৃদয়ানন্দই অনন্ত ঠাকুৰ বুলি বুজিব পাৰি—“হৃদয়ানন্দক অনন্ত বোলায়।” এওঁৰ পিতাক যজুগিৰি। বামকীৰ্ত্তন সমাপ্ত হোৱা কালত এওঁ বৰদোৱা মত্ৰৰ অধিকাৰ আছিল বুলি কয়। আদিত্যে এওঁ বৰপেটাৰ ওচৰৰ বাবাদিৰ পৰা নগাঁৱলৈ আহে আৰু মায়াং অঞ্চলত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰি তাতে কালশিলা মত্ৰ পাতে। এওঁ ‘প্ৰেম-লতা’ নামে আৰু এখন পুথি ৰচা আৰু

এওঁৰ পুতেক ভুবনেশ্বৰে আহোম বজা ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ পৰা (১৭৫১-৬০) ৭০০ পুৰা ধৰ্মোত্তৰ মাটি পায়। সেইদৰে ৰামসৰস্বতীৰ ভীষ্মপৰ্বৰ পদৰ লগত 'হিতোপদেশ' 'পুতলা চৰিত্ৰ' আদিৰ পদ বচয়িত ৰামমিশ্ৰৰ ভণিতাত পোৱা হয়; এওঁ জয়ধ্বজসিংহৰ (১৬৫৪-৬৩) নমসাময়িক। ৰামমিশ্ৰৰ পূৰ্বপুৰুষ কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ; তেওঁৰ পুতেক হৰিভাষী, তেওঁৰ পুতেক মাধৱ কন্দলী (পৰবৰ্তী), তেওঁৰ পুতেক ৰামমিশ্ৰ।

বঘুনাথ, ৰামনাথ, ৰামচন্দ্ৰ, কেশৱদেৱ :- ১৬৫৮ খৃঃত বচিত বঘুনাথৰ কথা-ৰামায়ণ ভট্টদেৱৰ কথা-গীতা আদিৰ দৰে অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ অন্যতম কীৰ্তিস্তম্ভ; এতিয়ালৈকে ইয়াৰ প্ৰথম চাৰি কাণ্ড মাত্ৰ পোৱা হৈছে। কথা-ৰামায়ণৰ উপৰিও এওঁ শত্ৰুঞ্জয় আৰু অদ্ভুত-ৰামায়ণ নামে দুখন পদ-পুথি লিখে। বঘুনাথৰ পিতাক কৃষ্ণনাথ আৰু ককাক হৰিকৃষ্ণ, দুয়ো এলেঙী মত্ৰ পাঠোক্ত। তীৰ্থলৈ যাওঁতে শত্ৰুদেৱত শৰণ লৈ "বৰভকত" উপাধি পোৱা সত্যানন্দ মহন্ত বঘুনাথৰ উপৰি ষষ্ঠ পুৰুষ। এই বৰভকতৰ বংশ আৰু এজন লেখক ১৭০৮ খৃঃ মানত সন্ত-মুক্তাৱলী বটোজা, তেজপুৰ বৰকলা মত্ৰ পাঠোক্তা, বৰগঞা গোসাঁইৰ পূৰ্বপুৰুষ, ৰামনা মহন্ত। শৰণৰ পাছত বৰভকতক একাদশ স্বৰ্গ পুথিখন দি সৰ সাধাৰণৰ মাজত ভক্তি-ধৰ্ম প্ৰচাৰিবলৈ আৰু নিজ চাৰি পুত্ৰক সৰ লগাবলৈ গুৰুজনাই কেনেকৈ আদেশ দিছিল "সন্ত-মুক্তাৱলী" বৰ্ণোৱা আছে। বৰভকতৰ এই চাৰি পুতেক যথাক্ৰমে জয়কৃষ্ণ শ্ৰীকৃষ্ণ, জাহ্নকৃষ্ণ, মহাকৃষ্ণ; এই তুমলীয়া জনৰে পুতেক ৰামচৰ আৰু আজো-নাতিয়েক ৰামনাথ। মহাপুৰুষ ঘোষা-কীৰ্ত্তনৰ অনুকৰণত প্ৰায় ১৬৮১ খৃঃত হয়গ্ৰীৱ-মাধৱ আৰু ১৬৮৬ খৃঃত আহিন

গড়গাঁৱত থাকি যোগিনীভক্ত পদ-পুথি বটোতা ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰৰ ঘৰ শিৱসাগৰ নগৰৰ উত্তৰ-পূবে থকা দিলীহ নৈৰ কাষৰ কেন্দ্ৰবিত। উৰ্ব ঋষিয়ে হয়ান্ধৰ বধৰ বাবে বিষ্ণুক আৰাধনা কৰা, বিষ্ণুৱে হয়গ্ৰীৱ ৰূপেৰে হয়ান্ধৰক বধ কৰাৰ পাচত উড়িছাৰ ইন্দ্ৰদ্যাম ৰজাই শাগৰত উটি অহা দাক কাঠৰপৰা কেনেকৈ ত্ৰীক্ষেত্ৰত জগন্নাথ মূৰ্ত্তি খাপিলে, আৰু শেষত সেই দাকৰে এটি অংশ আনি উৰ্বই হাজোৰ মণিকুট পৰ্বতৰ ওপৰত হয়গ্ৰীৱ মাধৱৰ মূৰ্ত্তি খাপিলে, সকলো এই পুথিত হৃন্দবকৈ বৰ্ণোৱা আছে। ৰামৰায়ৰ নাতিয়েক কেশৱদেৱেও সম্ভৱ ১৭৪৬-৫৩ত সপ্তম আৰু নৱম স্বৰ্গ ভাগৱতৰ ভাঙনি কৰে; ভণিতাত তেওঁৰ নিজ চিনাকি আৰু টকা-ভাঙৰ প্ৰমাণ পোৱা হয়।

কবিৰাজ চক্ৰবৰ্তী, কজ্জসিংহ, শিৱসিংহ, অনন্ত আচাৰ্য্য, শুভনাথ, কচিনাথ, বিত্তাচন্দ্ৰ, শিষ্টে ভট্টাচাৰ্য্য আদি :- কোচ ৰজা নবনাৰায়ণৰ দৰে আহোম ৰজা কজ্জসিংহ আৰু শিৱসিংহয়ো সাহিত্যৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিবৰ চেষ্টা কৰাৰ চিনো কবিৰাজ চক্ৰবৰ্তীৰ বচিত গ্ৰন্থত পোৱা হয়। সবহ কি, 'গীতৰ পুথি' বোলা পুৰণি সংগ্ৰহ এটিত কবিৰাজ চক্ৰবৰ্তীৰ নিজা বচনাৰ উপৰিও কজ্জসিংহ আৰু শিৱসিংহ নামৰ দুই-চাইটি গীতো পোৱা হৈছে। ডাক সৰস্বতীৰ পুতেক এই কবিৰাজ চক্ৰবৰ্তীৰ নিজ নাম ৰামনাৰায়ণ, এওঁ সংস্কৃতত বিছ-উৎসৱৰ এটি বিতোপন বৰ্ণনা লিখে। কবিৰাজে ভাস্কৰি নামে সংস্কৃত জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ এখনৰ কথা-ভাঙনি কৰে। এই পুথি জোন, বেলি, তৰা আদিৰ স্থান নিকপণত আৱন্ত কবি চন্দ্ৰগ্ৰহণ-সূৰ্য্যগ্ৰহণত শেষ কৰা হৈছে। ৰাজকোঁৱৰসকলৰ শিক্ষাৰ বাবে কজ্জসিংহই পোনতে এই পুথি লিখোৱা সম্ভৱ। ভণিতাত লিখামতে ৰজা শিৱসিংহ আৰু "বৰ ৰজা" ফুলেশ্বৰীৰ (মৃত্যু ১৭১৭ খৃঃ)

আদেশ অহুসৰি কবিবাজে ১৭১৪ খৃ: মানত শম্ভুচন্দ্ৰ বধ আৰু
গীত গোবিন্দৰ পদ, আৰু সেই বজা আৰু বাণী প্ৰমথেশ্বৰীৰ
(বনকাণ্ডৰ) আদেশ মতে ১৭১৮ খৃ: মানত ব্ৰহ্মবৈৰৱৰ্ত্ত পুৰাণৰ
কৃষ্ণজন্ম খণ্ডৰ পদ কৰে। এই বজা আৰু বাণীৰ আদেশত ১৭১৮
খৃ: মানতে অনন্ত আচাৰ্য্য নামে কবিয়েও আনন্দ-লহৰী কাব্য
লিখে; তাৰ সোমাব আৰু বংপুৰৰ বিৱৰণ মনোবম। শিৱসিংহৰ
আমোলতে ১৭২০ খৃ: মানত শুভনাথ দ্বিজ ধৰ্ম-সংবাদৰ পদ ৰচৈ;
ধৰ্মবাজ যমে চণ্ডালৰ বেষণেৰে পুতেক যুধিষ্ঠিৰক কৰা প্ৰশ্ন আদিৰ
বৰ্ণনা ইয়াত সুন্দৰভাৱে দিছে। বংপুৰত কৃষ্ণাচাৰ্য্য আৰু কক্ষিণীৰ
পুতেক কচিনাথ বন্দ্যোপাধ্যায় ১৭৫৫ খৃ: মানত কল্পিপুৰাণ আৰু ১৭৫৯
ত নাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ পদ কৰে। মধুসূদন মিশ্ৰয়ো নাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ
পদ ৰচিছিল। বিজ্ঞানচন্দ্ৰ শ্ৰীকবিশেষৰ ভট্টাচাৰ্য্যই ১৭৬০ খৃ:ত
বাজেশ্বৰ সিংহৰ পুতেক চাকসিংহ আৰু বোৱাবীয়েক প্ৰেমদাস
আজ্ঞামতে হৰিবংশৰ পদ কৰে। শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্যৰ শিশুপাল বধ
আৰু কবিবাজ বিপ্ৰৰ শিয়াল-গোসাঁই পুথি এই যুগৰে।

কথা-ৰচনা—ধৰ্ম, বিজ্ঞান, বুৰঞ্জী:—বহুনাথৰ কথা-বামাৰণৰ
দৰে কোনো অজ্ঞাত লেখকৰ ৰচিত কথা-ঘোষা (নামঘোষাৰ কথা,
নকলৰ কাল ১৬৩৭ শক), আৰু আন এজন অজ্ঞাত লেখকৰ সাত্তত-
ত্ব কথা-পুথি এই যুগৰ বৈষ্ণৱ গন্তৰ বিশেষ গ্ৰন্থ। সেইদৰে সংস্কৃত
হৰগৌৰী সন্বাদ, পদ্মপুৰাণ, কামৰূপ তত্ত্ব, শ্ৰীহৰমুক্তাৱলী আদি আন
চাৰি-পাঁচখন ধৰ্মপুথিৰ কথা-ভাঙনিও এই যুগৰে বিশিষ্ট দান।
কবিবাজ চক্ৰবৰ্ত্তীৰ ভাস্কৰী (১৬২৫ খৃ:) দৰে কালীনাথৰ অৰুণ
আৰ্য্য্য কথা-পুথি আদিৰ উপৰিও ১৭৩৪ খৃ:ত বজা শিৱসিংহ
আৰু বাণী অধিকাৰ আদেশত স্কুমাৰ বৰকাঠে কথা-ৰচনাত আৰু

দিল্লীৰ আৰু দোমাই নামৰ শিল্পীয়ে চিত্ৰেৰে সুবিখ্যাত হস্তী-
বিজ্ঞানৰ পুথি যুগুত কৰি হাতীৰ জাতি, বোণ, চিকিৎসা আদি
বিশেষৰূপে বৰ্ণাইছে। সেইদৰে, সম্ভৱ ১৭৪০ খৃ: মানত কোনো
অজ্ঞাত লেখকে ঘোৰা-নিদান কথা-পুথিত ঘোৰাৰ জাতি, বোণ
চিকিৎসা আদি বিৱৰণ দিছে। ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জী’ বুলি ১৮৫০ ব
আগষ্টৰপৰা ১৮৫২ ব আগষ্টলৈকে “অকনোদই” কাকতত এখন বুৰঞ্জী
একে লেখাৰিয়ে ওলাইছিল। আতন বুঢ়াগোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰীয়ে (১৬৬২-
৭২) আদিৰেপৰা ১৬৪৮-লৈ “বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁই বুৰঞ্জী” প্ৰভৃতি
কেইবাটিও বুৰঞ্জীমূলক টোকাৰে এই দেওধাই বুৰঞ্জী যুগুত কৰিছিল।
কামৰূপ অহুসজ্ঞান সমিতিয়েও সম্ভৱদশ শতিকাৰ ভিতৰত লিখা এখন
আহোম বুৰঞ্জী উলিয়ায়। ইয়াৰ উপৰি স্বৰ্গনাৰায়ণ মহাৰাজৰ
আখ্যান (১৫২৬ খৃ: লৈকে), স্বৰ্গনাৰায়ণ দেৱৰ যুদ্ধৰ চৰিত
(১৬৭০ লৈকে), স্বৰ্গনাৰায়ণ দেৱ মহাৰাজৰ জন্মচৰিত (১৭১৪ লৈকে)
আদি কেইবাখনো সাঁচিপতীয়া বুৰঞ্জী কামৰূপ অহুসজ্ঞান সমিতি
বা অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগত সংৰক্ষিত আৰু তাৰপৰা
প্ৰকাশিত হৈছে। দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে, এই বুৰঞ্জীবোৰৰ লেখক আৰু
ৰচনা কাল সঠিকভাৱে নিৰ্ণয় কৰা কঠিন, কিন্তু এই কথা ঠিক যে
এই বুৰঞ্জীবোৰত অসমীয়া মানুহৰ ভিন ভিন সময়ত কথা কোৱাৰ
গঢ় আদি নিখুঁতভাৱে বৰ্ণিত হৈছে, আৰু বৈষ্ণৱ গন্তৰ সবহাৰিনি
কৃত্ৰিম গঢ়ৰ লগত ইয়াৰ প্ৰভেদ জন্মজন্ম পটপট হৈ বৈছে।

চৰিত আৰু বংশাৱলী সাহিত্য, অজ্ঞাত বৈষ্ণৱ
লেখকসকল:—বামচৰণ আৰু দৈত্যাৰিতে আৰম্ভ কৰি ষোড়শ
শতিকাৰ শেষ ছোৱাৰ পৰাই বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ এটি ডালৰূপে চৰিত-
সাহিত্যৰ সূত্ৰপাত হয়। এওঁলোকৰ বাহিৰে বামানন্দ দ্বিজ আৰু

ভূষণ দ্বিজৰ শঙ্কৰ চৰিত; বামৰায়ৰ আৰু নীলকণ্ঠ দাসৰ দামোদৰ চৰিত; বামানন্দ দাস আৰু যতুমণিৰ গোপাল আতাৰ চৰিত; বমাকান্ত দ্বিজৰ বনমালী-চৰিত, বামানন্দ দ্বিজৰ গোপালদেৱ চৰিত; অম্বাবীশ দ্বিজৰ কেশৱদেৱ চৰিত (১৭০০ খৃঃ) বিজ্ঞানন্দ ওজাৰ ঠাকুৰ-চৰিত আদি অনেক চৰিত-পুথি আছে। তত্বপৰি কৃষ্ণভাবতীৰ সন্ত-নিৰ্ণয়, ভট্টদেৱৰ সং-সম্প্ৰদায়ৰ কথা, গোবিন্দ দাসৰ সন্ত-সম্প্ৰদায়ৰ কথা; কৃষ্ণ-আচাৰ্য্যৰ সন্ত-চৰিত, বামনাথৰ সন্ত-মুক্তাৱলী আদি বৈষ্ণৱ গুৰু আৰু সন্ত পাতোঁতাসকলৰ ইতিবৃত্তিমূলক পুথিও আছে। তাৰ বাহিৰে সূৰ্য্যখড়ি বলদেৱ দৈৱজ্ঞৰ দৰং-বাজবংশাৱলী (১৭২৮খৃঃ) বতিকান্ত দ্বিজৰ বাজবংশাৱলী (১৮০২খৃঃ) আদি, বাজমালাৰে চৰিত আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ মাজত আন একশ্ৰেণী সাহিত্যৰ উৎপত্তি হৈছিল। ওপৰত উল্লেখ কৰা বৈষ্ণৱ-ভাবকাসকলৰ বাহিৰেও বৈষ্ণৱ আকাশৰ হাতীপটিত অনেক জ্যোতীকই পোহৰ দিছিল। নবোত্তম বিপ্ৰ বা দ্বিজৰ ভণিতাবে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্তৰ পদ, নবোত্তমৰ ভক্তি-প্ৰেমারলী বিজ্ঞা পঞ্চাননৰ কৰ্ণপৰ্ক, গঙ্গাবামৰ সীতা-বনবাস, চন্দ্ৰচূড় আদিত্য-উৎকল খণ্ড, স্তম্ভৰ কবিৰ ব্যাধ-চৰিত, কোনো কালিদাসৰ ধৰ্মগীতা পৰশুৰাম দ্বিজৰ ধৰ্মপুৰাণ, জগন্নাথ দ্বিজৰ লক্ষ্মীচৰিত, বামগোবিন্দ ব্ৰহ্মাণ্ডপুৰাণ আৰু বিষ্ণুপুৰাণ, হৰিৰায়ৰ অজামিল উপাখ্যান, গঙ্গাদাস হৰুদ্বি আৰু ভৱানী দাসৰ অশ্বমেধ পৰ্ক, বলোৰাম দ্বিজৰ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত নাৰায়ণ দাসৰ অৰ্জুন সংবাদ, নন্দীথৰ আৰু খগেশ্বৰ দ্বিজ-ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত, হৰিদাস বিপ্ৰৰ অশ্বমেধ পৰ্ক, বিষ্ণুবাম দ্বিজৰ দাতাকৰ লক্ষ্মীনাথ দ্বিজৰ শান্তিপৰ্ক, পুৰবোত্তম ঠাকুৰৰ ন-ঘোষা, বৰগীত আৰু বুঢ়াভাণ্ড, কামদেৱ বিপ্ৰৰ অশোক চৰিত, ভৱদেৱ বিপ্ৰৰ নগল্প-যুদ্ধ বজ্জাকৰ মিশ্ৰৰ ব্ৰহ্মগীতা আৰু গীতা-কীৰ্ত্তন, কৃষ্ণানন্দ দ্বিজৰ

পূৰ্ণভাগৱত, বালকানন্দৰ অৰ্জুন-গীতা, গুণ্ডুদাস আৰু বৈষ্ণৱী গীতা, বিষ্ণুদাসৰ নাৰদ-চৰিত, পৰশুৰাম দাসৰ গীতা, গুণমালা, জয়ৰামৰ চতুৰ্থ স্তম্ভ ভাগৱত, কন্দৰামৰ নীতি-বজ্জাকৰ আদি অনেক পুথি আছে।

অসমীয়া জনসাহিত্য—গীত-কাব্য, নাম, সাধু, জিকিৰ আদি :—জনসাহিত্যৰ গতি সদায় পাবদৰ দৰে চঞ্চল, কোনো নিৰ্দিষ্ট যুগত তাক বহুৱাবলৈ টান। তুলনাত গীতকাব্য (বেলেড) বোৰৰ কালনিৰ্ণয় অলপ সহজ; কিয়নো সেইবোৰৰ নায়ক-নায়িকা যদি কোনো ঐতিহাসিক ব্যক্তি বুলি ঠাৱৰা পাবি, তেওঁৰ সম্বন্ধীয় গীতৰ কালো ঠাৱৰ হয়। এই বিচাৰমতেই আমি মণিকোঁৱৰ ফুল-কোঁৱৰৰ গীত আদি যুগত আৰু বদনবৰফুকনৰ গীত, মণিৰাম দেৱানৰ গীত আদি আধুনিক বা ইংৰাজ যুগত ঠিয় কৰিব পাবো। জনা গান্ধকৰ গীতৰ ঐতিহাসিকতা স্প্ৰমাণিত নোহোৱা গতিকে তাক আমি বৰ আগলৈ ঠেলিব নোৱাৰো; কিন্তু গোপীচন্দ্ৰৰ (মঘনামতী বা মীনামতী আৰু মানিকচন্দ্ৰৰ) গান আমি পূৰ্ববৈষ্ণৱ যুগত থাপিছোঁ, কিয়নো ধৰ্মপালৰ লগত এই কাহিনীৰ সম্পৰ্ক আৰু লিপিমূলক প্ৰমাণৰ পৰা ধৰ্মপাল দ্বাদশ শতিকাৰ কামৰূপৰ ৰজা বুলি জানোইক। কোনো নায়ক-নায়িকাৰ জীৱন-কালৰ এশ-দুশ বছৰৰ ভিতৰতে তেওঁৰ সম্পৰ্কীয় গীতৰ জয়মালা ৰচিত হয় বুলি আমি সাধাৰণতে ধৰিব পাবো। ভাষাৰ কালৰপৰা নহলেও কিছুমান পটম্বৰ, সাধু আদিও সিহঁতৰ ভাব আৰু গঢ়ৰ পৰাই অতি পুৰণি বুলি বুজিব পাৰি; কিন্তু সেইবোৰ আদি যুগত ঠাই দিবলৈ আমি যথেষ্ট সতৰ্কতা অৱলম্বন কৰিব লাগে। বৰাগীৰ গীতবোৰত সাধাৰণতে বৌদ্ধপ্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। কিয়নো চৰ্যাপদ আৰু দোহাবোৰৰ লগত বৰাগীৰ গীতৰ বহুত মিল পোৱা হয়; তথাপি

এই গীতবোৰ নিস্কোচে সিমান আগত বছৰাৰ নোৱাৰি। ভাষাৰ আধুনিকতাই তাৰ বাই বাধা। ইহাতে, যদিও বৰ্ত্তমানলৈকে আমি জনসাহিত্য বচনা কালৰ কোনো সীমা নাপাওঁহক, তথাপি বাজ-নৈতিক, সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক আদি যিবিলাক পাৰি পাৰ্শ্বিকতাই জনসাহিত্য বচনাৰ বাবে কল্পনাক স্তম্ভিত কৰে; তেনে পাৰিপাৰ্শ্বিকতা সাধাৰণভাৱে কুৰি শতিকাৰ পাতনিৰ লগে লগে ওৰ পৰিছে। গতিকে অসমীয়া জনসাহিত্যৰ ধাই নাম, আই নাম, বিয়া নাম, গৰখীয়া নাম, বনঘোষা আদি স্বজনমূলক প্ৰতিভাৰ কাল সপ্তদশৰপৰা উনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম চতুৰ্থাংশলৈকে বুলি ধৰা হৈছে। অষ্টাদশ শতিকা মানৱ স্বাধীনতাৰ জিকিৰ বা আজান ফকিৰৰ গীতো এই জনসাহিত্যৰ লগৰে বুলি ধৰা হৈছে।

৫ম অধ্যায়—আধুনিক যুগ (১৮২৬-১৯৪৭)

ইংৰাজ শাসন :—মায়ামৰা বিদ্ৰোহ (১৭৬৯-৭৪) আৰু হন্দুৱা দ্ৰোহ (১৮১০) আদিৰ পাছত মানৱ আক্ৰমণ আৰু অপশাসনে (১৮১৬-২৪) অসম আৰু অসমীয়াক যেনেকৈ জুকল কৰিলে, সবহ নালাগে মোগলৰ লেখি লেখি সোতৰটা আক্ৰমণেও (১২০৬—১৬৮২) তেনে একো কৰিব নোৱাৰিছিল। ১৮২৬ৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত ইংৰাজ আৰু মান বজাৰ সন্ধি হল, আৰু মাজতে অসমখন ইংৰাজৰ হাতলৈ গল। অৱশ্যে পূবন্দৰ সিংহক ১৮৩৮ৰ অক্টোবৰলৈ উজনি অসমৰ বজা বুলি মানি লোৱা হৈছিল, কিন্তু তাৰ পাছত তেওঁক বজা ভাঙি উজনি-নামনি লগলগাই

ইষ্টইণ্ডিয়া কম্পেনীয়ে নিজে শাসন কৰিলৈ ললে। তদুপৰি পোনতে সহজ নিয়মে শিক্ষা আৰু বিচাৰৰ বাহন ৰূপে ইংৰাজে অসমীয়া চলালে; কিন্তু ১৮৩৬ত হঠাৎ তেওঁলোকে বৰ্ষেণী অসমীয়াক অসমৰ স্কুল-আদালতৰ পৰা উলিয়াই চাপনী বঙলা ভাষাক বৰঘৰ স্মুৱালে। ১৮৩৭ৰ ২৯ আইন আৰু দণ্ডবিধিৰ ৩৩৭ ধাৰামতে দেৱানী আৰু বাজহ বিষয়ত প্ৰত্যেক প্ৰদেশত নিজ ভাষাহে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিছিল; পিছে অসমৰ বেলিকা সেইবোৰ বিধিও বিড়ম্বনা মাত্ৰ হল। এনে যোৰ অত্যাচাৰ বিৰুদ্ধেও কোনো অসমীয়াই আঙুলি এটা টোঙৰা দেখিবলৈ পোৱা নহল। এনেতে জানিবা, ক'লা ভাৱৰৰ মাজত বিজুলীৰ এছাটি পোহৰৰ দৰে সেই ১৮৩৬ তে আমেৰিকাৰ বেপাৰীয়ে মিত্ৰনেৰীৰ অসমলৈ স্তম্ভাগমন হয়। তেওঁলোকে যদিও পৰ্বতীয়া জাতিৰ মাজত যীশুৰ ধৰ্ম্মৰ পোহৰ বিলাবলৈহে অসমলৈ আহিছিল, সেই মাত্ৰহিলাকৰ অত্যাচাৰত পোনতে সেই ঠাইবোৰত তেওঁলোক সবহ কাল ঠাৱৰিব নোৱাৰি সমতললৈ আহিবলৈ বাধ্য হল। ইয়ালৈ আহি তেওঁলোকে যেতিয়া দেখিলে যে অসমীয়া মানুহে দিনেকীয়া জীৱনত এটা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে আৰু শিক্ষা আৰু বিচাৰৰ বিষয়ত আন এটা ভাষা চলাব লাগে; এই বৈষম্য দূৰ কৰি বঙলাৰ ঠাইত অসমীয়াক পুনৰ অস্তিত্ব কৰিব লাগে বুলি তেওঁলোকে শাসকসকলক জনালে। সত্যতে তাৰ ফল নহল যদিও, অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰমাণিত কৰিবলৈ তেওঁলোক উঠি-পৰি লাগিল; আৰু তাৰ সফলৰূপে তেওঁলোকেই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেটি সূদূতভাৱে থাপনা কৰিলে।

আত্মবিশ্বাস-হীনতা :—এই যুগৰ পাতনিত অসমীয়া জাতি যথিশালিৰ পৰা অহা মানুহৰ দৰে আনন্দবিহীন আৰু উৎসাহশূন্য।

মান বজাই কেতিয়াও অসম নিয়মিতভাৱে অধিকাৰ কৰা নাছিল; অথচ যেতিয়া যাণ্ডাব সন্ধিমতে ইংৰাজে অসম অধিকাৰ কৰি বহিল, অসমীয়াই তাক দেখিও নেদেখিলে, তাৰ বিৰুদ্ধে মাত মতা হে দূৰৰ কথাই! মাতৃভাষাৰ বিষয়েও সেই একেটি সাধুৱেই। ইংৰাজ শাসনৰ বিৰুদ্ধে অকলশৰীয়াতকৈ হলেও গুজৰি-গুমৰি থকা মণিবাম দেৱানৰ (১৮০৬-৫৮) দৰে, বঙলা ভাষা শাসনৰ বিৰুদ্ধে খুষ্টান পান্দী সকলৰ লগত যোগ দিওঁতা প্ৰথম অসমীয়া আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন (১৮২২-৫২)। কিন্তু এটা কুলি চৰাইৰ মাতত যেনেকৈ বসন্ত কাল নাহে, সেইদৰে জাগ্ৰত এই এজন দুজন অসমীয়াই সেই কালৰ সৰ্বসাধাৰণৰ আত্মবিশ্বস্তিৰ কথাহে সুপ্ৰমাণিত কৰে। স্বৰূপতে অসমীয়া জাতিৰ এই মানসিক জড়তা ভাগিবলৈ আধা শতিকাতকৈ সৰহ কাল লাগিছিল নিশ্চয়; কিন্তু তাৰ কুফল অৱশ্যে একেবাৰে এই যুগৰ শেষলৈকে আঁতৰা নাই। মানৰ আক্ৰমণৰ বিভীষিকাৰ দৰে বঙ্গ-ভাষাতকৈও ভূতৰ ভয়ৰ নিচিনাকৈ অসমীয়াৰ মনত অলপলৈকে আধিপত্য কৰিছিল। এনে নানা কাৰণত 'দিন ভিক্ষা প্ৰাণ বন্ধা'ৰ বাহিৰে অসমীয়াই এই যুগত বিশেষ মহৎ কাম সাধিব নোৱাৰিলে; কিয়নো চিৰকাল অসমীয়া বল-বীৰ্য্যত কেনে অতুলনীয় আছিল, বৈষ্ণৱ যুগৰ সাহিত্য-সমৃদ্ধিত অসমীয়াই উৎকৰ্ষৰ কেনে ওখ শিখৰ বগাইছিল; এনেবোৰ কথা বৰ্ত্তমান অসমীয়াই ভাবিব নোৱাৰা হৈছিল আৰু নিজৰ ছাটোকে দেখি নিজে চকু খাই উঠিছিল। পাশা কৰিব পাৰি, অসমীয়াৰ জাতীয় চৈতন্য সম্প্ৰতি জাগ্ৰত হবৰ উপক্ৰম হৈছে আৰু এই নতুন স্বাধীনতা লাভৰ লগে লগে অসমীয়াই নিজ-গৌৰৱৰ উজ্জল অতীতৰ প্ৰকৃত উত্তৰাধিকাৰী বুলি নিজৰ চিনাকি দিব পাৰিব।

সাহিত্যিক উপবিভাগ :—সাহিত্যৰ লক্ষণ অনুসাবে এই যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যক সাধাৰণভাৱে অনা-খুষ্টান (১৮২৬-৪৬), খুষ্টান (১৮৪৬-৭৫), পূৰ্বনৱজ্ঞাস (১৮৭৫-৮২); নৱজ্ঞাস (১৮৮২-১৯০২), উত্তৰ-নৱজ্ঞাস (১৯০২-২২) আৰু বাস্তৱ (১৯২২-৪৭) যুগত ভগাব পাৰি। ১৮২৬ ত যাণ্ডাব সন্ধি আৰু ১৮৪৬ ত "অকনোদই"-প্ৰকাশৰ ভিতৰ ছোৱা কালত প্ৰথম অসমীয়া ভাষাতত্ত্ববিদ বাহুবাম বৰুৱা, বঙলাত হলেও প্ৰথম অসম-বুৰঞ্জী-লেখক হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, স্বদেশৰ হকে প্ৰথম ফাঁচি যোৱা আৰু বুৰঞ্জী-বিবেক-বত্ন বটোতা মণিবাম দেৱান বৰুৱা, আহোম ভাষাৰ পৰা বুৰঞ্জী ভাঙোতা কালীনাথ ডামুলী ফুকন আৰু বাধানাথ বৰবৰুৱা আদি এই যুগৰ ঘাই লেখক। 'অকনোদই' প্ৰকাশৰ পৰা বম্বাকান্ত চৌধুৰীৰ 'অভিমত্যা বধ কাব্য'ৰ (১৮৭৫) প্ৰকাশলৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ এই খুষ্টান যুগত প্ৰথম অসমীয়া আলোচনী অকনোদই (১৮৪৬), আসাম-বিলাসিনী (১৮৭১) আসাম মিহিৰ, আসাম দৰ্পণ (১৮৭৪) আদি আলোচনী; নেথন ব্ৰাউন, মাইলছ ব্ৰন্সন, নিধি লেৱি ফাৰৱেল আদি খুষ্টান, আৰু আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন আদি অনা-খুষ্টান লেখকসকলে এই যুগতে প্ৰথম অসমীয়া বাকবণ, প্ৰথম অসমীয়া অভিধান, প্ৰথম অসমীয়া শিশুপাঠ্য আদিৰে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ থাপনা পতা হয়। প্ৰথম অসমীয়া অমিত্ৰাক্ষৰ চন্দ্ৰৰ কাব্য 'অভিমত্যা বধ' প্ৰকাশৰ পৰা 'জ্ঞানাকী' কাকতৰ প্ৰকাশলৈকে এই যুগৰ ভিতৰত গোৱালপাড়া হিতসাধিনী, চন্দ্ৰোদয় আৰু আসাম-দীপক (১৮৭৬), আসাম-নিউচ (১৮৮২), আৰাম-বন্ধু (১৮৮৫), মৌ (১৮৮৬), আসাম-তাৰা আৰু লবা-বন্ধু (১৮৮৮) আদি আলোচনী; অসম-বুৰঞ্জী

বচোতা হৰকান্ত বৰুৱা, "হেমকোষ" বচোতা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, আসাম বুৰঞ্জী লিখোতা গুণাভিৰাম বৰুৱা আদি অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বাট দেখাওঁতাসকল, আৰু 'অভিমন্যু বধ' কাব্য বচোতা বমাকান্ত চৌধুৰী, অসমীয়া গল্প বুৰঞ্জী লেখক তুতিৰাম হাজৰিকা, আৰু বিশেষৰ বৈজ্ঞানিক, অমিত্ৰাকৰ কাব্য আৰু খণ্ড-কবিতা লেখক ভোলানাথ দাস আদি কবিসকল এই যুগৰ 'ছোনাৰী' কাকতৰ প্ৰকাশত আৰম্ভ কৰি "আবাহন" কাকতৰ প্ৰকাশলৈকে এই নৱজাগৰণ যুগৰ হোতা চন্দ্ৰকুমাৰ, লক্ষ্মীনাথ আদি আৰু গল্পত কমলাকান্ত, লক্ষ্যোদয়, সত্যনাথ, বজ্জনীকান্ত আদি এই যুগৰ গৌৰৱ। ইয়াৰ পাছৰ 'আবাহন' কাকতৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্ত্তমান বা বাস্তৱ যুগৰ আৰম্ভ।

আমেৰিকাৰ বেপটিষ্ট মিশ্যন সমাজৰ শুভাগমন :—

ইংলণ্ডৰ সিংহাসনত চতুৰ্থ ৱিলিয়ম আৰু আমেৰিকাৰ যুক্তৰাজ্যৰ সভাপতিত্বত এণ্ড্ৰু জেকছন থকা কালত ইষ্ট ইণ্ডিয়া গৱৰ্ণমেণ্টৰ ছেক্ৰেটৰী ছি, ই, (পাছত ছাৰ চাৰ্লছ) ট্ৰেভেলিয়ানৰ যোগে, অসমৰ কমিশ্যনাৰ জেনেৰেল মেজৰ জেনকিন্সে কলিকতাৰ পাদ্ৰীসকলক উত্তৰ-পূব সীমান্ত প্ৰদেশত যাইকৈ শ্ৰাম আৰু খামতি আতিৰ কাৰণে এটি মিশ্যন স্থাপন কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে। কলিকতাৰ পাদ্ৰীসকলে আকৌ, ব্ৰহ্মদেশৰ লগত অসমক সংলগ্ন কৰি খৃষ্ট-ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে এডোখৰ আহল-বহল ঠাই উলিয়াবৰ ইচ্ছাতে তেতিয়া ব্ৰহ্মদেশত থকা আমেৰিকাৰ বেপটিষ্ট মিশ্যন সমাজলৈ সেই নিৰ্দেশ পঠিয়ায়। পছিম ফালৰ পৰা চীন সোমাবলৈ আৰু তিব্বতলৈ যাবলৈ অসম অতি সুবিধাৰ ঠাই হ'ব বুলিয়ে আমেৰিকাৰ বেপটিষ্ট মিশ্যন সমাজে এই ছেগ সাখটি লোৱা যুগুত বিবেচনা কৰিলে। এই

অক্টোবৰেই ১৮৩৫ৰ ২০ নবেম্বৰত বেভাবেণ্ড নেথন ব্ৰাউন আৰু অলিৱৰ টি কট্টৰে নিজ নিজ পৰিয়াল আৰু এটি ছাপা কল লগত লৈ কলিকতাৰ পৰা যাত্ৰা কৰে। অসমত ভাপ নাও বা ভাপগাড়ী তাৰ বহুত পিছৰ কাললৈকে ওলোৱা নাছিল; গতিকে দেশী নাৱেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰইদি ৮০০ মাইল উজাই ১৮৩২ৰ ২৩ মাৰ্চত তেওঁলোক সদিয়া পায়হি। আহোঁতে গুৱালপাৰাত তেওঁলোকক মেজৰ জেনকিন্সৰ কথামতে এজন স্থান শিক্ষকে লগ ধৰিছিল। সদিয়া পালে এওঁলোকে ছপা আৰু প্ৰচাৰ আৰম্ভ কৰে আৰু আঢ়ৈ মাহৰ ভিতৰতে ৭ জুনত ব্ৰাউন আৰু কট্টৰৰ মেমে বৰাক্ৰমে এটি ল'ৰা আৰু এটি ছোৱালীৰ প্ৰাণশালি পাতে। এওঁলোকৰ পাছত ১৮৩৬ ৰ ১৮ অক্টোবৰত ডক্টৰ মাইলছ ব্ৰসন আৰু বেভাবেণ্ড জেকব থমাছ নিজ নিজ পৰিয়াল লৈ স্বেচ্ছা বটনৰ পৰা অসম অভিমুখে যাত্ৰা কৰে। কলিকতাৰ পৰা ১৮৩৭ৰ ২৬ এপ্ৰিলত ব্ৰাউন-কট্টৰসকলৰ দৰেই তেওঁলোক সদিয়ালৈ উজায়। দুইটা পৰিয়ালেই এই ছোৱাত বৰ অমুখ ভোগে, ব্ৰসনৰ নৰিয়া শকত হয়। সেইদিনা ৭ জুলাই, সদিয়ালৈ তেতিয়াও সাদিনৰ বাট; এনেতে ব্ৰসনলৈ ঔষধ-পাতি আনিবলৈ বুলি এখন সৰু নাৱত বেগেৰে উজাই যাওঁতে পাবৰ গছ খহি নাও বুৰি থমাহৰ যুতা হয়। ১৫ জুলাইত বাকীখিনি কোনোমতে সদিয়া পায়গৈ।

পৰ্বতে-ভৈয়ামে, বিপদে-আপদে, অসমীয়া-সমন্তা—

ব্ৰাউন আহিয়েই অলপ দিনৰ ভিতৰতে চিংফৌৰ মাজত প্ৰচাৰ আৰম্ভ কৰে। ইফালে ১৮১২ৰ জাগুৱাৰীত খামতিবিলাকে বিদেশীৰ গাঁও-ভূঁই আৰু ঘৰ-বাৰী পুৰি খাঙা কৰে; তাৰ ফলত তাত থকা হৰ্কাৰি ইংৰাজ বিষয়াজনে খামতিৰ বিহ সনা কাড়ৰ খোচত

প্ৰাণ এবে, আৰু ব্ৰাউন নিজ পৰিয়ালৰে কথমপি প্ৰাণ লৈ জয়পুৰলৈ পলাই আহে। কটকট পৰিয়ালে স্বাস্থ্যৰ বাবে আগতে সেই ঠাই এবে। ১৮৪০ত ব্ৰাউন আৰু কটকট জয়পুৰত গৈ ব্ৰহ্ম নগাপৰ্কতলৈ যায় আৰু নামচাঙত নগাৰ মাজত প্ৰচাৰ চলায়। এই বছৰতে ছাইবছ বৰ্কাৰ, তেওঁৰ মেম আৰু কুমাৰী বডা ব্ৰহ্মন আমেৰিকাৰ পৰা জয়পুৰলৈ আহে আৰু কুমাৰী ব্ৰহ্মনে নামচাঙত ককাইদেৱেকৰ লগত প্ৰচাৰ কৰে। তাত ধাৰাযাবে বোগ ভুগি দুয়ো জয়পুৰলৈ উলটি আহে আৰু বছৰৰ শেষভাগত জয়পুৰতে কুমাৰী ব্ৰহ্মন ঢুকায়। এতিয়ামানে এওঁলোকে দেখিলে, ভৈয়ামত প্ৰচাৰ অধিক সফল হোৱা সম্ভৱ; এইবাবে ১৮৪১ৰ পৰা এওঁলোকে উজনি-নামনি জুৰি পৰে। এই বছৰৰে মে'ত বৰ্কাৰ শিৱসাগৰলৈ আহে, ব্ৰাউন আৰু কটকটসকলেও তাতে লগ লাগেগৈ। ইকালে জয়পুৰৰ ওচৰত আৰু নগাৰ মাজত বিদ্ৰোহ হোৱাত ব্ৰহ্মনেও সেই ঠাই এৰি নগাঁৱত নতুন কুঠি পাতেহি; ১৮৪৩ত ইয়াতে এওঁ এটি পঢ়াশালি আৰু মাউৰা-ঘৰ পাতে। এই বছৰতে বৰ্কাৰে শিৱসাগৰ এৰি তেজপুৰলৈ সোমাই গুৱাহাটীত থিতাপি হৈ তাৰ মিশ্বন থাপন কৰে। ১৮৫০ৰ ৩১ জাৰুৱাৰীত, আমেৰিকালৈ যাওঁতে ৪২ বছৰ ১০ মাহ ৪ দিন বয়সত, এওঁ সাগৰৰ ওপৰতে ঢুকায়। এওঁৰ ঠাইত পাছত ব্ৰহ্মন গুৱাহাটীলৈ আহে। এইদৰে উজনি-নামনিত পিয়াপি দি পৰি তেওঁলোকে বঢ়িয়াটকৈ দেখিলে, অসমীয়াৰ কথাবাতৰৰ ভাষা তেওঁলোকৰ শিক্ষা আৰু বিচাৰালয়ৰ ভাষাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ স্বকীয়া। শিকাই হওক বা ধৰ্ম্মই হওক, শিকোতাৰ মাতৃভাষাইদি নহলে প্ৰচাৰ কেতিয়াও সুসম্পন্ন হ'ব নোৱাৰে; গতিকে বিদেশী বঙলা ভাষাৰ বোণে কাম চলাবলৈ কৰা অপচেষ্টা যে ইংৰাজ শাসকসকলৰ ঘোৰ

অগ্ৰায় হৈছে তাক মহাভুভৱ এই পাত্ৰীসকলে চকুত আঙুলি দি বুজাবলৈ যত্ন কৰিলে। কিন্তু কৰ্ত্তৃপক্ষক দেখ বুলিলেও নেদেখে, কণা বুলিলেও জগৰ! তত্পৰি কথিত ভাষাৰ বাহিৰে অসমীয়াৰ স্বকীয়া সত্তা প্ৰমাণ কৰি দেখুৱাবলৈ এখন অসমীয়া বুৰঞ্জী, আলোচনী, ব্যাকৰণ বা শব্দকোষেই ক'ত? পূৰণি, পুথি-পাঁজি যি আছিল, সিও ধোঁৱাচাঙৰ আলাদুৰ মাজৰ পৰা তেতিয়ালৈকে ভূমুকি মৰা নাই!

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ থাপনা :—অসমীয়া সাহিত্যৰ এই অভাৱ-অভিযোগবোৰ দেখি মহাভুভৱ মিশ্বনেবীসকলে আৰু হাত সাবতি বহি থাকিব নোৱাৰিলে। শিৱসাগৰত তেওঁলোকে এটা ছেপা কল পাতিলৈ অবিলম্বে কাম আৰম্ভ কৰিলে, আৰু ১৮৪৪ কানীনাথ ভামুলীফুকন আৰু বাধানাথ বৰবৰুৱাৰ আসাম বুৰঞ্জী, ১৮৪৬ত প্ৰথম অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত, ১৮৪৮ত নেখন ব্ৰাউনৰ অসমীয়া ব্যাকৰণ সম্পৰ্কে টোকা, ১৮৫৫ত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে কেইটিমান মন্তব্য, ১৮৬৫ত নিখিলেৰি ফাৰৱেলৰ 'ভাৰতবৰ্ষৰ দণ্ডবিধি আইন' ১৮৬৭ত ব্ৰহ্মনৰ ইংৰাজী, অসমীয়া শব্দকোষ আদি একেলগেখাৰিয়ে ওলাবলৈ ধৰে। ইয়াৰ উপৰিও এওঁলোকে বাৰেমতৰা, প্ৰথম কিতাপ, সাধুকথা, প্ৰথম গণনা, দ্বিতীয় গণনা, পদাৰ্থ বিজ্ঞা আদি পঢ়াশলীয়া পাঠ্য; গুৱনী সাজ, আফ্ৰিকাৰ কোঁৱৰ, বুঢ়া, চল, যুদ্ধনাটক, বামগতি, বেবিৰ কাহিনী, ধাৰ্ম্মিক চহা, বেজনৰ কাহিনী

মাইলছ ব্ৰহ্মন

সক কালৰ ধৰ্ম, মাউৰী ছোৱালী, ঈগলৰ বাহ আদি শিশু-সাহিত্য ; বকুল কায়স্থৰ প্ৰথম গণিত আৰু লীলাৱতী আদি পত্ন-গণিত ; মূৰ্গেৰ এন্‌ছাইক্লপিডিয়াৰ সহায়ত লিখা ঢেকিয়াল ফুকনৰ অসমীয়া লৰাৰ মিত্ৰ পুস্তকালয়ৰ ১৭৭ পিঠীয়া ভূগোল শিক্ষক আৰু ১৮৪২ত সমাচাৰ চন্দ্ৰিকা যন্ত্ৰত ছপোৱা পিটাৰ পাৰ্লিৰ অনুবৰণত লিখা এলিজা ব্ৰাউনৰ প্ৰথম ভূগোল আদি; ১৮৪২ত ছপোৱা “অসমীয়া লৰাৰ মিত্ৰ” পুস্তকালয়ৰ ২২২ পিঠীয়া বুৰঞ্জী, ভূগোল আৰু বিজ্ঞান বিষয়ক অসমীয়া শিক্ষক; ১৮৪০ত কট্টৰৰ ২৫১ পিঠীয়া শঙ্কাৱলী আৰু ঋগ্‌বাক্য; ৰবিচন্দ্ৰ ডেকাবৰুৱাৰ আসাম দণ্ডবিধি আইন; আমাৰ ভাণকৰ্ত্তা যীশুখৃষ্টৰ নতুন নিয়ম, ‘খৃষ্টৰ বিৱৰণ আৰু শুভবাৰ্ত্তা’ ‘ভেভিডৰ গীত’, ‘নিত্যৰ’ উপায়, কথোপকথন প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় সৃষ্টি আৰু সংহাৰ, প্ৰলয়, অসমীয়ালৈ ধৰ্মসম্ভাষণ, পৱিত্ৰ অৱতাৰ মুছলমানসকললৈ চিঠি, মুক্তিৰ বাট, পণ্ডিত আৰু ধৰ্ম-প্ৰচাৰক, ষাট্ৰিকৰ ভ্ৰমণ, ফুলৰ প্ৰতিবাদ, তুতি-গান (১২০ টি ভক্টৰ বাৰ্থন, ৰাইবোলৰ সাধু আদি ধৰ্মপুথি; ফুলমণি আৰু ককণা, মাক-জীয়েক হেনৰী আৰু তেওঁৰ লগুৱা, জাতিকৰ যাত্ৰা, অপৰিমিতাচাৰৰ পৰিণাম জোচেফৰ কাহিনী, আমেৰিকা আৱিষ্কাৰ, বৰ্ণবিচাৰ আদি বিবিধ পুথি প্ৰকাশ কৰে। এওঁলোকৰ আগতে অৱশ্যে ক্লেবী প্ৰভৃতি শ্ৰীৰামপুৰীয়া পাণ্ডীসকলে বঙলা সাহিত্যৰ থাপনা পাতে আৰু তেওঁলোকেই ১৮১১ মানতে নগাও কলীয়াবৰৰ আত্মাৰাম শৰ্ম্মাৰ নিয়াই ৰাইবোলৰ প্ৰথম অসমীয়া ভাঙনি কৰাই ১৮১৩ মানতে প্ৰকাশিত কৰে; ইয়াৰ দ্বিতীয় ভাঙণ ১৮৩৩ ওলায়। যেনেকৈ হওক, আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ থাপনাৰ বাবে অসমীয়া জাতি এওঁলোকৰ কাষত চিৰস্থায়ী নিশ্চয়।

অসমীয়া খৃষ্টান সাহিত্যৰ ত্ৰিমূৰ্তি। ব্ৰাউন, ব্ৰান্সন আৰু নিধি লেৱি অসমীয়া খৃষ্টান সাহিত্যৰ ত্ৰিমূৰ্তি স্বৰূপ। ১৮০৭ ৰ ২২ জুনত আমেৰিকা যুক্তৰাজ্যৰ কোনো এক নগৰত ব্ৰাউনৰ জন্ম হয়। এওঁ ন বছৰত খৃষ্ট ধৰ্মত শৰণ লয় আৰু কুৰি বছৰত ৱিলিয়মছ কলেজৰ গ্ৰেজুৱেট হয়। নিজ দেশতে কিছুকাল পঢ়াশালিৰ শিক্ষক আৰু বাতৰিকাকতৰ সম্পাদক হৈ থাকি পাছত যিষ্টনেৰী কপে ১৮৩৩ত মান দেশৰ মৌলমেন পায়হি আৰু তাৰ পৰাই অসমলৈ আহে। ইয়াতে ১৮৩৮ ৰ সেপ্তেম্বৰত জীয়েক ছফিয়া ব্ৰাউন চুকোৱা সৰুও কামৰ পৰা এওঁ মূৰ নাদাঙিলে। কুৰি বছৰৰ কঠোৰ প্ৰয়াস আৰু পৰিশ্ৰমৰ পিছত ১৮৫৫ত অসম এৰি ১৫ বছৰ আকৌ যুক্তৰাজ্যত কটায় আৰু তাৰ ‘এমেৰিকান বেপটিষ্ট’ কাকতৰ সম্পাদক হয়। ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰত এওঁ দাসত্ব প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধবাদী প্ৰবীণ নেতা আছিল। ১৮৭২ ত এওঁ জাপানলৈ গৈ যাকোহামাত থাকি জাপানী ভাষা শিকি ছবছৰৰ ভিতৰত প্ৰথমে জাপানী ভাষাত নিউ টেষ্টামেণ্ট উলিয়ায়। ১৮৮৬ ৰ ১ জানুৱাৰীত ৭২ বছৰ বয়সত যাকোহামাতে এওঁ চুকায়। অসমীয়া সাহিত্যলৈ এওঁৰ দান স্বৰূপতে অনুলন। ১৮৪৮ত এৱেই পোনতে নিউটেষ্টামেণ্টৰ সম্পূৰ্ণ অসমীয়া ভাঙনি উলিয়ায় আৰু ১৮৫৪ ত ‘খৃষ্টৰ বিৱৰণ আৰু শুভবাৰ্ত্তা’ প্ৰকাশ কৰে। ১৮৪০-৫০ৰ ভিতৰত ছকুৰিখনমান বিবিধ বিষয়ৰ পুৰণি অসমীয়া পুথি গোটেই এৱে সেই বিষয়বোৰ বাট দেখুৱায়; কানীনাথৰ অসম বুৰঞ্জী, বকুল কায়স্থৰ গণিত আৰু “অৰণোদই”ত প্ৰকাশিত দেওধাই চুটিয়া আদি বুৰঞ্জী তেওঁৰে কীৰ্তিস্তম্ভ। ‘দি হল ৱল্‌ফৰ্ড কীন্’ নামৰ পুথিত বিদেশত ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ অভিজ্ঞতাৰ মাজত এওঁ অসমৰ সুন্দৰ বৰ্ণনা দিছে। এওঁৰ পত্নী এলিজাবেথ অসমীয়া সাহিত্যলৈ

দান সামান্য নহয়। ১৮১২ত আমেৰিকাৰ নিউয়ৰ্কৰ নৱৰেত মাইলছ ব্ৰসন ওপজে আৰু হেমিণ্টনত শিক্ষা লভি ২৪ বছৰত পাদ্ৰী নিযুক্ত হৈ আছে। ১৮৬৯ৰ সেপ্তেম্বৰত প্ৰথম পত্নী চুকুৱাত এওঁ ডেনফৰ্থৰ বাৰী তিবোতাক বিয়া কৰায় আৰু স্বাস্থ্য-লাভৰ বাবে ব্ৰহ্মদেশলৈ যাত্ৰাতে তেওঁৰো ১৮৭৪ত তাতে মৃত্যু হয়। জীয়েক মেৰিয়া ব্ৰসনো মান দেশৰ পৰা উলটি আহোঁতে গুৱালপাৰৰ ওচৰত জাহাজতে হাইজাক চুকায়। ১৮৭৮ত এওঁ অসম এৰে আৰু ১৮৮৩ৰ ১০ নৱেম্বৰত আমেৰিকাৰ মিছিগানৰ ইটন ৰেপিডত ৭১ বছৰ বয়সত চুকায়। এওঁৰ নানা দানৰ ভিতৰত অসমীয়া-ইংৰাজী অভিধানখনি নিশ্চয় এওঁৰ যুগমীয়া কীৰ্তি। তেজপুৰ কলংপুৰ মৌজাৰ স্ততাৰ গাঁৱৰ নিধিৰাম কেওঁটৰ জন্ম বুলি কয়। ছপা কামৰ উমেদাৰৰূপে এওঁ খৃষ্টানসকলৰ কাষ চাপে আৰু ১৮৪১ৰ ১৩ জুনত ব্ৰসনে জয়পুৰত এওঁক শৰণ লগায়। অসমীয়া গল্প-পদ্য উভয় ৰচনাত আৰু সাহিত্যৰ আন সকলো কামত এওঁ ব্ৰাউন-ব্ৰসনৰ সোঁ-হাত স্বৰূপ আছিল।

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন (১৮২৯-৫৯)— আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা আধুনিক অসমীয়া গল্পৰ প্ৰথম ক্ৰিম্‌টি স্বৰূপ। ১৭৫১ শকৰ ৭ আহিনত আনন্দৰামৰ জন্ম; এওঁৰ পিতাক হৰিৰাম, মাক প্ৰসূতী। ১৭৫৯ শকত গুৱাহাটী ওখ ইংৰাজী বিদ্যালয়ত আৰু মেথী আৰু জেনকিন্সৰ বহুত ১৮৪১ খৃঃৰ বাৰিবা নাৱেৰে স্কুলত বনেদি গৈ কলিকতাৰ হিন্দু কলেজতে তল বিভাগৰ তৃতীয় শ্ৰেণীত নাম লগালে। তাত পঢ়ি সেই কলেজৰ ওখ বিভাগৰ তৃতীয় শ্ৰেণীলৈ উঠাৰ পাছত ১৮৪৪ নৱেম্বৰত তেওঁ যোৱা বাটেই ঘৰলৈ ওলটে আৰু ১৭৬৭ শকৰ বহাগত মাহিঞ্জীক বিয়া কৰায়। ১৮৪৭ৰ ২৯ এপ্ৰিলত এওঁ খাতা পৰগণাৰ জিম্মাদা আৰু ১৬ নৱেম্বৰত অস্থায়ী মুন্সিফ ৰূপে বিজনিৰ দেৱানৰ পদ লয়। ১৮৫২ৰ আগভাগত তেওঁ কলিকতা

নিউ গ্ৰেছ পাতে আৰু ২৭ অক্টোবৰত তেওঁক বনপেটাৰ ছব এছিষ্টেণ্ট কমিশ্যনাৰ পদ বচাত তেওঁ সেই কাম লৈ বিজনিৰ কাম এৰে।

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন

পুৰুষ বুলিব লাগে—এই কথা সচা। ৰামমোহন ৰায় বঙলা গল্পৰ পিতা স্বৰূপ; আনন্দ ফুকন আধুনিক অসমীয়া গল্পৰ এজন প্ৰথম প্ৰৱৰ্ত্তকেই নহয়, অসমীয়া ভাষাক সেই সময়ৰ নানা অপায়-অমঙ্গলৰ হাত সৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ নিজ বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰোঁতা আৰু জাতি আৰু সাহিত্যৰ নতুন আদৰ্শ দাঙি ধৰোঁতা। সাহিত্যিক স্বৰূপে ফুকনৰ কোনো মহৎ অৱদানলৈ আমি আঙুলিয়াব নোৱাৰো; কিন্তু অষ্টাদশ শতিকাৰ ইংৰাজী সাহিত্যৰ জনছনৰ দৰে এওঁৰ ব্যক্তিগত প্ৰভাৱেই সমসাময়িক আৰু পৰবৰ্তী সাহিত্যিকসকলক যথেষ্ট প্ৰেৰণা দিছিল।

১৮৫৯ৰ ১৬ জুনত ২৯ বছৰ ৯ মাহ ২৯ দিনত তেওঁ চুকায়। 'অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ' আৰু 'অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে কেইটিমান কথা' পুথিৰ বাহিৰে ফুকনৰ যদিও লেখৰ গ্ৰন্থ একো নাই, তথাপি ব্যক্তিগত প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা ফুকন আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰাতিঃস্বৰ্ণীয় নিশ্চয়। স্বৰূপতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত ফুকনৰ ঠাই বঙ্গ সাহিত্যত ৰাজা ৰামমোহন ৰায়ৰ ঠাইৰ দৰে। "কিন্তু বঙ্গ আৰু অসমৰ সেই কালৰ অৱস্থাৰ হীন-ডেউলৈ চাই, ৰামমোহন ৰায়তকৈও আনন্দৰাম ফুকনক অসাধাৰণ

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা (১৮৩৪-৯৬)—১৭৫৭ শকৰ ২৪ আষোণত শিৱসাগৰৰ বজাৰাহৰত হেমচন্দ্ৰৰ জন্ম। পিতাক মুক্তাবাম অকালতে ঢুকুৱাত তেওঁৰ তত্বাৱধানত ঘৰতে বি সংস্কৃত চৰ্চ্চা হৈছিল তাৰে। ওৰ পৰে; আৰু মাহে চাৰি টকা বেতনত খুবাকে হেমচন্দ্ৰক নব্বিছ নিযুক্ত কৰায়। এই প্ৰতিকূল অৱস্থায়ো হেমচন্দ্ৰৰ জ্ঞান-স্পৃহা লুপ্ত কৰিব নোৱাৰিলে। পুৱা-গধূলি উৰ্দ্ধধৰ শিৱসাগৰীয়া বৰুৱাৰ পঢ়া-শালিত সংস্কৃত আৰু তেতিয়াৰ শিৱসাগৰ জিলাধিপতি কেপ্তেইন ব্ৰডীৰ ঘৰত হিন্দী-ব্ৰজবুলি আৰু খুবাকৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধেও লুকাই-চুবাকৈ ইংৰাজী শিকি এওঁ কালক্ৰমত এই আটাইকেইটা ভাষাতে যথেষ্ট ব্যুৎপত্তি লাভিছিল। ছৰ্কাৰী কামতো এওঁ দোপত দোপে উধাইছিল আৰু যাচি দিয়া মুসিক পদো এওঁ কেবাবাৰো এঙাইছিল। অসমীয়া পুথি বচাব বাবে এওঁ গৱৰ্ণমেণ্টৰ পৰা মুঠ ১১০০ টকা বাঁটা পাইছিল। ১৮৮১ ব ১ জানুৱাৰীত অসম কমিশ্যনাৰৰ অফিছ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট কপে মাহে ৮৩/৩ পাই পেঙ্গনত এওঁ অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে; আৰু পোন্ধৰ বছৰ মানৰ পাছত ১৮৯৬ ব ২০ এপ্ৰিলত এওঁৰ গুৱাহাটীত মৃত্যু হয়। জীৱনৰ সাধাৰণ কাহিনীৰ পৰাই হেমচন্দ্ৰৰ ব্যক্তিত্ব আপুনি ফুটি উঠে। কোনো কুল-কলেজত নপঢ়াকৈ আৰু আপোন কোনো জনৰ সহায় নোলোৱাকৈ কেৱল নিজ পুৰুষাৰ্থৰ বলত হেমচন্দ্ৰই জীৱনত সিদ্ধি লাভ কৰিছিল। ১৮৬৩ ত এটা কন্যা ওপজাৰ পাছতে ১৮৬৫ ব নৱেম্বৰত এওঁৰ ঘৈণীয়েক ঢুকায়। এওঁ পুনৰ বিয়া নকৰালে; কিয়নো গিৰিয়েক ঢুকোৱা তিকতাই যদি বিয়া কৰাব নাপায়, তেন্তে ঘৈণীয়েক ঢুকোৱা পুৰুষেও নিশ্চয় বিয়া কৰোৱা অসুচিত বুলি তেওঁ ভাবিছিল। এই অনুক্ৰমে সামাজিক মতত তেওঁ চৰম পৰি আছিল। এওঁৰ “হেমকোষ” অসমীয়া ভাষাৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ,

সন্দেহ নাই। অৱশ্যে এওঁ ঢুকোৱাৰ চাৰি বছৰৰ পাছতহে হেমকোষ ছপা হয় আৰু তাৰ ৩৩ বছৰৰ আগতে ব্ৰজবৰ অসমীয়া শব্দকোষ প্ৰকাশিত হয়; আৰু এওঁৰ নিজৰো ‘অসমীয়া পঢ়াশলীয়া অভিধান’ (১৮৯২) ওলায় আৰু ‘সংক্ষিপ্ত হেমকোষ’ বৰ্চিত হয়। আনন্দবাম ঢেকিয়াল ফুকনেও অসমীয়া-ইংৰাজী আৰু ইংৰাজী-অসমীয়া দুখন শব্দকোষ বৰ্চিছিল; সম্ভৱ, এখনো সম্পূৰ্ণ হবলৈ নাপালে। হেমচন্দ্ৰৰ ‘অসমীয়া লৰাৰ ব্যাকৰণ’ আৰু ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ (১৮৫৯) সেইদৰে তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী চেণ্টাবোৰ চেব পেলায়। সাহিত্য স্বৰূপে তেওঁৰ পাঠমালা, কোৱা-ভাতুৰি আৰু কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন, আৰু ইংৰাজীত লিখা অসমীয়া বিবাহ-পদ্ধতিৰ বাহিৰে বিশেষ গ্ৰন্থ নাই, তথাপি সৌৰভগতত বৃহৎপত্তিৰ দৰে আৰু আকৌ ইংৰাজী সাহিত্যত অভিধান-লেখক জন্মৰ দৰে উন্নৈশ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্যত হেমচন্দ্ৰৰ ঠাই নিশ্চয় অতি ওখ।

গুণাভিৰাম বৰুৱা (১৮৩৭-৯৫)—গুৱাহাটীৰ পৰা আহি ঘোৰহাটত ১৮৩৭ত আনন্দ ফুকনৰ বৰপিতাক বণবাম বৰুৱাৰ এটি পুত্ৰ ওপজে, তেৱেই গুণাভিৰাম। ফুকনৰ দৰে এওঁকো কলিকতাত ইংৰাজী পঢ়িবলৈ পঠোৱা হয়, কিন্তু ফুকনৰ অকাল মৃত্যুত শিক্ষাৰ সামৰণি নো পৰোতেই এৱো কলিকতাৰ পৰা উলটিব লগা হয়। ১৮৬০ ত এওঁ মুসিক কামত নিযুক্ত হৈ ১৮৯০ৰ ৩১ মাৰ্চত স্থগাতিৰে তাৰ পৰা অৱসৰ লয়। সামাজিক মতত এৱো হেমচন্দ্ৰৰ দৰে উদাৰপন্থী আৰু বিধৱা-বিবাহৰ পক্ষপাতী আছিল। ১৮৬৭ ৰ জুলাইত এওঁৰ প্ৰথমা তিকতা ব্ৰজহৃন্দৰী ঢুকোৱাত ১৮৭০ত পৰশুৰাম বৰুৱাৰ বাঁৰী তিকতা বিষ্ণুপ্ৰিয়াক এওঁ বিয়া কৰায়। সেইদৰে এওঁৰ কন্যা স্বৰ্ণলতাও বাঁৰী হোৱাত বিত্তীয় বাৰ বিয়া কৰাই দিয়ে।

১৮৯২ ব ২৬ মাৰ্চত বিষ্ণুপ্ৰিয়া আৰু ১৮৯৪ ব ২৫ মাৰ্চত গুণাভিৰাম চুকাই। 'আসাম বুৰঞ্জী' (১৮৮৪), 'আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-চৰিত' (১৮৮০) আৰু সামাজিক চিত্ৰ "ৰাম-নৱমী" উপন্যাস গুণাভিৰামৰ সাহিত্যিক অৱদান; 'কঠিন শব্দৰ বহুস্ত ব্যাখ্যা' তেওঁৰ মৃত্যুৰ পাছত পুথিৰ গঢ়ত ওলায়। হেমচন্দ্ৰৰ সম্পাদিত 'আসাম নিউজ'ৰ দৰে গুণাভিৰামৰ সম্পাদিত 'আসাম-বন্ধু' (মাঘ, ১৮০৬ শক কাকতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্রমোন্নতিৰ বাটত যথেষ্ট সহায় কৰে। আনন্দ ফুকনৰ পিছতে গুণাভিৰামক অসমীয়া ভাষাৰ এজন বিশেষ উৎসাহদাতা বুলি হেমচন্দ্ৰই আত্মজীৱনীত শলাক জনাইছে। ইংৰাজী সাহিত্যত সুবিখ্যাত বছৰেলৰ জন্মৰ জীৱনীৰ দৰে, এওঁৰ বচিত আনন্দ ফুকনৰ চতিৰে। অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষ ঠাই আছে। এওঁৰ অসম বুৰঞ্জীও আধুনিক প্ৰমাণমূলক ধৰণেৰে বচিত প্ৰথম অসম বুৰঞ্জী, সন্দেহ নাই। ইয়াৰ বাহিৰেও "আসাম বন্ধু"ত ওলোৱা এওঁৰ 'আসাম, অতীত আৰু বৰ্তমান' আদি প্ৰবন্ধ আধুনিক ঐতিহাসিক আলোচনাৰ একোটি ঘাই খুটিৰ দৰে। পোনতে 'বিজুলী'ত প্ৰকাশিত 'কঠিন শব্দৰ বহুস্ত ব্যাখ্যা' অসমীয়া হাতুৰসৰ কথা-বচনাৰ বিতৰ্পন নিদৰ্শন। মৃত্যুতে আনন্দৰাম ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বাটকটীয়া আৰু জোৰ-ধবোতা।

অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰিকাকত সাহিত্য—
আমেৰিকাৰ বেপ্টিষ্ট মিস্যন সমাজে "অকনোদই"ৰ যোগে অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰিকাকতৰ ধি বীজ কলে, অচিৰে সিয়েই এটি মহা মহীকহ হৈ উঠিল। এই কাকতৰ প্ৰেৰণাতে আসাম-বিলাসিনী (১৮৭১), আসাম-মিহিব (১৮৭২), আসাম দৰ্পণ (১৮৭৪), ১৮৭৫-৭৬ ত

নগাঁৱৰ পৰা বিজ্ঞান, সাহিত্য আৰু ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় আন তিনিখন কাকত, ১৮৭৬ ত গোৱালপাড়া হিতসাধিনী, চন্দ্ৰোদয় আৰু আসাম-দীপক ওলায়। তাৰ পাছত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সম্পাদিত আসাম-নিউজ (১৮৮২-৮৫) আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ আসাম-বন্ধু (১৮৬৫-৮৬) ওলাই এটা পৰিবৰ্তনৰ সূচনা কৰে আৰু সেই প্ৰেৰণাতে মৌ (১৮৮৬) আৰু ১৮৮৮ ত আসাম-তাৰা আৰু লৰা-বন্ধু ওলায়। ১৮৮৯ ব ২ ফেব্ৰুৱাৰীত প্ৰকাশিত 'জোনাকী' কাকতে প্ৰকৃত আধুনিক অসমীয়া যুগৰ সূচনা কৰে আৰু তাৰ প্ৰেৰণাত বিজুলী (১৮৯০), আসাম (১৮৯৪), টাইমছ অৱ-আসাম (১৮৯৬), আসাম-বন্তি (১৯০০), ইষ্টাৰ্ন হেৰাল্ড (১৯০২), ছিটিংগেন (১৯০৪), এডভকেট অৱ আসাম ১৯০৫ আসাম-ক্ৰনিকল আৰু দীপ্তি, আৰু ১৯০৭ ত উষা ওলায়। ১৯০৯ প্ৰকাশিত 'বাহী'য়ে 'জোনাকী'ৰ পোহৰকে পুনৰ উজ্জ্বল কৰে আৰু তাৰ পাছত ১৯১০ ত আলোচনী আৰু আসাম-বাঁহুৱা, ১৯১১ ত কবিতা-লতা আৰু বিশ্ববাহী, ১৯১২ ত আসাম-হেৰাল্ড আৰু আসাম-বায়ত, তাৰ পাছত বণৰ বাতৰি (১৯১৪), অকণ (১৯১৬), অসমীয়া (১৯১৮), প্ৰভাত, ইচলামি আখবৰ (১৯১৯), চেতনা (১৯১৯), অসম-প্ৰদীপিকা (১৯২০) আসাম-কৃষক (১৯২১), জন্মভূমি (১৯২২), অৰ্ঘা (১৯২২); ১৯২৩ ত মিলন, মইনা, বিবাহ; ১৯২৪ত সাধনা, কটন কলেজ মেগেজিন, অসাম-হিতৈষী, জাগৰণ; ১৯২৫ ত, ইকনমিক জৰ্ণেল অৱ আসাম, ধৈতয়ক, অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা; ১৯২৬ত অকণ, প্ৰভাতী, জননী, কাৰবাৰ আৰু কাৰবাৰী, পশুপালন, জেউতি, সেৱা, সত্যবাদী, ১৯২৭ ত ইণ্টাৰনেশ্যনেল টাইমছ, প্ৰান্তবাসী; ১৯২৮ ত সন্তপ্ৰদীপ, প্ৰচাৰক; ১৯২৮ত ঘৰজেউতি, কটন কলেজিয়েট স্কুল মেগেজিন; ১৯২৯ ত গল্পচিৰিজ, বাতৰি, আৱাহন কাকত ওলায়। ইয়াৰ পাছতো

অসমীয়া নানান আলোচনী ওপৰ আৰু নৰিৰ লাগিছে। মূঠতে অসমীয়া সাহিত্যক নন প্ৰেৰণা দি সঞ্জীৱিত কৰা স্বৰূপে অকণোদই, আসাম-নিউজ, জোনাকী, বাঁহী আৰু আৱাহন কাকত আদি লেখক লবলগীয়া আৰু সেই অহুসাৰেই বৰ্তমান যুগৰ উপবিভাগ পাতিবলৈ সক্ষম। দুখৰ কথা, অসমীয়া আলোচনীয়ে অতীতত অসমীয়া সাহিত্যক বিদৰে প্ৰেৰণা যোগাইছিল, সম্প্ৰতি ঠিক তেনে কৰিব পৰা নাই।

অসমীয়া পুৰণি সাহিত্যৰ পুনৰ্গঠন :- আমেৰিকাৰ বেপটিষ্ট মিশ্যন সমাজৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত ভাষামূলক আন্দোলনৰ কলত অসমীয়া সাহিত্যত যি এটি বিশেষ জাগৰণৰ চৌ উঠিল, পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ পুনৰ্গঠন তাৰ এক প্ৰধান অঙ্গ; আৰু আন অনেক বিষয়ৰ দৰে অসমীয়া পুৰণি পুথি ধ্বংসৰ মুখৰ পৰা বক্ষা কৰাৰ প্ৰথম চেষ্টা কৰোতা বেভাৰেণ্ড নেথন্ ব্ৰাউন। ১৮৫০ লৈকে এওঁ এনে হুকুৰিমান পুথি গোটায় আৰু তামুলী ফুকন আৰু বৰবৰুৱাৰ সম্পাদিত 'আসাম বুৰঞ্জী' আৰু 'অকণোদই'ত প্ৰকাশিত "ছুটিয়া বুৰঞ্জী" তাৰ অন্ততম। তাৰ পাছত এই বিষয়ত হাতদিওঁতা হৰিবিলাস আগবঢ়াল। (১৮৪২-১৯১৬)। ১৮৭৬ ত এওঁ জয়ে জয়ে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন-ঘোষা আৰু তাৰ পাছত যথাক্ৰমে আদি, মধ্য আৰু শেষ দশম, একাদশ, প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় স্বত্ব ভাগৰত প্ৰকাশ কৰে। তাৰ পাছত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ সীতা-সংসৰ (ৰাম-বিজয়) নাট, গুণমালা, ভটীয়া আৰু বৰগীত আদিত এয়ে উন্নৈশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ ভিতৰতে ছপাই উলিয়ায়। ইয়াৰ বাহিৰেও হৰিবিলাসেই 'শব্দকল্পদ্রুম'ৰ পণ্ডিতৰ হতুৱাই পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ 'প্ৰয়োগ বহুমালা' ব্যাকৰণ সম্পাদিত কৰাই উলিয়ায়। তদুপৰি এওঁ মাধৱদেৱৰ ভক্তি-বহুমালা আৰু দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ শঙ্কৰ-মাধৱ-গুৰু চৰিত্ৰ, আৰু বিপুলেশ্বৰ-স্মৃতি পুথি প্ৰকাশ

কৰে। হৰিবিলাসৰ অৰ্থ-সাহায্যৰ গৰিলা লৈয়ে গুণাভিৰাম বৰুৱাই 'কাব্যকল্পদ্রুম' নাম দি কিছুমান পুৰণি বৈষ্ণৱ ভণিতা ছপাই উলিয়ায়। এওঁৰ পাছতে মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে (১৮৪৬-১৯০৭) অসমীয়া সাহিত্যৰ পুৰণি সম্পদ উদ্ধাৰৰ চেষ্টাত যোৱা শতিকাৰ শেষ ভাগত নিজে বহু অৰ্থ ভগন কৰি শঙ্কৰ-মাধৱ আৰু মাধৱ কন্দলীৰ সাতকাণ্ড ৰামায়ণ প্ৰকাশ কৰে। তদুপৰি ১৮৯৫ ত বৰপেটাৰ সনাতন ধৰ্ম্মযন্ত্ৰৰ পৰা এওঁ পুৰুষোত্তম গজপতিৰ দীপিকা-চন্দ্ৰ পুথি ছপাই উলিয়ায়। অসমীয়াৰ অষ্টাদশ পৰ্ব মহাভাৰত উলিয়াবৰ যো-জা কৰোতেই লক্ষেশ্বৰ শৰ্ম্মা অকালতে ঢুকায়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে অসম চৰকাৰৰ সহায়ত সেইবোৰ অসম্পূৰ্ণ কামত হাত দিয়ে।

অসমীয়া ৰচনা-সাহিত্যৰ আবিৰ্ভাৱ :- এবিধ সাহিত্য ৰূপে ৰচনা বা প্ৰৱন্ধ অসমীয়া সাহিত্যত উপন্যাস আদিৰ দৰে ইংৰাজী সাহিত্যৰ অন্ততম অৱদান। কোনো নিৰ্দিষ্ট বিষয়ৰ চূষক আলোচনা, বিশেষ নামেৰে নহলেও, ইংৰাজীত যোগ শতিকা বা তাৰ আগৰে পৰা আছিল; তথাপি তাৰ বিশিষ্ট প্ৰথম নিদৰ্শনৰ লগত বেকনৰ নাম সংশ্লিষ্ট আৰু তেৱো এই বিষয়ৰ ধাৰণা সম্ভৱতঃ তেওঁৰ আগৰ ইংৰাজী সাহিত্যিকতকৈ কৰাজী সাহিত্যিক মণ্টেনৰ বিখ্যাত ৰচনাবোৰৰ পৰা পোৱা। ইংৰাজীত টেছিটছৰ অনুসৰণৰ নিচিনা চূষক তীক্ষ্ণ খণ্ডবাক্য আৰু তেনে গধুৰ সাবগৰ্ত্ত বাক্যবিন্যাসৰ গুৰি বেকনেই। সপ্তদশ শতিকাত ইংৰাজীত এই বিধ সাহিত্যৰ বিশেষ শ্ৰীবৃদ্ধি হয় ফুলাৰ, ব্ৰাউন্, মিণ্টন, কাউলি আদি গল্প লেখক সকলৰ হাতত। তাৰ পৰা বৰ্ত্তমানলৈকে, ষষ্ঠ শতিকাৰ ষ্টীল, এডিছন আদি সুপ্ৰসিদ্ধ গল্পলেখকৰ আলোচনী-সাহিত্যৰ ভিতৰেদি তাৰ সোত আজিলৈকে চলি আহিছে। সাধু-উপন্যাস নহয় কিন্তু

তেনে পাতল অথচ সাক্ষাৎ শিক্ষাপ্ৰদ কোনো বিষয়ৰ লিখা পঢ়িবৰ বাউতি এই বচনা সাহিত্যই পূৰণ কৰে। অসমীয়াৰ আধুনিক যুগৰ আগত এনে বিধ সাহিত্য পাবলৈ নাই; “অকনোদই”ৰ সৈতেই ইয়াৰ অভ্যাস বুলিব পাৰি। সেইদৰে আধুনিক প্ৰসিদ্ধ অসমীয়া গল্পলেখক আনন্দৰাম, গুণাভিৰাম, হেমচন্দ্ৰ, কমলাকান্ত, লহোদৰ, সত্যনাথ, লক্ষ্মীনাথ আদিকেই এই বিধ সাহিত্যৰো গুৰিধৰোতা বুলিব লাগিব। আনন্দৰামৰ “ইংলণ্ডৰ বিৱৰণ”, গুণাভিৰামৰ “সোণাৰ ভ্ৰমণ”, হেমচন্দ্ৰৰ আত্মজীৱনী, কমলাকান্তৰ “গুটিদিয়েক চিন্তাৰ চৌ”, লহোদৰৰ আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱনৰ পাতনি, সত্যনাথৰ ‘জীৱনৰ শাস্তিপৰ্ক’, লক্ষ্মীনাথৰ “অসমীয়া ভাষা” আদি অসমীয়া বচনা-সাহিত্যৰ উজ্জল নিদৰ্শন। বচনা-বীতিত সৰলতা, প্ৰাঞ্জলতা, চুখকতা আদি গুণেৰে হেমচন্দ্ৰ বাট-দেখাওঁতা হলেও এতিয়ালৈকে আদৰ্শনীয় হৈছে বৈছে। লহোদৰৰ লগত ইংৰাজ লেখক মেকলেৰ দৰে এক অলঙ্কাৰযুক্ত সুন্দৰ সুশ্ৰাব্য আৰু আড়ম্বৰপূৰ্ণ গছৰ ঠাট আৰু সত্যনাথৰ লগত ইংৰাজ লেখক বেকনৰ অমুকৰণত এক চুটি সাৰগৰ্ভ বাক্য লিখাৰ গঢ় সোমায়; এওঁলোকৰ এজনৰ বচনাত অলঙ্কাৰৰ ভৰত আৰু আনজনৰ কল্পিত শিকলিৰ বাবে ক্ষিপ্ৰ গতিৰ যি অভাৱ, লক্ষ্মীনাথৰ ঘাইকৈ হাতৰদৰৰ বচনাত লি মুক্ত। বজনীকান্তৰ ‘ভোলাই শৰ্মা’ৰ বচন আৰু কমলাকান্তৰ গহীন বচনা, ইংৰাজ লেখক কলেবীজৰ বচনাৱলীৰ দৰে গধুৰ হলেও সুন্দৰ।

আধুনিক কাব্যবীতিৰ অভ্যুদয়।—“আধুনিক” কথাটো অকল কালবাচক্যই নহয়, ই দেশবাচক্যো; এই বাবেই আছিল জাপান আধুনিক, চীন আধুনিক নহয়। দেশৰ লগত দেশৰ আৰু জাতিৰ লগত জাতিৰ যি আন্তৰিক সমিল-মিল আৰু সাল-সলনি

তাৰ ফলত সেই দেশবোৰৰ আৰু সেই জাতিসমূহৰ যি এটি নতুন প্ৰাণৰ সন্ধান, নবীন জাতীয় ৰূপ বা অভিনৱ যুগ ধৰ্ম লাভ, সেয়ে আধুনিকতাৰ বিশিষ্ট অৱদান। মুঠতে, বিশ্বমানৱৰ মাজত ব্যাপকতৰ, গভীৰতৰ আৰু ঘনিষ্ঠতৰ কল্যাণতে আধুনিকতাৰ জন্ম; আৰু ইউৰোপেই ইয়াৰ পৰামৰ্শ দি স্বৰূপ। এই পৰশৰ অবিহনেই বঙালী কবি ভাৰত চন্দ্ৰ, দ্বৈশ্বৰ গুপ্ত, দীনবন্ধু আদিৰ দৰে অসমীয়া কবি বিশ্বেশ্বৰ, হুতিৰাম, পূৰ্ণকান্ত আদিলৈকে, অসমীয়া কাব্য প্ৰাদেশিক সঙ্গীৰ্ষ কল্পনা আৰু ঠেক অনুভৱৰ মেৰত বান্ধ খাই আছিল, আৰু সেই পদশ-লাভতে বঙালী কবি মধুসূদন আৰু বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ দৰে অসমীয়া কবি বনাকান্ত, ভোলানাথ, কমলাকান্ত আদিয়ে সেই সঙ্গীৰ্ষতাৰ গৰাল ভাঙি জয়ে জয়ে দেশ-দেশান্তৰৰ হাব-ভাব আৰু বীতি-নীতিৰ আভাস দাচিলে। অৱশ্যে যদিও এই কবিসকলত আধুনিকতাৰ পাতনি হৈছে, ই বাহুদৃষ্টিমূলক; কিয়নো অভিমত্যা-বদ বা সীতা-হৰণ কাব্য আদিত ব্ৰহ্ম ভাছ আদিৰ প্ৰচলন সোমালেও, তাৰ ভিতৰ-বস্তত দেশীয় কল্পনা বা জাতীয় চৈতন্যই থাকিল; বা মিলিলেও সি তেল-পানীৰ দৰে মাজত এটি ভেদ-বেথা বা বৈসাদৃশ্য লৈয়েই মিলিছিল, যেন বৰ চুৰিয়াৰ ফেৰৰ ওপৰত হেট-নেকটাই! কিন্তু তেওঁলোকৰ পাছত চন্দ্ৰকুমাৰ, হেমচন্দ্ৰ, লক্ষ্মীনাথ আদি অসমীয়া নৱজাগৰ কবি-সকলৰ সেই বাহুদৃষ্টিৰ লগত যি অন্তৰ্দৃষ্টি লগ লাগিল, তাৰ ফলত দেশী বিদেশী দুইটি স্বৰৰ প্ৰথম সমন্বয়ৰ ঐক্যতান বাজি উঠিল। দেশী-বিদেশী বা- ভাৰতীয়-ইউৰোপীয় চেতনাৰ প্ৰভেদ স্থূল বা ইন্দ্ৰিয়গত জগতক আলিঙ্গন নকৰা বা কৰাত নহয়, তাক বৰণ কৰা নীতিতহে। শৰীৰৰ লগত শৰীৰৰ মিলনৰ যি সৰসতা, যি তৃপ্তি-উপভোগ, সেয়ে ইউৰোপৰ প্ৰফেন বা পেগান্ অৰ্থাৎ বৈয়কিক নীতি।

ভাৰতীয় আধ্যাত্মিক অতীন্দ্রিয় নীতিত পাৰ্থিৱ সম্বন্ধৰ মাজতে সকলো শেষ নহয়, আৰু ইন্দ্রিয়গত বিষয়ো নিজস্ব মূল্যতকৈ সুকীয়া এটি সত্যৰ প্ৰতীক বুলিহে ধৰা হয়; বেনেটকৈ, পতি-পত্নী পিতা-পুত্ৰৰ সম্বন্ধ ধৰা হয় আত্মা স্বৰূপেহে, পাৰ্থিৱ সম্পৰ্কত নহয়।

অসমীয়া কবিতা আৰু গানত নৱজ্ঞানৰ ক্ৰমবিকাশ—
চন্দ্ৰকুমাৰ লক্ষ্মীনাথ আৰু হেমচন্দ্ৰক উনৈশ শতিকাৰ ইংৰাজ বিল-কবি ৱৰ্ডছৱৰ্থ কলেবীজ আৰু ছাদিব দৰে, অসমীয়া কবিতাৰ নৱজ্ঞানৰ প্ৰথম ত্ৰিমূৰ্ত্তি, আৰু “জোনাকী”ক (১৮৮৯) ইংৰাজী নৱজ্ঞানৰ প্ৰথম প্ৰমাণপত্ৰী “লীবিকেল্ বেলেডছ” (১৭৯৮) বুলি সাধাৰণভাৱে ক’ব পাৰি। চন্দ্ৰকুমাৰৰ “বনকুঁৱৰী”, “জলকুঁৱৰী”, “নিৰুধ”, “ফুলা সবিহহ ডবা” আদি; লক্ষ্মীনাথৰ, “প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য” “ভ্ৰম” আদি; আৰু হেম-চন্দ্ৰৰ প্ৰথম অসমীয়া ছনেট “প্ৰিয়তমাৰ চিঠি” আদি এই নৱজ্ঞানৰ কেই-জালিৰ দৰে। সাহিত্যত এওঁলোকৰ সামান্য পূৰ্ববৰ্ত্তী ৰম্যকান্ত, কমলাকান্ত, ভেলিনাথ, সত্যনাথ আদি আৰু অলপ পৰবৰ্ত্তী বেণুধৰ, পদ্মনাথ, আনন্দচন্দ্ৰ, হিতেশ্বৰ আদিয়ে পৰিপূৰক ৰূপে এই আন্দোলনত সহায় কৰে। আধুনিক অসমীয়া গীত-ৰচনাও এই নৱজ্ঞানৰ অন্ততম প্ৰচাৰ; আৰু সত্যনাথৰ ‘গীতাৱলী’ (১৮৮৮), ভকতৰামৰ ‘প্ৰণয় গান’, (১৯০১), বেণুধৰৰ ‘দশগীত’, ‘সকলৰ গান’ (১৮৯৯), “অসমীয়া ভাই” (১৯০১), ‘বাহী’ (১৯০৬), আদি; আৰু লক্ষ্মীৰামৰ “সঙ্গীত-কোষ” (১৯১১) আদি এই বিষয়ৰ প্ৰথম চেষ্টা। অসমীয়া জন-কাব্যৰ জাগোচনা আৰু পুনৰ্গঠাৰেও অসমীয়া নৱজ্ঞানৰ অহুপ্ৰেৰণা যোগায়; চন্দ্ৰকুমাৰৰ তেজীমলা, বীণ-বৰাগী আদি আৰু লক্ষ্মীনাথৰ বীণ আৰু বৰাগী, ধনবৰ-বতনী বা বদনচন্দ্ৰৰ গীত আদি এই শাৰীৰ কবিতাত অসমীয়া বৰাগীৰ গীত আৰু আন বেলেড বা গীত-কাব্যৰ প্ৰভাৱ বিশেষ

লক্ষ্য কৰিব লগীয়া। ইয়াৰ উপৰি, আনন্দচন্দ্ৰৰ ‘ফুলকোঁৱৰ’, ‘পানেটশ’ আদিত এই জন-গীত-কাব্যৰ প্ৰভাৱ পোনপটীয়া; এই প্ৰসঙ্গত শিৱনাথ আদিৰ প্ৰকাশিত আৰু ভদ্ৰসেন আদিৰ সংগৃহীত যোজনা-কৰবা, আই-নাম, বিয়া-নামৰ পুথিৰ উপৰিও, ঘোগেশচন্দ্ৰৰ নিচুকনি (১৯১৫), শূৰ্য্যকুমাৰৰ বৰফুকনৰ গীত (১৯২০), ডিম্বেশ্বৰৰ আকুলপথিক (১৯২২), ভুবনমোহিনীৰ বিয়াৰ নাম (১৯২৩), নকুলচন্দ্ৰৰ বহাগী (১৯২৫), কপেশ্বৰৰ জনাগাভকৰ গীত (১৯২৫); ডিম্বেশ্বৰৰ ভোগজবা (১৯২৭), পুতলি (১৯৪২), বহুবহী-পানীমিঠৈ (১৯৪৯) আদিৰ প্ৰচাৰ উল্লেখযোগ্য। অসমীয়া স্বৰ্গীয় কবিসকলৰ ভিতৰত গোপালচন্দ্ৰ, দেৱেন্দ্ৰনাথ, পদ্মনাথ, উমেশচন্দ্ৰ, সিংহদত্ত, গণেশলাল, ভৱনাথ, গণেশচন্দ্ৰ আদি আৰু বৰ্ত্তমান সকলৰ ভিতৰত ৰঘুনাথ, দুৰ্গেশ্বৰ, যতীন্দ্ৰনাথ, অম্বিকাগিৰি, পদ্মধৰ, শূৰ্য্যকুমাৰ, দণ্ডিনাথ, শৈলধৰ, ডিম্বেশ্বৰ, দৈৱচন্দ্ৰ, বিনন্দচন্দ্ৰ, কমলেশ্বৰ, অতুলচন্দ্ৰ, দেৱকান্ত, নীলমণি, আনন্দচন্দ্ৰ আদি; আৰু বৰ্ত্তমান লেখিকাসকলৰ ভিতৰত যমুনেশ্বৰী, ধৰ্ম্মেশ্বৰী, নলিনীবালা, আজলীতৰা, প্ৰতিভা আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য।

অসমীয়া উপজ্ঞান আৰু চুটিসামুৰ অভ্যুদয় :—অসমীয়া উপজ্ঞান আৰু চুটি সামু বৰ্ত্তমান স্বৰূপত বিদেশী আমদানি আৰু দুইবোৰ যথাক্ৰমে ওঠৰ আৰু উনৈশ শতিকাত ইউৰপত জন্ম বুলিব পাৰি। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ কল্পা পদ্মাৱতীৰ “স্বপ্নাৰ উপাখ্যান” (১৮৮০) প্ৰথম অসমীয়া উপজ্ঞান; তাৰ পাছত পদ্মনাথৰ “লাহৰী” (১৮৯০), আৰু স্বকথিত উপজ্ঞান “ভাহুগতী” (১৮৯২), আৰু হৰেশ্বৰ শৰ্ম্মা বৰুৱাৰ কুসুমকুমাৰী (১৮৯৯) আদি প্ৰকাশিত হয়। কিন্তু স্বৰূপতে ৰজনীকান্তই অসমীয়া উপজ্ঞানৰ পিতা আৰু স্বকপাৰ্থত তেওঁক অসমীয়া ষ্টু বা অসমীয়া ৱিকিমচন্দ্ৰ বোলা হয়। তেওঁৰ

উপন্যাসসমূহৰ ভিতৰত 'নিৰিঞ্জীয়াবী' (১৮৯৫) অসমীয়া নৱজাগৃতিৰ এটি ডাল। তাৰ পাছত তেওঁৰ বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস মনোমত (১৯০০), দন্দুৱাজোহ (১৯০২), বদ্বীলী (১৯২৫), নিৰ্মল ভকত (১৯২৬) বহুদৈ শিগিৰী (১৯৩০) আদি প্ৰকাশিত হয়, আৰু এইবোৰৰ উপৰি আসাম-হিটৈঘী কাকতত (১৯২৫-২৬) বাধা-কল্লিগীৰ বণ আৰু তাম্ৰেশ্বৰী মন্দিৰ উপন্যাস প্ৰকাশিত হয়। ইংৰাজী উপন্যাস ডিকেন্সৰ পিক্-উইক্ কাকতৰ দৰে, লক্ষ্মীনাথৰ কৃপাবৰবৰুৱাৰ কাকত টোপোলা (১৯০৪), কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি (১৯০৯) আদি অসমীয়া সাহিত্যলৈ বিশিষ্ট দান; পছমকুঁৱৰী (১৯০৫) এওঁৰ অন্ততম বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস। ইয়াৰ পাছত দণ্ডিনাথৰ ফুল (১৯০৮), সাধনা (১৯২০) বিনন্দবামৰ প্ৰেমকুঁহি (১৯১০); হিতেশ্বৰৰ মালিতা (১৯১৪) নবীনচন্দ্ৰৰ চন্দ্ৰপ্ৰভা, শান্তিবামৰ বৈবাগী (১৯২১); মিলন-মন্দিৰ (১৯৩০); চিন্তাহৰণৰ সংসাৰ-চিত্ৰ (১৯২১), ১৯২২ত বৈষ্ণৱচন্দ্ৰৰ ধূলিকুঁৱনী, দণ্ডিধৰৰ চপলা; যুগলমুৰ্ত্তি; ১৯২৬ত মেহলতাৰ বীণা; ১৯৩০ত শৰৎচন্দ্ৰৰ "পানীপথ", হৰিনাৰায়ণৰ 'চিত্ৰদৰ্শন', লক্ষেশ্বৰৰ 'পম্পিয়াইৰ প্ৰলয়-কাহিনী', এই অক্ৰমে বহুত উপন্যাস ওলায়। চুটিসকল বিষয়ত পোনতে পুৰণি ৰীতিত লক্ষ্মীনাথৰ বুঢ়ীআইৰ সাধু (১৯১১) ককাদেউতা আৰু নাতিৰা (১৯১২), জুহুকা (১৯১৩); বিষ্ণুপ্ৰিয় সাধুকথা, জ্ঞানানন্দৰ সাধুকথাৰ জোলাঙা (১৯০৯), আৰু কুমুদেশ্বৰৰ সাধুৰ ভঁৰাল আদি ওলায়; কিন্তু ইয়াৰ সবহভাগেই পুৰণি চহা সাধু এই শাৰীৰে সংস্কৃতৰ ডাঙনি ইন্দ্ৰধৰৰ হিতোপদেশ (১৮৯৫), মহেশ্বৰ মিত্ৰলাভ (১৯১৫); ইংৰাজী ডাঙনি জ্ঞানদাভিৰামৰ দদাইৰ পজা, ভেনিছ সাওদু, পঞ্চবঙ্গ, ফাইজুদ্দিনৰ আবৰৰ সাধু, গুণাভিৰামৰ বহুত-কাহিনী বসন্তকুমাৰৰ ৰেগনাৰ সাধু আদি বহুত সাধুকথা পুথি ওলায়। কিন্তু

আধুনিক চুটি সাধুৰ ধৰণত ৰচিত পুথি প্ৰকৃততে লক্ষ্মীনাথৰ স্বৰ্ভি (১৯০৯), সাধুকথাৰ কুকি (১৯১০), জ্ঞানবিৰি (১৯১৩); শৰৎচন্দ্ৰৰ গজাগলি (১৯১৪), ময়না (১৯২০), বাজিকৰ (১৯৩০); নকুলচন্দ্ৰৰ চোৰাংচোৱাৰ চৰা, লক্ষ্মীনাথৰ মালী (১৯১৮), হৰিনাৰায়ণৰ সমাজ কথা (১৯২১), মিত্ৰদেৱৰ চন্দ্ৰহাৰ (১৯২৪); দণ্ডিনাথৰ সাতসৰি (১৯২৫), ডিবেশ্বৰৰ দীপাৱলি (১৯৩১) আদি সম্প্ৰতি বহুত পুথি প্ৰকাশিত হয়।

আধুনিক অসমীয়া নাটৰ অভ্যুত্থান—হেমচন্দ্ৰৰ 'কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন' নামৰ ধেমেলীয়া বা বিজ্ঞপাত্ৰক সামাজিক চিত্ৰ, আৰু গুণাভিৰামৰ "বাম-নৱমী" নামৰ বিধৱা-বিবাহ সমৰ্থনকাৰী সামাজিক চিত্ৰই আধুনিক নাটৰ বাট দেখাওঁতা। এই সময়তে কেফায়ৎ উল্লা নামে এজনেও এখন ধেমেলীয়া নাট উলিয়ায়। গহীন আধুনিক অসমীয়া নাটৰ ভিতৰত, অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত অভিমুখ্যবধ কাব্য লিখোঁতা বমাকান্তৰ সীতাহৰণ নাটেই প্ৰথম। নগাঁৱৰ কজ্জবামৰ বঙ্গাল-বঙ্গালনী আৰু দেৱনাথৰ হেমপ্ৰভা আৰু বৈদেহী বিচ্ছেদ; তেতিয়াৰ কলিকতা-প্ৰবাসুৱা ছাত্ৰ বজ্জব, বমাকান্ত, গুজ্জানন আৰু লক্ষ্মীনাথৰ "ভ্ৰমবঙ্গ"; আৰু বজ্জীকান্ত, কনকলালৰ আৰু গোপালকৃষ্ণৰ অপ্ৰকাশিত সাবিত্ৰী-সত্যবান নাটক প্ৰায় সেই কালৰে। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত এইবোৰৰ উপৰিও, নলচন্দ্ৰ কাব্যপ্ৰণেতা পূৰ্ণকান্তৰ হৰধমুভঙ্গ আৰু হৰিচন্দ্ৰ (১৮৯৩) নাটক; কুন্তমকুমাৰীৰ ঔপন্যাসিক হৰেশ্বৰৰ শকুন্তলা; দুৰ্গাপ্ৰসাদৰ বৃষকেতু, গুৰুদক্ষিণা, মহৰি আদি পৌৰাণিক সামাজিক আৰু ধেমেলীয়া নাট ওলায়। বেণুধৰ আৰু দুৰ্গাপ্ৰসাদৰ "কলিযুগ", বেণুধৰ আৰু পদ্মনাথৰ "ডেকা-গাভৰু" (১৮৯৯); বেণুধৰৰ "সেউতী-কিৰণ", "দুৰ্যোধনৰ উকল" (১৯০৩), "দক্ষযজ্ঞ" (১৯০৮), "কুৰি শতিকাৰ সভ্যতা", "দৰবাৰ" "তিনিঘৈণী" "অশিক্ষিতা

বৈশী", চোৱৰ সৃষ্টি, বমপুৰী; চন্দ্ৰধৰ মেঘনাদ-বধ (১৯০৪) ভাগা-পৰীক্ষা (১৯১৫), "ভিলোক্তমা সন্তৰ"; জুৰ্গেশ্বৰ পাৰ্থ-পৰাজয়, বালিবৰ চন্দ্ৰাৱলী; লক্ষীনাথৰ লিতিকাই (১৮৮৯-৯০) পাচনি, নোমল, চিকৰপতি নিকৰপতি, চক্ৰধৰসিংহ, বেলিমাৰ, জয়মতীকুঁৱৰী; পদ্মনাথৰ গদাধৰ জয়মতী, সাধনী, লাচিত ফুকন, টেটোন তামুলী, গাওঁবুঢ়া, ভূত নে ভ্ৰম শকুন্তলা, দুধনাথৰ সীতাহৰণ, ভাবতচন্দ্ৰৰ অভিমত্যা-বধ; কপচন্দ্ৰৰ পৰীক্ষা (১৯১০), শৈলধৰৰ বিদ্যারতী (১৯১৮), ধনীৰামৰ উৰ্বশীউদ্ধাৰ (১৯১৮) আৰু লৱকুশ (১৯১৯), জ্যোতিপ্ৰসাদৰ শোণিতকুঁৱৰী (১৯২৫), ইন্দ্ৰেশ্বৰৰ শ্ৰীবৎসচিন্তা (১৯২৭) অতুলচন্দ্ৰৰ নবকাস্তব, ডিব্বেশ্বৰৰ "কামৰূপ" (১৯৩০) আদি পৌৰাণিক নাট; কেশৱকান্তৰ লাচিতফুকন (১৯১২) দৈৱচন্দ্ৰৰ অসম-প্ৰতিভা (১৯২৩), পঞ্জিকদ্দিনৰ গুলেনাৰ (১৯২৪), বাধাকান্তৰ মূলগাভৰু (১৯২৪) নকুলচন্দ্ৰৰ চন্দ্ৰকান্তসিংহ, বদন বৰফুকন, বুদ্ধীজনাথৰ বমনী-গাভৰু [১৯২৮] আদি বুৰঞ্জীমূলক নাট; পদ্মনাথৰ ন-বোৱাণী, নঘীনচন্দ্ৰৰ গৃহলক্ষী (১৯১১) আদি সামাজিক নাট; কীৰ্ত্তিনাথ-মুক্তিনাথৰ বাসন্তীৰ অভিষেক (১৯২২) আৰু লুইত কোঁৱৰ [১৯৩০] আদি প্ৰীতাভিনয়; মিত্ৰদেৱৰ আঠমঙলা [১৯১৮], বিয়া-বিপৰ্যায় [১৯২৪]; বৃন্দাবনচন্দ্ৰৰ ঠাৰুৰাপু আদি এই যুগত অনেক খেনেলীয়া নাটক বা প্ৰহসনো ৰচিত হয়।

বজাঘৰীয়া সহায়, আনুষ্ঠানিক চেপ্টা আৰু ইংৰাজীত প্ৰচাৰমূলক গ্ৰন্থ:—“বিনাশ্ৰয়ে ন জীৱন্তি পণ্ডিতা বণিতা লতা:।” বজাঘৰৰ অনুকূল মনোবৃত্তি আৰু সহায়ৰ অবিহনে সাহিত্যৰ উন্নতি সাধন শকত কথা। ইংৰাজ আমোলৰ আৰম্ভত বজাঘৰীয়া প্ৰতিকূল মনোবৃত্তিৰ বাবে অসমীয়া সাহিত্যৰ বিহানি হল, অকিঞ্চিৎকৰ ভাৱে হলেও বজাঘৰে বঁটা আদি দি তাক পূৰণ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল অকল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱায়ে এনে বজাঘৰীয়া বঁটা ৰূপে ১১০০ টকা

পাইছিল। ইয়াৰ বাহিৰে নানা আনুষ্ঠানিক চেপ্টাৰ দ্বাৰাও অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতিৰ অৰ্থে যত্ন কৰা হৈছিল; সেইবোৰৰ ভিতৰত “আচাম দেশ হিতৈসিনি সভা” (১৮৫৫), অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতিসাধনী সভা (১৮৮৮), অসমীয়া ছাত্ৰৰ সাহিত্য সভা (১৮৯৩?), অসম জাতিতত্ত্ব বিভাগ (১৮৯৪), কামৰূপ অল্পসঙ্কান সমিতি (১৯১২), অসম ছাত্ৰ সন্মিলন (১৯১৬), অসম মুছলমান ছাত্ৰ সন্মিলন, অসম সাহিত্য সভা (১৯১৭), অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ (১৯২৮) আদিয়েই ঘাই। এইবোৰ অনুষ্ঠানৰ পৰা প্ৰকাশিত আলোচনী আৰু গ্ৰন্থ আদিয়ে নানান ভাৱে অসমীয়া সাহিত্যৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰিছে; তাৰ ভিতৰত অ, ভা, উ, সা, সভাবপৰা ওলোৱা অসমীয়া পুথিৰ তালিকা, জাতিতত্ত্ব বিভাগৰপৰা ওলোৱা পৰ্বতীয়া জাতি বিষয়ক নানান ইংৰাজী গ্ৰন্থ; অনুসঙ্কান সমিতিৰ পৰা ওলোৱা ইংৰাজী আলোচনী, অসম বুৰঞ্জী, আৰু অসমীয়া পুথিৰ বিৱৰণ মূলক তালিকা অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰপৰা ওলোৱা আলোচনী জন্মভূমি আৰু মিলন, আৰু বহুস্ত-কাহিনী, আৰবোপাশ্ৰাস, ওৱেগনাৰৰ সাধু আদি গ্ৰন্থাৱলী; অসম মুছলমান ছাত্ৰ সন্মিলনৰপৰা ওলোৱা আলোচনী “সাধনা”; অসম সাহিত্য সভাৰ মুখপাত আৰু তাৰ যোগে প্ৰকাশিত কথামহাভাৰত, নবনাৰায়ণ, দামোদৰ-চৰিত, বনমালী-চৰিত, সাধনা, ৰাক্ষসী আদি পুথি আৰু চন্দ্ৰকান্ত অভিধান; অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ পৰা ওলোৱা কামৰূপ-তত্ত্ব, আহোম বুৰঞ্জী, অসম বুৰঞ্জী, কামৰূপ বুৰঞ্জী, অসমৰ পদ্য বুৰঞ্জী, ঘোৰা-নিদান, দেওধাই অসম বুৰঞ্জী, তুঙখুঙীয়া বুৰঞ্জী আদি লেখত লব লগীয়া। এইবিলাকৰ উপৰিও ইংৰাজীত নানান বিষয়ৰ গ্ৰন্থ ৰচিত হৈছে; তাৰ ভিতৰত অসমীয়া জাতি, ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বিষয়ত বেণুধৰৰ শ্ৰীহট্টীয় উপভাষা, অসমৰ বিৱৰণ, পুৰণি বুৰঞ্জী আদি; বজনীকান্তৰ বামাৱণ-মহাভাৰতত বৰ্ণোৱা ঠাইবিলাকৰ প্ৰকৃত স্থাননিৰ্ণয় আদি; কনকলাল বৰুৱাৰ পুৰণি কামৰূপৰ বুৰঞ্জী; বাণীকান্তৰ অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ; ডিব্বেশ্বৰৰ অসমৰ চিনাকি আদি বিভিন্ন বিষয়ক ইংৰাজী গ্ৰন্থই অসমীয়া সাহিত্যক যথেষ্ট অনুপ্ৰেৰণা দিছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ ভবিষ্যত—এটা পৰাধীন যুগৰ অন্ধকাৰৰ মাজেদি আমি আজি আকৌ স্বাধীন যুগৰ বদৰ্শা চলিলৈ আহিছোঁহঁক, আৰু আশা কৰিছোঁ। অসমীয়া সাহিত্যও সেইদৰে আন্ধাৰৰ পৰা পোহৰলৈ আৰু মৃত্যুৰপৰা অমৃতলৈ আহিব। বৰ্ত্তমান যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ সেৱা এতিয়ালৈকে অসমীয়াৰ মাজত “ডেকা বয়সৰ বঙৰ ঘোৰা, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জীৱনৰ স্বপ্নৰ মাধুৰী আৰু ভাটী বয়সৰ নিবহুৱাৰ বন” (কাব্য-প্ৰতিভা, আগকথা ১৯৩৫ খৃঃ) হৈয়ে আছে, ই দুৰ্ভাগ্যৰ কথা। আজি আধুনিক শিক্ষিত কেজনমানে যি সাহিত্য বঢ়িছে সি সাধাৰণতে জাতিৰ বাজহাড় স্বৰূপ অসমীয়া জনসাধাৰণৰ প্ৰাণ পৰ্শ কৰিব পৰা নাই আৰু নোৱাৰেও, যিহেতুকে ইয়াত জাতিৰ মৰ্মবাণী আৰু জন-গণৰ হাব-ভাব সমূহি ফুটি উঠা নাই। জাতীয় সাহিত্য সদায়েই জাতীয় জীৱনৰ প্ৰতিবিম্ব; কিন্তু আমি ‘জীৱন’ কথাটোৰ ওপৰত ভিৰ দিব লাগিব; কিয়নো কমাৰৰ ভাটিৰ দৰে ফোঁচফোঁচালেই তাক জীৱন বুলিব নোৱাৰি। অসমীয়া সাহিত্যৰ “এই দিন ভিকা, প্ৰাণ বকা” স্বভাৱে সেইদৰে বৰ্ত্তমান অসমীয়া জাতিৰ মুৰ্খ, অৱস্থাৰ পৰিচায়ক ভাৱৰ ফালে কব লাগিব, শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ অন্তৰ্গতে অসমীয়া নতুন লেখকৰ লেখ বাঢ়িছে আৰু তেওঁলোকে বৰ্ত্তমান সময়োপযোগী নানা বিষয়ত পুথি লিখি অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিধি বহালাবৰ প্ৰয়াস কৰিছে। কিন্তু তাতো গভীৰ চৰ্চা আৰু একান্ত অধ্যয়নৰ দৈন্য, অথবা আড়ম্বৰ আৰু আনৰ অন্ধ অনুকৰণ আদি আঁসোৱাহবোৰ ফুটি ওলাইছে। গতিকে বৰ্ত্তমান সাহিত্য দিশহীন, স্পন্দনশূন্য আৰু বৈচিত্ৰ্যবঞ্চিত। প্ৰকৃত সমালোচনাৰ অভাৱ আৰু বাতৰিকাকতৰ স্বাৰ্থজড়িত সন্তীৰ্ণ সমালোচনাই বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্য আৰু ধুৱলি-কুঁৱলী কৰি পেলাইছে আৰু ইয়াৰ বাবে প্ৰভুত্বশীল অনুষ্ঠান আদিও জগৰীয়া। এই প্ৰতিকূল অৱস্থাৰোৰ আঁতৰিলে আৰু অনুকূল অৱস্থাই আদৰ পালে বাঞ্জনৈতিক স্বাধীনতাৰ লগত মানসিক স্বাধীনতা আৰু প্ৰকৃত জাতীয় চৈতন্য জাৰি উঠিলেই নতুন যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যও ঠন ধৰি উঠিব, সন্দেহ নাই।

অসমীয়া কথা-প্ৰতিভা

অসমীয়া গল্পৰ বীতি ক্ৰমবিকাশ

প্ৰথম অধ্যায়—বৈষ্ণৱ যুগ (১৪৫০-১৬৫০)

[গল্পতকৈ পছৰ জন্ম সকলো যুগতে সকলো দেশতে আগ; সেই দৰে অসমতো। গতিকে পছৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ আদি যুগ (১০০০-১১০০) আৰু পূৰ্ব-বৈষ্ণৱ যুগৰ (১১০০-১৪৫০) অসমীয়া কোনো গল্পৰ আৰ্হি আমি নাপাওঁহক।]

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ (১৪৪৯-১৫৬৮)

[আন বহুত বিষয়ৰ দৰেই শ্ৰীশঙ্কৰদেৱেই অসমীয়া গল্পৰ জনক-জননী, আৰু তেৰাৰ অঙ্ক বা নাটয়োৰেই তাৰ বাহন। বিজ্ঞাপতি হৰ্ষনাথ আদি মৈথিলি কবিসকলে শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বে তেওঁলোকৰ নাটক কথা প্ৰয়োগ কৰিছিল যদিও, সি আছিল সংস্কৃত গল্প; গতিকে ভাৰতৰ প্ৰাদেশিক ভাষাত শঙ্কৰদেৱেই সৰ্বপ্ৰথম গল্প লেখক বুলি সন্তৰ আমি ঠাৱৰাব পাৰোঁ। ব্ৰজবুলি মিহলি এই আদিম অসমীয়া গল্প আৰু গীতবোৰ পুণ্যময় ব্ৰজধাম বা মিথিলাৰ ভাষা বুলি ধাৰণা জন্মাই তাৰ আচহুৱা গুণেৰে ওখ আধ্যাত্মিক সমতলৰ ভাষাকপে অসমীয়া দৰ্শক-মণ্ডলীৰ কৰ্ণেজ্জিয় পৰিতৃপ্ত কৰাৰ উপৰিও উত্তৰ ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ বচনাৰ এটি সৰ্বজনপ্ৰিয় আৰু প্ৰাচীন নিদৰ্শনৰূপে অনুপম।]

পত্ৰ-লেখা—কল্পিণী হৰণ নাট

যতি ত্ৰিপৰমেশ্বৰসকল স্বৰাস্বৰ বন্দিত পাদপদ্ম প্ৰপন্নজন তাৰ
নাৰায়ণ শ্ৰীকৃষ্ণচৰণ নবোজেষু কল্পিণ্যাঃ সহস্ৰ প্ৰণাম লিখনম্ শিৰমিহ
নিবেদনক।

হে স্বামি। ভিক্ষুক মুখে তৰ গুণ ৰূপ শুনিযে কাৰ্য্যবাক্যমনে
তোহাক পতিভাৱে বুঝিছি। তথি পাপী শিশুপাল হামাক বিবাহ
কৰিতে আৱল থিক যৈচে সিংহক ভাগ নিতে শৃগাল আসয় থিক।
তাহে দেখিয়ে ভয়ে দণ্ডে যুগ যাই। জানি হামু নিজ দাসীক সত্বে
নেৱ আসিয়া স্বামি।

যৱ বোল তোহো অন্তেষপুৰে বহ, কোন পৰকাৰে ভেট পাৱব।
তথি উপায় কহো, হে নাথ, তা শুনহ। বিবাহক পূৰ্ব দিবস ভৱানীক
মঠ চলব। সে সময়ে হামাক হৰি নিয়ে যাব।

যৱ তোহো হেলা কৰি হামাক নাহি নেৱব, তৱ তোহাত বহ
দিয়ে হামো প্ৰাণ ছাড়ব। পাপী শিশুপালক ছায়া হামো কৰহো।
পাৱে নাহি পৰশো। ওহি জানি নিজ দাসীক হে নাথ উদ্ধৰ উদ্ধৰ।
তৱ চৰণ-সৰোকহে কিং বহ লেখ্যমিতি পত্ৰমিদম্।

ভগদত্তৰ অভিষেক—পাৰিজাত হৰণ নাট

ঐচন সিংহ সমে বহুমতি আসি কহঁ :

শ্ৰীকৃষ্ণক পৰি পৰণামি : কব জুড়ি বোলল :

হে স্বামি শ্ৰীকৃষ্ণ : কোটি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডেশ্বৰ : পৰমপুৰুষ
পুৰুষোত্তম : তুহ জগতগুৰু : তোহোক দ্ৰোহ কৰি : পাপি পুত্ৰ
নবক : নিজ পাপে নাস গৈল (পাঃ গেল) : তাহোক পুত্ৰ : ওহি

শিশু ভগদত্ত নাতিক : তোহাবি পাৱে সমৰ্পন : আহেক বক্ষা কবহ :
হামাব সম্ভতি বহোক : তোহাবি চৰণ-পদক্ষে কাতৰ কৰে : অতৰে
প্ৰসাদ মাগো গোসাক্ষি ॥

হুহু ॥ ওহি বোলি বহুমতি : বহুত বিলাপ শ্ৰীকৃষ্ণক আগ
কৰল : ঐচন কৰুণা বাণি শুনি নাৰায়ণ : বহুমতিক আশ্বাস কয়
বোলল : আহে বহুমতি : তোহো তাপ তেজহ : তোহাবি পুত্ৰ
নবকাস্বৰ ভূমিক ভাব ভেলি : সে নিমিত্তে ইহাক মাৰি তোহাবি
ভাব ছব কয়ল : তোহাবি বচনে : ওহি ভগদত্ত শিশুক কামৰূপ
পাটে বান্ধা পাতৰ : তুহো চিন্তা নাহি কৰবি।

ওহি বুলি শ্ৰীকৃষ্ণ বহুমতিক আলিঙ্গি আশ্বাসিৱে অন্তঃপুৰ
প্ৰৱেশি কহো : ভগদত্তক বান্ধা অভিসেক কয়ল : সোড়শ হাজাৰ কন্যা
স্তাহেৰ বাৰিত পাই : দ্বাৰকা পুৰ পঠাৱল : অদিতিক কুণ্ডল :
বৰুণক চত্ৰ : মণি পৰ্বত সন্ধ্যা : গৰুড়ক কক্ষে সত্যভামা সমে :
স্বৰ্গক কোতুকে চলল।

গোপীব মিনতি—কেলি-গোপাল নাট

"হে বন্ধু মাধৱ : তোহাবি জনম নিমিত্তে : গোকুল অধিক সম্পূৰ্ণ
ভেল : সৰ্ললোক স্থখে বহইচি (পাঠান্তৰ-বহ) : হামাককৈচে মদনক হাতে
মাৰঘত থিক। হে সখি : তোহো যসোদা নন্দন নহ : জগত বাথিতে
ব্ৰহ্মাৱে প্ৰাৰ্থল : সে নিমিত্তে তোহো সৰ্ল অন্তৰ্য্যামি : শ্ৰীকৃষ্ণ বেকত
ছয়াচ : আমৰাসৰক (পাঃ হামৰাসৰক) : অঘ বক বৎস পুতনা বৃষ্টি বহ্নি
(পাঃ বিস বহ্নি) : হস্তে বক্ষা কৰইচ : অধন কি নিমিত্তে বজনি কহো :
বনমধ্যে হামাক তেজল স্বামি। জে ইশ্বৰ নাৰায়ণ তুমি : ঐচন ভকতক
ত্যাগ : তোহোক উচিত নহে। হে নাথ : জে ভকতক মনুৰথ পুৰে :
সে হস্তপদ্ম হামাব মাথে থৈয়াসিয়া (পাঃ থৰাসিয়া) স্বামি। জাহেৰ
স্বৰণে জগতক পাপ হৰে : সোহি পদপঙ্কজ : হামাব স্তন উপৰে অৰ্পহ
নাথ। দেখো দেখো : তোহাবি কিৰবি মৰি জাঞ : অধৰামুতে জিৱা
ৱাসিয়া (পাঃ জিৱাউ আসি) : স্বামি ॥

শ্ৰীমাধৱদেৱ (১৪৮৯-১৫৯৬)

[শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ বচনাৰ বোলা চিহ্নযাত্ৰা, পদ্বীপ্ৰসাদ, জন্মযাত্ৰা, পাৰিজাত
 হৰণ, কালীয়া দমন, কেলি গোপাল, কল্মীশহৰণ, কংসবধ আৰু
 ৰামবিজয় স্বৰূপে এই নখন নাটৰ চিহ্নযাত্ৰা, জন্মযাত্ৰা আৰু
 কংসবধ নাট সম্প্ৰতি পাবলৈ নাই; কেৱল ভিন ভিন প্ৰসঙ্গত
 এইকেখনৰ উল্লেখ পোৱা হয়। মাধৱদেৱৰ বচনাৰ বোলা চোৰধৰ
 পিপড়া গুচোৱা, ভূমিলোটোৱা, ভোজন ব্যৱহাৰ, অৰ্জুনভঞ্জন
 ৰাসকুম্ভা, দধিমথন আৰু কোটোৰা খেলা, এই আঠখনৰ নাম পোৱা
 হয়। অকীয়া নাট মাত্ৰই শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ সাচত ঢলা।]

শিশুলীলা—পিম্পৰা গুচুৱা নাট

গিত ॥ ৰাগ শ্ৰীগান্ধাৰ ॥ পৰিতাল।

ক্ৰঃ ॥ মোৰ ঘৰে কে না তুমি বোলয় গুৱালি।

বলাইব কনিষ্ট মঞি (পাঃ মোক) বোলে বনমালি ॥

গোপি বোল ॥ আহে (বালক) হামাৰ মন্দিৰে তুহু কে ॥

কৃষ্ণ বোল ॥ হামাক নাহি চিনহঃ হামু বলভদ্ৰক কনিষ্ট ভাই

পদ ॥ গোপি বোলে এথা তুমি আইলা কি কাৰণে।

মোৰ ঘৰ বুলি আইলো বোলে নাৰায়ণে ॥

গোপি বোল ॥ আহে (বালক) : তুহু বলাইক কনিষ্ট : আঃ
 জানল (পাঃ জানলো) : কি নিমিত্ত এথা আৱল [পাঃ আৱলি] থিক ॥

কৃষ্ণ বোল ॥ আহে [গোপি] : হামু হামাৰ মন্দিৰ বুলি
 বুলি আৱল [পাঃ আৱলি] : পদ্বিচুবল ॥

পদ ॥ জানিলো আসিলা তুমি ঘৰ নজানিয়া।

লৱহু কলষে কেনে আচ হাত দিয়া ॥

গোপি বোলে ॥ হে কৃষ্ণ : তুহু ঘৰ নাহি জানি আৱল : ইহাত
 কোনো দোষ নাহি : হামাৰ লৱহু কলসি ভিতৰে : কৈচন [পাঃ কৈছে]
 হস্ত নিৱেসিয়ে থিক ॥

কৃষ্ণ বোল ॥ আঃ হামাক বড় দোষ পাৱল [পাৱলি] : ওহি
 পিপিলিকা সব লবহু নাষ কয়ল : ইহাক ছৰ কৰিতে হাত দিয়া আছি ॥

পদ ॥ হৰি বোলে গোপী বড় দোষ পাইলি বাছি।

পিম্পৰা গুচাইতে [পাঃ গুচাইবে] লাগি হাত দিয়া আছি ॥

গোপি বোলে উপকাৰ কৰি আচ ভাল।

কিসক জগাইলা [পাঃ জগাইলি] মোৰ নিন্দেৰ [পাঃ নিন্দাৰ] চৱাল ॥

গোপি বোল ॥ হে কানাই : তুহু হামাক ভল উপকাৰ
 কয়ল [পাঃ কয়লি] : আঃ ওহি নিন্দাক বালক কি নিমিত্ত জগাৱল
 (পাঃ জগাৱলি) ॥

কৃষ্ণ বোল ॥ হে গোৱাবি (পাঃ গোৱালি) : ওহি বালক
 সম দেখু ৰাখল (পাঃ ৰাখলো) : হামাৰ এক বাচক নাহি পাৱত :
 তাহেক পুচিতে ওহি বালক জগাৱল (পাঃ জগাৱলো) ॥

পদ ॥ কাহু বোলে বৎস ময়ি খুজিয়া নপাইলো।

তাৰে পুচিবাৰে তোৰ (পাঃ লাগি) চৱাল জগাইলো ॥

গোপি বোলে সুন অৰে টেটন কানাই।

ভোহোৰ (পাঃ ভোহাৰ) মুখত দেখো (পাঃ কেনে)
 লৱহু গোন্ধাই ॥

গোপি বোল ॥ হে (পাঃ আহে) কানাই তুহু বড়ি নাগৰ
 হামাক সৱ লৱহু খাই : ঝুটা (পাঃ অৱ ঝুটা) ৰাত কহইছ : জব
 তুহু লৱহু নাহি থাৱল : তৱ ৰচন বোণিতে ভোহাবি বদন হস্তে
 কৈছন (লৱহুক) গন্ধ ৰাখ হোই ॥

কৃষ্ণ বোল ॥ হে (পা: আহে) গোৱাৰি: তুহু বড়ি দাঁ
হৃদয়: আপুন জিহ্বা বাখিতে নাপাৰি: আপুন গৃহে লৱহু খাৰি
[পা: খাৱলি]: অৱ ভতাবক ভয়ে: হামাক অপৰম দেৱত: হান
গৃহে লৱহু কে পুচেত: খাইবাক নপাই: ইহাৰি গৃহে চোৰি ক
লৱহু খাৱলি ॥

পদ ॥ কাহু বোলে সুন অবে গোপি নিদাকনি ॥

তোহোৰ মুখত গন্ধ তইসে চুকনি ॥

সুনিয়া গোপিনি খুজি (পা: এবোল সুনিয়া গোপি) নপাইলা উত্তৰ

মিছা মাতি গোপিবে ভাঙিলা দামোদৰ ॥

সকল কলাৰ গুৰু প্ৰভু নাবায়ণ ॥

গোপিবে ভাঙিবা ভূমি এ কুন জতন ॥

কহয় মাধৱ হৰি সৰন তোন্ধাৰ ॥

মিচা মাতিবাৰ প্ৰভু কমন (পা: এ কোন) বৈৰহাৰ ॥

যশোদাৰ ভক্তি—অৰ্জুন-ভঞ্জন নাট

জশোদা বোল ॥ হে (পা: আহে) বাপু শ্ৰীকৃষ্ণ: তোহে
হামাৰি কোটি পুৰুষক পৰম দেৱতা: মাথাৰ মুকুট: সিবৰ ভূষণ
গলাৰ সাতে সৰি: কৰেৰ কুণ্ডল: কৰেৰ কঙ্কন: আহে বাপু
তোহাৰি অকণ অধৰক বালাই জঞ: মধুৰ হায়েৰ ছয়া মৰিয়ে জ্ঞাঞ
বাতুল চৰণক ছয়া মৰিয়ে জ্ঞাঞ: ভালাৰে নয়না: কি না মধু
মুকতি: ভালাৰে খেল না: বাপু মোৰ আতি শিশুকালে: পুত্ৰ
(পা: পুত্ৰনাৰ স্তন) সুমিলা: চৰণক আগে: সৰুট উচাট কয়ল
চক্ৰবাক্যক প্ৰাণ লেলহ [পা: লেলা]: বহু মিত্ৰভাব কৰিয়ে: হামা
বহুতৰ আনন্দ কৰয়া [পা: কবল] থিক ॥

সূত্ৰ ॥ যযোৱা ওহি পৰকাৰে: কৃষ্ণৰ গুণ বৰ্ণাইতে: দধি
মথনক শ্ৰম জানয়ে নাহি: শ্ৰীকৃষ্ণ মাৱৰ শ্ৰম দেখিয়ে: নিজ গুণ
বৰ্ণনা সুনিয়ে: মনে বোল ॥

শ্ৰীকৃষ্ণ বোল ॥ হামু পৰমেশ্বৰ লক্ষীৰ নাৱক: ইহাৰি
গৃহে ভকতিক বয়্য ছয়া বহয়ছি: হামু জিৱক পৰম দুৰ্ভত:
হামাকু পাই মন পুৰন নাহি ভেল: বস্তুক বাকা নাহি টুটত:
হামাৰা ভকতা গোপিসৱক: কোপ কৰিয়ে: লৱহু অধিক কৰিয়ে:
গোপিসৱক দণ্ড কৰিয়ে: অতয়ে শ্ৰম কৰিতে লাগল: ইহাক আয়
লবহু তোলিতে নাহি দেৱব ॥

পদ ॥ মাৱক শ্ৰম পেখিয়ে তুলি হাৰি (পা: হাসি হাসি)

মথন দণ্ড ধৰল হৰি আৰি (পা: আসি) ॥

তেজল মথন জঘোমতি মাই ॥

মাধৱ দিন মুকথমতি গাই ॥

ৰামচৰণ ঠাকুৰ (১৫৫০?—১৬১০)?

[“শঙ্কৰ-চৰিত” বচয়িতা আৰু শঙ্কৰ দেৱৰ “ভক্তি-বন্ধাকৰ”ৰ পদ-
ভাঙনি কবোতা, ভক্ত ৰামদাসৰ পুত্ৰক আৰু মাধৱ দেৱৰ
ভাগিনেক, শিষ্য আৰু সাৱথি স্বৰূপ; কংসবধ নাট এওঁৰ অন্যতম কীৰ্তি ॥]

অক্ৰুৰৰ আদৰ—কংসবধ নাট

সূত্ৰ ॥ আহে লোক: সন্ধ্যা সময়ে: গোপপুৰ পাই অক্ৰুৰ:
ধ্বজ-জৱ-পঙ্কজ অক্সে: অঙ্কিত কৃষ্ণক খোজসৱ পেখল: প্ৰেমে আকুল
ছয়া: বথ হস্তে ডেৱ দিয়া: প্ৰত্যেক খোজে পৰিয়ে প্ৰণাম কয়ল:
আতি প্ৰেমে মাটিত [পা: মাটি লুটি] বাগবয়: ৰাম কৃষ্ণ বোলি প্ৰত্যেক
খোজে ডাক চাবয়: নয়নক নিৰ বাৰয়: সৰিৰ পুলকিত ॥ আহে

লোক : কৃষ্ণক খোজ পেখিয়ে : অকুবৰ জে ভাৱ মিলল : অতঃপৰ
জিৱৰ পৰম দুৰ্ভাগ পুৰস্বার্থ নাহি : জানি কৃষ্ণ ভকতিক মনে সাৰ
কৰিয়ে : নিবন্তৰে হৰি বোল ॥...

সূত্ৰ ॥ তদন্তৰে অকুবৰে স্বস্ত হুয়া : পুহু বথে চড়িয়া জাই :
বামকৃষ্ণক দেখল : নানা ভুবনে ভূষিত ছই : আনন্দে দেখু দোহন
চাই বহইছে : মহা প্ৰেমে অকুব কৃষ্ণক চৰণে নমিয়ে (পা : সমিপে) :
বথহস্তে দণ্ডতে পৰল : ত্ৰাহি কৃষ্ণ ত্ৰাহি কৃষ্ণ বুলি : ক্ৰন্দন কৰয় :
নয়নে আনন্দে লোভক বুৰয় । অকুবক ভকতি পেখি : শ্ৰীকৃষ্ণ
স্নেহে আকুল ভেলহ : হস্ত পঙ্কজ তুলি : বাহ মেলি : আলিঙ্গন
কয়ল : খুড়া বুলি প্ৰবোধি গৃহে প্ৰবেশ কৰাল : পৰম সানবে
সুবৰ্ণ আসনে বৈঠাই : পাৱ পখালিয়ে : পৰমায়ে ভোজন কৰাল :
পুষ্প চন্দনে ভূষিত কৰাই : কৰ্পূৰ তাহুল দেলহ : অকুব সুবৰ
খাটত স্ততল : তৈল লৈয়া দুয়ো ভাই : পাৱ মৰ্দল । তদন্তৰে :
নন্দে অকুবত বাত পুচত ॥

গোপাল আতা [১৫৪১—১৬১১ ?]

['ভৱানীপুৰীয়া গোপাল' বুলি প্ৰখ্যাত মাধৱদেৱৰ শিষ্য :
জন্মযাত্ৰা, নন্দোৎসৱ আৰু উদ্ধৱসম্বাদ নাট আৰু নানা গীত-বচনিত ।]

শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্মনক্ষত্ৰ—জন্মযাত্ৰা নাট

দেৱতাসৰে বোল—হে পৰমেশ্বৰ ! তোহো পৰম দেৱবো দেৱত
সনাতন সৰ্ব অস্বৰ্গ্যামী মোক্ষৰ সাধন । তোহো সংসাৰ-বৃক্ষৰ কাৰ
হেতু । মহা জানীগণে ইহাক সবহু জানয় । মূঢ়সৰে প্ৰতিকূলক
তোহাক ভেদ নানি বখানয় । সম্ভৱ পালন বক্ষাব হেতু স্বয়ং
অৱতৰি দুৰ্জয়ক বিনাশি ভূমি-ভাব সৱহি হৰবি । তোহাবি অ

বাতুল পল্লৱ চৰণ নৌকায়ে যোহি আশ্ৰয় কৰয়, বৎসপদ প্ৰায় সংসাৰ
তৰয় । অন্তত্ৰ কলবিহীন, সাধনে কিছুৱে তৰয় নাহি । সূত্ৰ বোল—
দেৱতাসৰে ঐছন প্ৰকাৰে শ্ৰীকৃষ্ণক বহুবিধ স্তুতি কয়ল । দৈৱকীক
প্ৰবোধ কৰিয়া আপোন স্থানে চলি গেলহ । তদন্তৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ
মদল জন্ম-নক্ষত্ৰ মিলল । পৃথিৱীত শুভ মদল সূচনা ভেল ।
নদীসৰ প্ৰসন্ন ভেল । পৰম সুগন্ধ বাত চৌপাশে মিলল । মহন্ত
সৱ মন সম্বৰ্ণ ভেল । বিল পঙ্কজে জাতিলাব, সাগৰক সঙ্গ
জলধৰ গজ্জিতে লাগল । মধ্যৰাত্ৰি অন্ধকাৰছন্ন হুয়া মাধুৰ্য্য
জ্যোৎস্না ভেল । সোহি মাহেন্দ্ৰ ক্ষণে শ্ৰীকৃষ্ণ জন্ম ভেল । তা
দেখহ শুনহ নিবন্তৰে হৰি বোল হৰি বোল ।

নন্দ-যশোদাক বুজনি—গোপী-উদ্ধৱ সম্বাদ নাট

উদ্ধৱ বোল ॥ হে নন্দ : হে যশোদা : তোৰাসৰ জগতৰ পূজা
ভেলা : শ্ৰীকৃষ্ণ তোহাব পৰম প্ৰেম ভকতি ভেল : দেখিয়া পৰম সন্তোষ
ভেলো : ওহি কৃষ্ণত পুত্ৰ-বুধি হুৱ কৰহ : ওহি কৃষ্ণ জৈছে পৰম দেৱতা
তাহে সুনহ ॥ জগতৰ পৰম কাৰণ : জাহেৰ নাম শ্ৰবণ মাত্ৰে : পতিত
পাতকি-সৰ নিস্তাৰ হয় : ওহি কৃষ্ণক অন্তকালে জোহি শ্ৰবে : সোহি
কৃষ্ণক কপ পাৱয় : তন্তকালে বিমানে বৈকুণ্ঠে চলয় ॥ আহে যশোদা :
তোহাব মনে পৰয়ে নাহি : যুক্তিকা ভোজন সময়ে ওহি কৃষ্ণৰ উদবে
চৈতন্য ভুবন পেকল : লৱহু খাইবাৰ পদে : তোহো উৰলে বান্ধিতে
লাগল : গৃহৰ জত জবী বান্ধিতে নাহি পাৰয় : ইহাক মনে পৰয়ে
নাহি ॥ আহে নন্দ : তোহো কৈছে বিছৰল : যে সময়ে মথুৰা প্ৰবেশি
বজ্জকৰ মাথা চৰবে চিঙল : বেষ্টকাৰক স্বাক্ষৰ দেলহ : কুজিক ৰাজ
কয়ল : তিনি তাল মান ধন ভাঙ্গল : কুবলয় চাহুৰ কংস নিপাতল :
ইহাক জানি কৃষ্ণত পুত্ৰ-বুধি চাবহ ।

দৈত্যবি ঠাকুৰ—[বামচৰণৰ পুতেক আৰু "গুৰুচৰিত" প্ৰণেতা]

প্ৰহ্লাদৰ ভক্তিতাৰ— নৃসিংহ যাত্ৰা নাট

শিশুসকল বোল ॥ হে বাৰুৰুমাৰ : তোহো অস্ত্ৰেপূৰ্বে থিক : নাৰদক
কমন পৰকাৰে ভেট পাৱল : ওহি শুমধুৰ হৰি নাম : নাৰদত
হস্তে কমন প্ৰকাৰে শিক্ষা কয়লি ॥

প্ৰহ্লাদ বোল ॥ হে বালকসকল : নাৰদক জৈছে লাল
পাৱলো : তা শুনহ ॥ হামাৰ পিতৃ তপসাক গেল শুনিয়ে : দৈত্য-
গণ ভয় ছয়া পলাৱল : ইলৈ হামাৰ মাতৃক ধৰি আপুন থানে
নিয়া জাই : মোহি সময়ে নাৰদে পাই : ইল্লক উপদেশ বোলল :
নাৰদক বাক্যে ইলৈ মাতৃক চোড়ি আপুন থানে গেলহ : কৃপাম-
নাৰদ মাতৃক অশ্রমে থৈয়া : জ্ঞান উপদেশ দেলহ : হামাক গৰ্ভতে
উপদেশ দেলহ : হামু স্বৰ্গৰ প্ৰসাদে শুমবণ কৰোহো ॥

সত্ৰাজিতৰ দুখ—শ্ৰমন্ত-হৰণ নাট

শ্ৰীকৃষ্ণ বোল ॥ অয়ে (পা : হে) সত্ৰাজিত ! তোহাক
হামু এক (পা : হিত) বচন বোলোহো : তা শুনহ ॥ তুহ স্বৰ্গাক
আধাৰিএ : শ্ৰমন্তক মণি পাৱলি : সে মণিত হস্তে : তোহাৰি
লাগে মানে অৰ্থ ভেল : এবে মণিত প্ৰয়োজন নাহি : ওহি দেৱক
মণি : তুহ মনুষ্য অলচিহ্ন : সে মণিত হস্তে : কালে বহু দুখ পাৱব :
ওহি মণি ৰাজা উগ্ৰসেনক দেহ ॥

শ্ৰীমদ ॥ তাহে শুনিএ : সত্ৰাজিত পৰম ক্ৰোধ মনে : কৃষ্ণক
নাযাতি : আপুন গৃহে চলিএ গেল ॥ তদন্তবে : সত্ৰাজিতৰ কনিষ্ঠ
ভাই, তাহাৰ নাম প্ৰসন্ন : সে ঘোড়াত চড়ি : কণ্ঠত শ্ৰমন্তক মণি

পিকি জৈছে যুগ মাৰিতে বিজুবনে চলল : তাহে দেখহ শুনহ :
নিবন্তবে হৰি বোল : হৰি বোল ॥

দ্বিজ-ভূষণ—[অন্ততম শঙ্কৰ-গুৰু-চৰিত প্ৰণেতা]

অজামিলৰ অনুতাপ—অজামিল উপাখ্যান নাট

অজামিল বোল ॥ হৰি হৰি : হামু মহাপাপি : তিনি
দুতে নবকে লৈয়া জাই : চাৰি পাৰিসদে আসি ৰাখল : তাৰাৰ
মুখে নামৰ মহিমা শুনলো : পাপিনি বেষ্টাৰ সঙ্গে নিজ কুল নষ্ট
কৰলো : ধন লোভে খন্তেক দুখ দেলোহো : মোহি পাপে নাকে
দুখ ভুজোহো : হৰি হৰি পাপকিৰ কোন গতি হৈব : জানো হৰি
বিনে গতি নাহি : আজু চাৰি সিদ্ধক বচনে প্ৰমান : কৃষ্ণ বিনে
কৃণাময় দেৱ নাহি : জানিয়ে কৃষ্ণৰ চৰণে সৰণ লৈলোহো : কৃষ্ণ নাম
গলে ৰাঙ্কলো : কৃষ্ণত বিক্ৰয় গৈলো : কৃষ্ণ কথা মুখে নৈবো : কৰ্মে
কৃষ্ণ কথা শুনবো : নেত্ৰে ভক্তক দেখবো হস্ত দুহো কৃষ্ণৰ কৃত
কৰবো : সিবো কৃষ্ণক নমস্কাৰ কৰবো : প্ৰথমে ভক্তৰ সঙ্গ লৈবেব :
জেন পুনৰপি জাতনাত নজাঞ ॥ হে কৃষ্ণ বাপ : জাগ কৰহ ॥

বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱ (১৫৫৮ ?—১৬৩৮ ?)

[কবি সৰস্বতী আৰু তাৰা দেৱীৰ পুত্ৰৰূপে বৰনগৰত এওঁৰ জন্ম ॥
নাটকৰ বাহিৰে সাধাৰণ বচনাত এৱেই গঢ় পোনতে ব্যৱহাৰ কৰে ॥]

বৰ্ষা-বৰ্ণন—কথা-ভাগৱত

পাচে বাৰিষা কাল প্ৰৱৰ্ত্তিলা : জাত সৰ্ব প্ৰাণিৰ উদয় হয় ॥
দসোদিস প্ৰসন্ন হৈল : জেন তিনি গুনাছন্ন হয় ॥ জিৱ প্ৰকাশ কৰে

তেমনে মেঘহাম আকাশো প্ৰকাশ কৰিল : জেন বাজা সুখ কাল
লোকৰ কৰ লৱে : দুখ কালত দেয় : তেমনে সূৰ্যোৱো ভূমিৰ আঠম
জি জল সৃষ্টি তাক এড়িবে আবন্তিলা : জেন কপালু সৰে লোক
দুখ দেখি আপুনাৰ জিহন এড়ে : তেমনে মেঘসৰ লোকৰ কপাল
জল বৃষ্টি কৰিল : জেন সকামি তপসি সৰে তপৰ ফল পাইলে
বৃদ্ধি হয় : তেমনে গৃহকালত তাপিত ভূমিয়ো বৃষ্টিজল পায়। তুট হৈল
জেন কলিযুগত পাপে পাসও প্ৰকাশ কৰে : বেগ নকৰে : তেমন
বাঢ়িয়া কালৰ বাত্ৰিত খাতাতেসে প্ৰকাশ কৰে।

আত্মাৰ অমৰত্ব—কথা-গীতা

সন্ধ্যায়ে কহত,.....অৰ্জুনে সুধুবিম বুলিয়া মোনে বহিল।
স্বমিকেশ ভগৱন্তো হান্তবদনে দেহাঅবিবেক দেখাই তাহান মো
দূৰ কবিত্তে এই বাক্য বুলিলা : হে সখি অৰ্জুন, তুমি শোক
অবিষয় বন্ধুসহক শোক কৰা, তাত মঞি বোধ দিলেও পণ্ডিতসকল
বাদসৰ কহা, তুমি পুহু পণ্ডিত নহৱা ; যি পুহু পণ্ডিত হয়, সি জীৱন্ত
মৰন্ত। দুইকো শোক নকৰে। তাৰ হেতু শুনা : যেন মঞি অনা
ঈশ্বৰ লীলাতমু ধৰিত্তে এড়িত্তেয়ো নাইকা নহো, কিন্তু সদায়ে থাকে।
তুমি এই বাজাসৰো উপজি মৰিও মোৰ অংশ পদে নাইকা নহৱা
কিন্তু সততে থাকা। পৰমার্থত জন্ম মৰণ নাই নিমিত্তে শোক
নকৰিয়া। যদি বোলা তুমি ঈশ্বৰৰ জন্ম মৰণ নাই, ই সত্য হয়
জীৱৰ পুহু জন্ম মৰণ প্ৰসিদ্ধ আছে, তাত শুনা। যেন দেহী পুৰুষ
এই দেহাতে দেহ নিবন্ধন কোমাৰ যৌৱন জবা অৱস্থা হয়, দেহান্তৰ
প্ৰাপ্তিকো তেমনে বুলিবা। এতেকে যি ধীৰ হয়, সি দেহৰ
উৎপত্তিৰ বিনাশত মোহ নযাই।

(খ) চৰিত গল্প—কথা-গুৰুচৰিত

(শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ কেইবাখনিও কথা-গুৰুচৰিত পোৱা হৈছে ;
তাৰ এখনি শ্ৰীবেণুধৰ ৰাজখোৱাৰ দ্বাৰা সংগৃহীত আৰু ২য়-৪র্থ
বছৰ (১৯১০-১৯১২ খৃঃ) “বাহী”ত প্ৰকাশিত। এইবোৰৰ লেখকৰ
বা বচনা কালৰ সঠিক নিৰ্ণয় নাই ; কিন্তু ষোড়শ শতিকাৰ শেষভাগ
বা সপ্তদশ শতিকাৰ আগভাগত লিখা বুলি বচনাৰ পৰা অনুমান হয়।)

“এদিন গুৰু ঈশ্বৰে পুথি লিখি বহি আছে ; গুচৰতে আই
আৰু বঢ়াৰ পোও বহি আছে। এনেতে এজন লোকে সম্বাদ
দিগেহি, জয়ন্তা-মাধৱৰ মৃত্যু হল ; মৃত্যুৰ সময়ত কলে, অমৃতৰ
কলহত হাত স্ফালো, বখলা-বখলে ধাবলৈ নাপালো। শঙ্কৰদেৱে
শুনা মাত্ৰই হাতৰ কাপ খহি পৰি ঢলি গল। আই দেখা পাই কৈছে,
বঢ়াৰ পো, ধৰা ; কাণ সমান পো মৰাত খেদ নহল ; ভকতৰ পদে
আকুল কৰিছে।” গুৰুচৰিত, বাহী ” ৪র্থ-বছৰ, ৬ষ্ঠ সংখ্যা ;
বহাগ, ১৮৩৫ শক।

(গ) বুৰঞ্জী গল্প—পুৰণি অসম বুৰঞ্জী

[কথা-গুৰুচৰিতবোৰৰ দৰে বুৰঞ্জী-গল্পবোৰো লেখকৰ আৰু বচনা-
কালৰ ভাল নিৰ্ণয় নাই। এতিয়ালৈকে প্ৰকাশিত বুৰঞ্জীবোৰৰ ভিতৰত
হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সম্পাদিত আৰু কামৰূপ অমুসন্ধান সমিতিৰ প্ৰকাশিত
অসম বুৰঞ্জীখনৰ বচনাই আটাইতকৈ পুৰণি যেন লাগে ; তাৰ
কাল ১৫৩৩ খৃঃ বুলি দিয়া আছে ; যেনেকৈয়ে হওক, ই ষোড়শ
শতিকাৰ ভিতৰৰ বচনা বুলি আমি সম্প্ৰতি মানি লব পাৰোঁক।]

“পাচে দুই চেটিয়া বোলে স্বৰ্গ মহাৰাজাৰ সাত মাহৰ পথত
নগৰ, তাতে থাকি পাচিছে এক পুত্ৰক চাৰি কুড়ি হাজাৰ ঠাঠেৰে

পূৰ্ব দেশলৈ এক পুত্ৰক বাঠি হাজাৰ ঠাঠ দি জয়ন্ত। মগলু ত্ৰিপুর
এইসকল মাৰি বস কৰিবলৈ পাচিছে। দক্ষিণলৈ চাৰি কুৰি
হাজাৰ ঠাঠ নগৰ বন্ধা কৰি থৈ এক লাখ হাজাৰ ঠাঠেৰে আহি
কবতিয়া গঙ্গাত বহিছেহি। এতেকে ৩৭ আমি দুইক পঠাই
এইখান বুলি আহিছে, মঞি শুনিচো গোবেশ্বৰ ডাঙ্গৰ বাজা।
আমি এবে যুদ্ধকে কৰেনে মিত্ৰৰতিএ হই পাচে গোবেশ্বৰে বিশ্বাস
কৰি বুলিলে বোলে শাস্ত্ৰ মুখে শুনিছো প্ৰথমে পুতি গোটেহে
শ্ৰেয়শ। যদি পুতি নবহে, তেবেহে যুদ্ধ কৰিবাক লাগে।
স্বৰ্গমহাবাহেনো কোন পুতিক বাঞ্চা কৰে। পাচে দুইচোটিয়া বোলে
কিন্তু আমাৰ ৩৭ কন্তাৰ অৰ্থেহে বচন বুলি আহিছে।” (১৫৩৩ খৃঃ)

দ্বিতীয় অধ্যায়—উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগ

(১৬৫০-১৮২৬)

(ক) বৈষ্ণৱ-গত (কথা-বামায়ণ)—বঘুনাথ মহন্ত

[“বৰভকত” সত্যানন্দৰ অৰ্দ্ধতম বৰ্ষ পুৰুষ বঘুনাথে ভট্টদেৱ
“কথা-ভাগৱত” “কথা গীতা” বচনাৰ দুপুৰুষৰ পাছত ১৬৫৮
মানত “কথা-বামায়ণ” বচনা কৰে; ই এই যুগৰ গতৰ এটি কীৰ্তিস্তম্ভ।

“শ্ৰীৰামে বোলন্ত, হে প্ৰিয়ে, এহি বিচিত্ৰ বন দেখি অযোধ্যা
স্থখ পাইবিলো। দেখু স্নগন্ধ কুহুম বাসিত বায়ু বহে, চিত্ত উন্মাদ
কৰে। পখীসকল পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি ডাকিছে : হা হা আমাৰ মা
কৌশল্যা যেনো এমতে ডাকিছে।...দিনেক শ্ৰীৰামে সীতাৰ কপাৰ

মানস-শিলা পিসি তিলক পিন্ধাইল। শ্ৰীৰামক দেবী আলিঙ্গন্তে
হিয়াত লাগিল। সীতা বোলন্ত, লক্ষ্মণে দেখি হাসিব : শিষ্যে
মাৰ্জনা কৰা। শ্ৰীৰামে বোলন্ত, ভক্তৰ অৱশেষ নাহি; কিন্তু স্বৰত
স্থবৰ এহি অলঙ্কাৰ। একদিনা শৃঙ্গাৰৰ শত শ্ৰান্ত হেন হই নিদ্ৰা
কৰিলা। সেহি সময়ে এক কাক বৃক্ষ-শাখা হন্তে সীতাৰ উদাস
শৰীৰ দেখি ভোল ছয়া চাম্প দিয়া সীতাৰ স্তনে নখে ক্ষত কৰিল।
কোমল শৰীৰৰ কধিৰ বজাইল। ঘাৰ বিবে দেবী কান্দিল।

কথা-পদ্মপুৰাণ—কথা-সাত্ত-তত্ত্ব, কথা-ঘোষা

[অষ্টম্যান প্ৰথম দুখনি সপ্তদশ শতিকাৰ আৰু তৃতীয়খনি অষ্টাদশৰ।]

মহাদেৱত পাৰ্ৱতিয়ে সোধন্ত, হে মহাপ্ৰভু সদাশিৱ, মই যদি
তোমাৰ নিজ দাসী হওঁ, মোক প্ৰতি প্ৰসন্ন হৈৱা। কল্যাণকৰে
কুশম্বৰে কি মহিমা মই শুনিবাক ইচ্ছা কৰো। ...কাৰ্ত্তিক মাসত
পৰেমেশ্বৰক তুলসী দান কৰে, অমৃত গো দানৰ ফল পাই।
এই কাৰ্ত্তিকৰে অমাৱস্যাতে উকা দান কৰিলে পিত্ৰাদি তুষ্ট হই।
আৰু মাঘ মাসত যি জনে প্ৰাতঃস্নান কৰি ব্ৰহ্মচৰ্য্য ধৰি দৈশ্বৰক
চিন্তি থাকে, তাৰ মহাপাতক নষ্ট হই। ইতি শ্ৰীপদ্মপুৰাণান্তৰ
সমাপ্তি অধ্যায় সমাপ্ত। আৰু জানি নিবন্তৰে হৰি বোল হৰি
বোল। —পদ্মপুৰাণ।

“কপ শব্দ স্পৰ্শ এই তিনি তেজৰ বুঝিবা। বস কপ স্পৰ্শ
শব্দ চাৰিও জলৰ বুঝিবা। পৃথিৱীত সকল গুণ বুঝিবা। চৰিশ
তবে পুৰুষৰ ইচ্চা নিমিত্তে ছয়া আপুনাৰ অংশে চতুৰ্দশ চতুৰ্দশ
ভুবনাত্মক বিৰাট জন্মাইলা। —সাত্ত-তত্ত্ব (নাৰদ পঞ্চবাত্ৰ)

“শ্ৰীকৃষ্ণে আপুনাৰ নিজ মূৰ্ত্তি মহেশ্বৰ দিলা। কেনেহু আপুনি নিজ ব্ৰহ্ম হুয়া মূৰ্ত্তিক নমিলে, এই কথা হৰিহৰ সন্মাদত কৈছে। তাৰ পৰা আনি প্ৰথম কল্পত কৈছে। তাক আনি শ্ৰীমাধৱদেৱে ঘোৰা কবিলন্ত।”—কথাঘোৰা

[খ] কথা-তন্ত্ৰ—কামবত্ত-তন্ত্ৰ, শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী

[গোবৰ্দ্ধনাথৰ এই সংস্কৃত কামবত্ত তন্ত্ৰৰ ভাঙনি সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ বা অষ্টাদশ শতিকাৰ। শুভকৰ নাথৰ সংস্কৃত কামবত্ত শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলীৰ সুন্দৰ কথা-ভাঙনিও সম্ভৱ এই কালৰে।]

“শ্ৰীকৃষ্ণায় নমঃ। অথ শিৱ পাৰ্ৱতী সন্মাদ। একদিনা পাৰ্ৱতীয়ে শঙ্কৰক সুধন্ত, প্ৰভু, কামবত্ত তন্ত্ৰ মোত কহা। শঙ্কৰে কহন্ত, জানি পাৰ্ৱতী, বশ আকৰ্ষণ বিদ্যেৰণ স্তম্ভন মাৰণ সান্তি পুষ্টি আদি কৰি এই কৰ্ম্মনকল ৰে কালত যে নিয়মে কৰিবো তাহাক কহো।”—কামবত্ত

“মহেশ্বৰে বোলন্ত, হে গোৰি, তুমি কিবা হস্তৰ বসক জানা। গোৰী বোলন্ত, আমি যদি নাজানো আন কোনবা জীয়ে জানে। মহেশ্বৰে বোলন্ত, যদি জানা তেৱে কহাঃ হৃদয়তা দুই স্থলপদ্ম হস্ত হইবো কিহক কহে। গোৰী বোলন্ত, দুই শুনক কহে। গোৰী বোলন্ত পুনৰবাৰ আন সোধা। মহেশ্বৰে বোলন্ত কৰ্ত্তবিমুখ নাম হুইক একেলগে কৰিলে কিহক কহে, ইহাক কহা। এহি শুনি বতিন্দ্ৰক হস্ত জানিয়া অল্ল হস্ত কৰিয়া অধোমুখ হইল। এম গোৰীক হস্ত কৰি চুহন কৰিছা যে মহেশ্বৰে, সেই সন্মাদিত তোবাসকলক বক্ষা কৰন্তোক। —শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী

[গ] কথা-বিজ্ঞান—হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ—ঘোৰা-নিদান

[হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ কথা-পুথি বজা শিৱসিংহ (১৭১৪-৪৪) আৰু তেওঁৰ বাণী অধিকা দেবীৰ আদেশত স্কুমাৰ ৰবকাথৰ বচিত আ

দিলবৰ দোষাই দুইবো চিত্ৰিত হাতীৰ বিষয়ক, আৰু ঘোৰা-নিদান কোনো অজ্ঞাত লেখকৰ ঘোৰাৰ বিষয়ে বিবিধ আলোচনাৰ পুথি।]

“পৰ্বতৰ পৰা ওলাই আহি সোণৰ সব পহুএ পাণিব মুখত কটালি খালেহি। সেই পহুৰে পৰা কতোদিন থাকি দৈতাল মাখুন্দি ছটা হাতি হৈ হাবিত বন-পচলা খাই ফুৰে, সকল জুৰিএ গুজৰি ফুৰে। তাৰ পৰা অনেক লাখ বিলাখ হাতি হল।...নদী পাৰ হোৱা বাঘৰ মাংস গুটি পিত লব, জি হস্তিৰ বলিয়া লেতেৰা গন্ধাই সেই বলিয়া লব, সমস্তকে মিসলাই বাটি লব। জেতিয়া হস্তি জুৰাবলৈ নিএ এই এই ঔষধ কপালত ঘসিব। গন্ধ মাত্ৰতে হস্তি পলাই। আৰু মঙ্গলবাৰে দেওবাৰে হস্তিৰ খিন কুন্তত ঘসিলে কুন্ত পুৰ হয়।...গভীৰ ধীৰ ধাৰ্ম্মিকসকলৰ মধ্যত শ্ৰেষ্ঠতৰ সৌমাৰ পীঠৰ ইথৰ শ্ৰীযুতশ্ৰীমন্ত শিৱসিংহ নাম দি মহাবাজা আৰু এনে মহিষি শ্ৰীশ্ৰীঅধিকা নামে মহাদেৱী সেই দুইজনাব আজ্ঞা বজ্জমালাক শিৱত ধৰি স্কুমাৰ ৰবকাথে এই হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ সাবসংগ্ৰহক ৰচিলে। শক ১৬৫৬। আতে চিত্ৰ কৰিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে দিলবৰ দোষায় দুই লিখকক।—হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ

“ভাল ঘোৰা চিনিবৰ উপায়। ঘোৰাৰ চাৰিও মেৰে ফুৰিব, চকু যদি প্ৰচাৰ কৰে কান থিয় নকৰে বয়া ঘোৰা। তাৰ উপৰত উঠি মাৰি ধৰি চাব, ধৰি মাৰি চালে জি লেতেৰা কৰে সি আৰু লেতেৰা কৰিব, নকৰিব হেন এনে হই যদি ক্ষিণ হই, পুষ্ট হলে নগাও কৰিব, যদি পুষ্ট হলে লেতেৰা নকৰে প্ৰমাণ পাই পলমহে বটে।”

“ঘোৰা-নিদান, প্ৰথম পটল।

[ঘ] ৰাজনীতি-গত—বাণীশৰ নীতি-লতাঙ্কুৰ

[শবতৰত্ৰয় সম্পাদিত আৰু বুৰঞ্জী-পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ প্ৰকাশিত কমণ্ডকৰ সংস্কৃত নীতিসাবৰ এই ভাঙনি অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষ ভাগ

বা উনবিংশ শতিকাৰ আগ ভাগত বৰ্চিত বুলি অনুমান হয়।]

“মহুৰ মতে দ্বাদশ আশু পুৰুষেৰে মন্ত্ৰণা কৰিব, বৃহস্পতিৰ মতে
ষোড়শ আশু পুৰুষেৰে মন্ত্ৰণা কৰিব, উশনাৰ মতে বিংশতি পুৰুষেৰে
মন্ত্ৰণা কৰিব। আৰু মন্ত্ৰীসকলৰ মন্ত্ৰণা মণ্ডল বুলি বুজিব। এই
পঞ্চাঙ্গকে মন্ত্ৰনাৰ অঙ্গ বোলে। সহায় বুলি মিত্ৰক বোলে, সাধন বুলি
যুগ্মোপকৰণক বোলে, উপাই বুলি সমাদি চাৰি উপায়কে বোলে
দেশকালৰ বিভাগক জানিব। মন্ত্ৰণাত বিপত্তি মিলিলে প্ৰতিক্ৰিয়া
কৰিব পাৰিব। নীতিমন্ত পুৰুষে মন্ত্ৰণা কৰি ক্ৰমে শিবস্বৰ্গক
উক পাদ এই পঞ্চাঙ্গকে মন্ত্ৰণাত নিয়োজন কৰিব। অঙ্গ হলেহে ক্ৰিয়া
ফলসম্পন্ন হয়।”—প্ৰকৃতি নিৰ্ণয়ঃ, দ্বিতীয়ঃ পৰিচ্ছেদঃ।

[৬] বুৰঞ্জী গদ্য—অসম বুৰঞ্জী, দেওধাই দাঁতিয়লীয়া আদি

[আগতে উল্লিখিত দৰে, “অকনোদই”ত (১৮৫০ৰ আগষ্টৰ
পৰা ১৮৫২ৰ আগষ্টলৈকে) প্ৰকাশিত পুৰণি অসম বুৰঞ্জীৰে পৰ
এতিয়ালৈকে প্ৰকাশিত বুৰঞ্জীবোৰৰ লেখক আৰু বচনাকাল বৈজ্ঞানিক
ভাৱে সঠিক নিৰ্ণয় কৰিব পৰা নহলেও এই উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগতে
প্ৰায়বোৰ বুৰঞ্জীয়েই বৰ্চিত হৈছিল, সন্দেহ নাই। ভাষাৰ ফালৰ পৰা
সেইবোৰৰ কেইখনমানৰ চানেকি মাত্ৰ দিয়া হল।]

“কতোদিন থাকি মাঙত বাত্ৰ বড় কাপৰ এখান বটা ঢকা তে
এখান জীৱ শোণিতেৰে বোলাই অনেক চিত্ৰ সোণ কাপৰ মলমা কৰি
জীএকত কৈ লড়া বাজালৈ দি পঠালে, বোলে যেনে উপায়ে
পাৰ বাপেৰে গাত লই হেন কৰিব। পাচে জীএকে সেই কাপৰ
আনি লড়া বাজাক দি বোলে কাপৰ ছখানি লবৰ নিমিত্তে

জোয়াঞা দিছে। লড়া বাজা বোলে ভল লম।”—পুৰণি (দেওধাই)
অসম বুৰঞ্জী (অকনোদই, ১৮৫০-৫২ খৃঃ)।

“কাঠৰ গড় বান্ধিম পঢ়িব, মাটিৰ গড় বান্ধিম থহিব; মই
কথাৰ গড় বান্ধি দিছো, প্ৰাণ-পৰিভুগী হব।” “তইতে ৬ দেবৰ
সেৱকি হইছ, দেৱলৈকো কি সেৱা দিবি। সিহঁতে বোলে, গাছৰ
ফুল, মাথাৰ চুল, খৰগ তিনিটা...বংশৰি পত্ৰঃ দি থাকিম।” “মই
হাতে তিল-কুশ লৈ বিশ্বনাথ ক্ষেত্ৰত হাত জুবুৰিয়াই কবুল কৰিছো,
লাউ তল যাব, শিল উপদ্বিব, কোৱা বগা হব, বগা কলা হব
আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰে উভতি গতি কৰিব, তেবে কি মোৰ কবুল ছাবিবে?”
—দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী (ব, পু, বি)।

“আমাত যি কৈছে উত্তম কৈছে। আমাৰ “ৰাজ্য নাশ,
বনবাস” এই কথা আমাতে মিলিছে। আৰু কোনো গৃহস্থে
আম্ৰবৃক্ষ ৰোপণ কৰে, তাতে জল ক্ষেপণ কৰে বৃদ্ধিৰ কাৰণে।
যদি দৈবাৎ ফল নধৰে সেই বৃক্ষক আনি গৃহস্থে কোনো কাৰ্য্যত
নিয়োজন কৰে। ... মোক সংস্থাপন কৰিলে ৮ৰ বংশ-ধৰ্ম্ম চন্দ্ৰ-সূৰ্য্যো
বেনে কাপে প্ৰকাশ কৰিছে, সেইৰূপে ভূমণ্ডলত বংশস্যা থাকিব।
—ভূপুৰুষীয়া বুৰঞ্জী (ব, পু, বি,)

(৮) ৰাজকাৰ্য পত্ৰৰ গদ্য—বঙাল আৰু অসমৰ মাজত

[তলৰ পত্ৰৰ প্ৰথমখন আহোম ৰজাই দিল্লীৰ বাদশ্বাহলৈ আৰু
পিছৰখন ছান্দাৰ্থাই অসমৰ বুঢ়াগোঁহাইলৈ লিখা, পৰম্পৰে বুজিবৰ
বাবে অসমীয়া-বঙলা-হিন্দী-কাছী শকাৱলী-ব্যাকৰণ মিহলি সপ্তদশ
শতিকাৰ অসমীয়া পত্ৰৰ আভাস।]

“লেখিতঃ শ্ৰীশ্ৰীবৃত্ত জয়ধ্বজ সিংহ বাজা আচাম চুলতান স্তম্ভকে
খলাকে উল্ল বিখ্যনাথ হামিদা লোককে কহে সো বাজবিসায়ত
৬বায়তকো দেউল কবকে আসামে নিয়াথা ইমৌ আস্তে ৬হকুমসে
মঙ্গলালিঙ্গিত নানা গুণালংকৃত সওনৈক ধামে নিজ তনু সৌন্দৰ্য্য
ধৰ্ম্মযুধিষ্ঠিৰ গঙ্গাজল নিৰ্মল পৱিত্ৰ কলৈবৰ মহিমাবন্ত শ্ৰীবৃত্ত নৱাবধান
খাজা চিপুহ চালাব জীউকে পাচ আবজ কিয়া কি মোৰ গুণাবকুম
আচাম মুলুক মুজ্জে দাও। মই এতিবেৰ মোৰ আপোনাক বেটা
আন্তৰ বাজা তিপানকা বেটা ৬মহলকে বিন খেজমতকো দেয়ৌ।.....
ববতই কপয়া হাতী দেনেকো ওয়াদাকি আছে, তবতই ববগোঁহাইকা
বেটা, বুঢ়াগোঁহাইকা বেটা, ববপাত্ৰকা বেটা, গড়গঞা ফুকনকা বেটা
মোৰ মুনুকে বিন ই চাব আদমি ববা আৰ মদাব ভিন্নকে ওঁইপৰ
সো আস্তে এহি চাব আদমিকো ওল দিয়া তোমবা পাস।...আৰ
মেবা এতরাবি এক গোমোস্তাকে তেক পাইকো সে গুৱাহাটিকি
কৌজদাবকে হামেচা হাজিৰ বহে।” ১৫৮৫ শক, মাস মাঘ। (১৬৬৩খ্)

“স্বস্তি সহুভক্ষনিকেন নানা গুণালংকৃত নিজকুলকমল
প্রকাশনৈক ভাস্কৰ শ্ৰীযুত বুঢ়া-গোহাঞ সূচবিভেৰু :—সৌহৰ্দপূৰ্বক
লেখনঃ কাৰ্য্যক আগে ইথানে সমস্তে কুশল, সিথানেৰ কুশল লেখিছা
সন্তোষ কৰাইবা। আৰ তোমাৰ দুই উকিলৰ সনাতন ও চন্দ্ৰকন্দলীক
৩৮ বছৰ ভেঙ্গেছিল। তাত আমিও তোমাৰ কাৰণে উমৰাওৰ ঠাই
লেখিছিলো। উমৰাও তোমাৰ ৩৮ ওপৰত জেমত স্নেহ জেমত
মেহৰ তাক তোমাৰ দুই উকিলৰ মুখে জানিবা। আমাৰ উমৰাও
তোমাৰ ৩৮ উপৰে বহুত স্নেহ কৰি এক যোৰা জামাদাৰ শিৰ পাও
দিয়া আপনাৰ এতবাৰী আদমি শ্ৰীপণ্ডিত্বায় উকিলক ভেজিছে।
অতএব তোমাক লাগি লেখোঁ, তুমিও ৩৮মেনে উমৰাও খোচাল

হয় তেমত কৰিয়া শ্ৰীপণ্ডিতবাকক চিতাপে বিদায় দিবা। আৰু
এমত ব্ৰাহ্মণ এমত পণ্ডিত তোমাৰ ভাগোসে ৩তোমাৰ অনুকূল
কৰিয়া যায়, ইহাক খোঁচহাল কৰাৰা। আৰু পেচক ৫ বাদ হস্তী
ৰূপয়া যি কিছু বাকী বহিছে তাকো চমস্ত হাল কৰিয়া তাকিত পঠাই
দিবা। দিবঙ্গ কৰিয়া বাখন ভাল লুই। আৰ তোমাৰ আমাৰ
শ্ৰীতি এক লাসৰ কাৰণে আমাৰ দিনতো বহুত ধোঁণ্ডে, তোমাৰ
দিনতো সি নেদেখো আশ্ৰি দেব ববিষ হল আমি ইথানক
আমিনো.....আমি যে তোমাৰ ভালকেহে ইচ্ছা কৰো। অতএব
পাংসা যেমত আপুনি জানা আৰ এমত কৰিবা। আৰ বাকী হাকিকত
তোমাৰ উকিল মাৰচৰণ ও পূৰ্ণানন্দৰ মুখত হস্তে গুনিবা। বহুত কি
লেখিম। আপোনেজ্ঞাত। ইতি। সন ১০৭৪ [খৃঃ ১৬৬৮] তাং ২২

(ছ) তামৰ ফলিৰ গছ—প্ৰমত্তসিংহ আৰু চন্দ্ৰকান্তসিংহৰ

* ৬ স্বস্তি.....শ্রীপ্রমত্তসিংহ নৃপতি..... । সৌম্যবপীঠ...
কামৰূপ দেশৰ বড়ুয়া ও বৰকায়াস ও চৌধাৰি ও পাটোৱাৰি ও
তালুকদাৰ ও ঠাকুৰীয়া আনো সকলে জানিব খাতা পদগনাৰ...দিপৰ
গ্ৰামৰ জজঘনা জমী ৩২ পুড়া বাড়িমাটি ৮ পুড়া...বৈষ্ণৱিশাৰদ
ব্রাহ্মণক ৩ এপুণ্যার্থে ব্ৰহ্মোত্তৰ কৰি দিলে পুত্ৰপৌত্ৰান্নিকমে ভোগ
কৰি ৩৪ কুশল চিন্তি থাকিব। ইহাৰ কৰকাটল পদপঞ্চক...
বাজদণ্ডাইব্যতিবেক সৰ্ব কৰ পৰিত্যাগ হৈল ইহাত যদি কোনো জনে
অন্তথা কৰে দণ্ডাই হইবেক ।...শক ১৬৭১, মাস ফাগুন ।" (১৭৪৯খঃ)

পাটোআৰি ও তালুকদাৰ ও ঠাকুৰিয়া ও গহঁতহ সকলো সাবধানে
জানিব বাউসি পৰগণাৰ অতিথ্যম চৌধাৰিও শ্ৰীবট্টাগোহাঞি
ডাঙৰিয়াক দ্বাৰ কৰি শ্ৰীশ্ৰী৩দেৱলৈ জনালে বোলে বন্দিৰ পূৰ্বপুৰুষ
বঙ্গালৰ দিনৰ পৰা বাউসি পৰগণাৰ চৌধাৰি আছিল মাজতে কিছুকাল
বংসৰো আন ঘৰৰ গোটাদিএক চৌধাৰি হৈছিল কিন্তু বন্দিৰ
অনেক পুৰুষিয়া বৃত্তি এইকপে পূৰ্বৰ ফাচ্চিৰ মহজৰ দেখাই
৩দেৱলৈ জনোৱাত শ্ৰীশ্ৰী৩দেৱে ফাচ্চিৰ মহজৰ বুজি অনেক পুৰুষিয়া
বৃত্তি হেন জানি অতিথ্যমক চৌধাৰি পাটোআৰি দুয়ো বিসই পাতি
তাম্ৰ পত্ৰ কৰি দিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে পূৰ্বে এই পৰগণাৰ পেড়াবৰ্ণ
চত্ৰ মাহত ৬৬ টকা ২২সবত ১০০০ তেৰ স আকে স্থলাধিকাৰৰ
নিকটত সোধাই পুত্ৰপৌত্ৰাদিক্ৰমে পৰম স্থখে ভোগ কৰি থাকিব
যদি কোনো কালত আন পৰগণাৰ জমাৰ কমি বেচি হই এই
পৰগণাৰ জমাৰ কমি বেচি কৰিব নাপাই ভগা পৰগণা আনো
ওপৰকি বাবে ধৰিব নাপাই...ইতি শক ১৭৩৮ তাং ৭ বৈশাখ।

[জ] মানুহ বেচা কাকতৰ গঢ়—কমলেশ্বৰ সিংহৰ বাজত

“১৭২১ পুষৰ ৪ দিন থকাত কুজ বাবে। শ্ৰীশ্ৰীকমলেশ্বৰ সৌজ
মহাৰাজাৰ বাজ্যত মহুৱাৰ ক্ৰয়-বিক্ৰয় কৰে : সলগুৰিয়া সাধু
আতা কিনে : নেবেলু সইৰিয়া সিদ্ধি বৰ ইহতে সমনিত্তে
কুৰি গমাই বেছে : মোহনক ৰূপ ছটকা ॥ অতৰ্থে সাথি টঙ্গু ডেকা
ললাই ১ ধুনিয়া টেকেলা ১ ঘৰফলিয়া পিথু ১ টোপ ১ ছপৰিয়া সইকিয়া
ৰুহদাস ১ চৰাচোৱা জীউৰাম ১ চৰাৰ দলই চাবৰ ২ নাথ ১ আক
অনেকে আহিল : অথ আজুলি কতপা ॥ সভাৰি তামোল পান :
ৰামৰথ কাকতিৰ তামোল পান গামোছাখন ॥”... (১৭৯৯ খৃঃ)

তৃতীয় অধ্যায়—ইংৰাজ যুগ (১৮২৬-১৮৪৬)

[১৮২৬ ব ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত ষাণ্ডাব সন্ধিকে ধৰি ১৮৪৭ ব ১৫
আগষ্টলৈকে ইংৰাজ আমোলৰ উপৰিও ইংৰাজী শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ
প্ৰভাৱে এই যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যক আধুনিক গঢ় দিয়ে।]

(ক) পূৰ্ব-“অকনোদই” কাল (১৮২৬-১৮৪৬)

(১৮৪৬ ব জাহ্নৱীত ওলোৱা “অকনোদই”কে সীমা কৰি এই কাল।)

মণিৰাম (দেৱান) বৰভাণ্ডাৰ বৰুৱা (১৮০৬-৫৮)

[১৭২৮ শকত উজনি বংপুৰ চাৰিঙত ৰামদত্ত দোলা কাষৰীয়াৰ
ঔষত জন্ম। ১৭৫৫ শকৰ পহিলা বহাগত উজনি অসম পুৰন্দৰ
সিংহক লালবন্দীকৈ দিয়াত মণিৰামে প্ৰধান মন্ত্ৰী বা বৰভাণ্ডাৰ বৰুৱাৰ
বিষয় থায়; তেওঁ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কম্পেনীৰ চিৰস্তাদাৰ আৰু অসম
কম্পানীৰ দেৱান হয়। ১৭৭৯ শকৰ ১৬ ফাগুনত (২৬ ফেব্ৰুৱাৰী,
১৮৫৮ খৃঃ) ৰাজদ্রোহত অভিযুক্ত হৈ এওঁৰ ফাঁচি হয়। এওঁৰ
ৰচিত অসমীয়া-বঙলা মিহলি ভাষাৰে লিখা “বুৰঞ্জীবিবেকবত্ত” অসম
বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগত সংৰক্ষিত হৈছে; তাৰ দ্বিতীয়
খণ্ড (১২৫ (ক+খ) পিঠি, ১৮৩৮ খৃঃ) হাতেলিখা পুথিৰ পৰা।]

“কম্পানীৰ যোৰহাট দখল—বুৰঞ্জী বিবেক বত্ত”

“ততপৰ মাঘ মাসে আসিয়া কম্পানীৰ ফৌজ যোৰহাট দখল
কৰে। চামফুকেনৰা ক্ৰমাত ক্ৰমে পশ্চাত হটিয়া জাইতে লাগিল, পৰে

সৰকাৰেৰ ফোজ গীয়া গোবীমাগৰ পছাতে তাৰত মানেৰা নামডাৰ
সিলসাকোৰ আনীএ পথাৰে জুৰি এক জুন্ধ দেই। তাহাতে কুপ্পানি
বাহাদুৰেৰ ফোজ কএক কুপ্পানি জুন্ধ দেওঁতে পৰস্পৰ অতিশয়
পৰাক্ৰম বলবিৰ্য্য কন্দ-কিকিৰ জাত হওঁতে বিশেষ কয়েক মান মৰা
পৰা দেখি জুন্ধ ভৰ হৈয়া ফিৰিয়া গেল। সৰকাৰি কোজো ধাৰ্ত্তি
কৰি বদপুৰে জাই তাহাতে ঔণ্ডবি চকিতে পুনৰ জুন্ধ দেই।
আনিব দুই ফালেৰ পৰা জংঘল হৈতে গুলী চালাইতে লাগিল।”

কানীনাথ তামুলী ফুকন আৰু বাধানাথ বৰবৰুৱা

[“ইন্দ্ৰবংশি আসাম মহাবাজসকলৰ বিৱৰণ। শ্ৰীবাধানাথ বৰবৰুৱা
দ্বাৰা সংসোধিত মতে কানীনাথ তামুলি ফুকন কৃত্তিক গ্ৰন্থ।” ১৮৪৪ খৃঃ]

“আসাম বুৰঞ্জি—খুনলুঙ্গ-খুনলাই”

“পূৰ্বে কোনো এক সময়ত সৰগদেও অৰ্থাত ইন্দ্ৰে জাচিংক
অৰ্থাৎ সংস্কৃতিক আশ্ৰই কৰি এই ৰূপ বৃদ্ধি স্থিৰ কৰিলে,
জে প্ৰিথিৱিত চন্দ্ৰবংশি সূৰ্য্যবংশিৰ অনেকটি বজা হৈ গৈচে; আমি
সকলো দেৱতাৰ মধ্যো বজা, তথাপি আমাৰ সন্তানৰ প্ৰিথিৱিত
ৰাজত্ব নাই; অতএব মোৰ সন্তানকো প্ৰিথিৱিত বজা হবলৈ
পঠাওঁ; এই বুলি ৰাজপুত্ৰাৰ জন্তু কৰিবলৈ লাউখে অৰ্থাৎ বিশ্বকৰ্ম্মাক
আজ্ঞা দিলে। পাচে বিশ্বকৰ্ম্মাই চোমদেও নামে ইন্দ্ৰৰ মনোগতকৰে
জন্তু তৈয়াৰ কৰি দিলে। পৰে ইন্দ্ৰে লুংচাইনেত অৰ্থাৎ বায়ুক
পঠাই ইন্দ্ৰৰ পুত্ৰ খেনখৰামক মতাই আনি প্ৰিথিৱীত বজা হবলৈ
নিহিত্তে চনাবলৈ বোলাত নিজে জাবলৈ কবুল নকৰি খেনখামৰ
পুত্ৰ খুনলুঙ্গ খুনলাই দুইকে পঠাবলৈ জনালত ইন্দ্ৰে বিকাৰ কৰি

এই আজ্ঞা কৰিলে বোলে, খুনলুঙ্গ, তই বৰ, তয়ে বজা হবি;
খুনলাই সৰু. তোৰ লগত জুববাজ ৰূপে থাকিব।”

অজ্ঞাত লেখক—আহোম বজাৰ বিয়া

“বজা সাতঘৰিয়া আহোমৰ ঘৰৰ জোঁবত চোৱালি কুৱৰি
কৰিবলৈ নিএ। যদি কোনো সূদ্ৰাদি ফুকন বড়ুৱাৰ ঘৰত ভাল
চোৱালি থাকে বাপেকেও দিএ, অকস্মাত তাকো কুৱৰি কৰিবলৈ
নিএ। সূদ্ৰাদি ঘৰৰ চোৱালি হলে, হিন্দুগতে বিয়া কৰি নিএ।
আহোমৰ হলে চকলং বিয়া কৰে। বজালৈ হলে বজাঘৰলৈকে বাপেকে
সহিতে চোৱালি নি চকলং কৰে। বজাৰ জিয়ৰি বা অন্য আহোমৰ
হলে চোৱালিৰ ঘৰতহে চকলং কৰিব পাই।”

হৰকান্ত শৰ্ম্মা বৰুৱা (১৮১৩—১৯০০)

[ঘৰ উত্তৰ গুৱাহাটীত; এওঁৰ অসম বুৰঞ্জী পুৰাতত্ত্ববিভাগে উলিয়াইছে।]

“ইন্দ্ৰবংশীয় বজাৰ বিৱৰণ—আসাম বুৰঞ্জী, প্ৰথম অধ্যায়”

“শোণিতপুৰ বা ইদানীক তেজপুৰ জিলাৰ অন্তৰ্গত ভৈৰৱী
নদীৰ পৰা দিক্ৰবাসিনী অথচ উজান সদিয়াৰ কেচাইখাতী পৰ্য্যন্ত
সোমাৰ পীঠ বোলে। এই সোমাৰ পীঠৰ পূৰ্ব, হীৰকুট পৰ্বতৰ দক্ষিণ
পূৰ্বাদিৰ উত্তৰ, এই সীমাৰ মধ্যতে বিহগ্ৰাদি নামক পৰ্বতৰ ওপৰি
বজ্জভূমি নামে অতি সুবমা ফল-পুষ্প সোভিত স্থান আছে। এক
সময়ত ঋষিগণ সহিতে শচি ও ইন্দ্ৰ উভয়েই কামোন্মত্ত হৈ আনন্দে
ক্ৰীড়া কৰি ফুৰিছিল। সেই পৰ্বতৰ গুহাতে বশিষ্ঠ মুনি থাকে।
তাৰে পৰা জ্ঞান কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ পুষ্প-বাটিকাতে ক্ৰীড়া

কৰা দেখি কুপিত হৈ ইন্দ্ৰ দেৱতাক অন্ত্যজ্ঞ ও অন্ত্যজ্ঞা স্ত্ৰীত পতি
হওক বুলি শাপ দি সেই স্থান এৰি বহুপীঠৰ ঈশান কোনৰ নীলাচলটো
মুনি গুচি গল। পৰে ইন্দ্ৰ তৎক্ষণাতে কাণে জুঙনা কলা ও বোৰ
এনে দৈত্যাকাৰ মনুষ্য হল। ইন্দ্ৰৰ সেই ৰূপ অৱস্থা দেখি সখীগণ
সহিতে অতি দুখিত হৈ শৰী স্বৰ্গলৈ গুচি গল।”

(খ) “অকনোদই” কাল [১৮৪৬-৮২]

অজ্ঞাত আমেৰিকান লেখক—মাত্ৰিভাষাৰ শক্তি

“জি দেসৰ জি চলিত ভাষা তাক সেই দেসৰ লোকসকলৰ মাত্ৰি
ভাষা বোলে।...এই মাত্ৰি ভাষাৰ শক্তি বৰ আচৰিত। কিয়নো
ইয়াক আমি কেতিয়াও নেপাহৰো।...কিন্তু কি সোকৰ কথা, এই
দেসৰ লোকসকলে ইয়াকে জানিও অনেকে মাত্ৰি ভাষাক অশ্ৰয়
কৰি বঙ্গালি ভাষাকহে মান ভাগ দিয়ে। সমন্বিত মানুহৰ নাৰিত
সকল মানুহ এটাক মান ভাগ দিলে, নোপোৱাবিলাকে কেনেকৈ
দিওঁতা গৰাকীৰ প্ৰতি মনত বেজাৰ কৰে, সেইদৰে অচমিয়াসকলে
বঙ্গালিক মান ভাগ দিয়াত থাকি আমাৰ অচমিয়া ভাষাই বেজাৰ
পাইছে। অচমিয়া ভাষা আমাৰ মাত্ৰি ভাষা আৰু মাত্ৰিৰ নিচিনা
সেইদেখিয়ে মাত্ৰিয়ে বেজাৰ পোৱা কাম কৰা সম্ভাৱনসকলৰ পৰে
অতি অজুগত, ই শাস্ত্ৰৰ কথা। ইয়াকে জানি অচমিয়াসকলে
মাত্ৰিভাষাৰ প্ৰতি প্ৰথা আৰু ভক্তি প্ৰকাশ কৰা উচিত।...
আমাৰ দেসৰ ববসকলেই পত্ৰ লিখাত অনেক ক্ষেত্ৰে
অঙ্গীকাৰ কৰি বঙ্গালি লিখে আৰু ব্যৱহাৰ কৰে। সেইদেখি
আমাৰ ইতিবাচক ডেকা-ডুমাসকলেও লব, তাত কি সংশয় আছে।

...এতেকে আমাৰ দেসৰ বববিলাকক বঙ্গালি ভাষাক অচমিয়াতকৈ
মাত্ৰ কৰা বোগৰ পৰা মুকুত কৰিব পাৰিলে, সাধাৰণ লোকসকলক
পৰা জাহি। কিন্তু ই বোগৰ ঔষধ একো নাই, সকলোৰে আপোন
মৰ্জনা চালেই কাজ আছে। আপোনাৰ বোগ আপুনি গুচাব
লাগে। মুখৰ অগ্নি মুখে জুহুমাৰে কোনে জুমাৰ? এই নিমিত্তে
অচমিয়াসকলে একমত হৈ থাকিলেই হই। অধিক কি লিখিম।”
—অকনোদই, মাৰ্চ, ১৮৪৭ খৃঃ

অজ্ঞাত আমেৰিকান লেখক—জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা

“এনে অৱস্থা হলত সেই মানুহ ঘৰলৈ গৈ আপোন লৰা তিবোতাই
জুৰিছিল জিমানলৈকে পাৰিছিল আপোনাৰ পেতত দুখ দমনকৈ
বাৰি থৈছিল। কিন্তু অসন্তোষ বাৰ্হি গলত সবহ কাল বাৰি
নোআবিলে, এই হেতুকে ক্ৰমে তিবোতা আৰু লৰাৰ আগত পেত
ভাদি এই ৰূপে কবলৈ ধৰিলে বোলে, অ’ মোৰ প্ৰিয়া, আৰু মোৰ
পেতৰ লৰাটিহঁত তোমালোকৰ অতি বেখাৰ মিতিৰ জি মই, মই
সৰ্কনাস হৈছো; কিয়নো মোৰ ওপৰত এটা বোজাই হেচি ধৰিচে
আৰু মই বৰ তান পাই স্বৰূপকৈ জানিচো। আমাৰ এই নগৰ স্বৰূপ
জুইবে পুৰি জাব। এই কথা শুনি তাৰ পৰিয়ালৰ বৰ উকমি লাগিল
তাৰ কথা স্বৰূপ বুলি পতিয়ালে এনে নহই; তাৰ মূৰত পাগল
বায়ু সোমাই বলিয়া কৰা জানিলে।”—“অকনোদই”

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন—দেশৰ হকে মিনতি (১৮৮৮-৯১)

“হে জিগান্ধই জগদিশ্বৰ, এই অসম দেসৰ লোকসকলক স্বদেশ
গিয়ানি আৰু ধাৰ্মিক কৰিবলৈ মতি দিয়া, সিবিলাকৰ অভাৱ আৰু
দুৰঅৱস্থা জানিবলৈ সিবিলাকক গিয়ান দিয়া আৰু তোমাৰ বিচিত্ৰ

সজ্জিৰে নিবিলাকক সভ্য কৰা আৰু তোমাক জানিবৰ আৰু আগুৱাব পালিবৰ জোগ্য কৰা। জি সময়ত অসম হাবি গুচি ফুল বাৰি হব, নৈত ডোঙা গুচি জাহাজ হব, ঘৰ বাঁহৰ গুচি শিল ইটাৰ হব, গাঁৱে গাঁৱে হেজাবে হেজাবে পৰ্হাশালি, গিয়ানৰ সভা, চিকিতসালই, দুখিয়া-দৰিদ্ৰ পৰিত্ৰাণৰ আশয় হব আৰু জি কালত লোকসকলে পৰস্পৰ হিংসা নকৰি আটাইয়ে আটাইক ভাৱিত চেনেহ কৰিব, কেৱে ছটকা কানিৰ সলনি মিছা সাথি নিদি লাথ টকাকো কাতি কৰি ধৰ, কোটি টকা ভেঁটি পাইও কাৰো অগ্ৰাই নকৰিব; বেক কানি আৰু সুৰা এই কথা দেশক লোকে ভু নোপোজা হব, সেই সময়, হে পৰমপিতা জগদিস্বৰ সিন্ধে ঘটোজা।” “ইংলণ্ডৰ বিবৰণ” অকনোদই, ১৮৪২ খৃ: (?)

“জ্ঞানৰ সংবাদ”—“অসমীয়া লৰাৰ মিত্ৰ”

“হে প্ৰিয় লৰাবিলাক! তোমালোকে জি পৃথিবীত বাস কৰা সিনো কেনে আৰু তাতনো কি আছে তোমালোকে অগ্ৰাপিও নাজানা আৰু জগতৰ নানা দেশৰ কথা ভু নাপাই আন দেশো আমাৰ দেশৰ নিচিনা বুলি ভাবিব পাৰা, কিন্তু পৃথিবীৰ সকলো ঠাইয়েই একে দৰৰ নহয়।...এই সকলো কথা তোমালোকে জানিবলৈ পুৰুষাৰ্থ কৰিব পোৱা, কিয়নো তাৰ পৰা অনেক উপকাৰ হব আৰু তোমালোক জ্ঞানী হবও পাৰিবা। তাৰ সংক্ষেপ বিবৰণ আৰি লেখিলো, মন দি পঢ়ি নাপাহৰিবলৈ যত্ন কৰিবা।” ১৮৪২ খৃ:

মাইলুছ ব্ৰন্সন—অসমীয়া ভাষাৰ অমৰত্ব

“সকলো জাতি আৰু মানুহৰ মাজত নিজ মাত্ৰি ভাষা আদৰণিৰ সৈয়ে জিমান কি খিন আৰু অসোভিত নহওক, তেও আপোন

ভাষা বুলি নেবো। বণ-বিগ্ৰহ, ৰাজ্য ভগা আৰু নতুন ৰাজ্য পতা, এনে দুখটনাৰ পৰা, বা নানা বিদেশি ভাষা সিকাতে মাত্ৰি ভাষাক গুচাব নোৱাৰে। আমাৰ এই অচম দেশত ইয়াৰ প্ৰমাণ দেখা গৈছে। পূৰ্বে আহোম ৰজাসকলে এই দেশ জয় কৰি স স বচৰ ভোগ কৰিলে...কিন্তু এনে অতি আচৰিত ছে ৰজাসকলৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ একো হানি নকৰি এতিয়া প্ৰাই সেই ভাষা আপুনি লোপ হল। এইদৰে মান আৰু মচলমানৰ সৈন্তে বাবে বাবে এই দেশত বণ কৰি দেশৰ বহু উতপাত কৰিলে। তথাপি ভাষাৰ একো লৰ নহল। আৰু বৰ্তমান কালত এই দেশ ইংলণ্ডিয়সকলৰ অধিন হোৱাত তেওঁবিলাকে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি বিশেষ সহায় নহৈ বদালি ভাষাক নিজ মাত্ৰি ভাষা বুলি গৰ্হমেটৰ সকলো কৰম আৰু স্কুল আদিতো বেৱহাৰ কৰে...এইদৰে প্ৰাই ৩০ বছৰ গল, কিন্তু অসমীয়া ভাষা ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদিৰ সোতৰ নিচিনাকৈ ৰাজ্যৰ মাজত একেদৰে চলি আছে আৰু আগলৈকো চলিব।” ব্ৰন্সনৰ অসমীয়া অভিধানৰ “আভাস”। নগাঁও, আগষ্ট, ১৮৬৭ খৃ:

“আসাম-নিউচ” যুগ (১৮৮২-১৮৮৯)

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা—বাহিৰে বংচং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী

“কোৱখনীয়া সময় গোবৰ্দ্ধনদেউ আতা পৰম বৈষ্ণৱ, কংস ৰজাৰ চন্দন-যোগাতী কুজী বাইৰ বংশত জাত, সাক্ষাত গুৰুজনৰ পৰা, পৰমার্থৰ ভাগ পোৱা গোপীনাথ দেউ আতাৰ পৰিনাতিঃ ঘোষা, কীৰ্তন, বজাৱলী, এই তিনিখানি শাস্ত্ৰ প্ৰভুৰ গুণাগুণ ; ইয়াত ৰাজেও গুণমালা, ভটিমা, চপয়, টোটয়, এইবিলাক মুখে আঠে ছুটাৰ দৰে ছুটে। বৰগীতত গোঁসাইদেউ এনেহে পাৰ্গত যে, তেওঁ

পুৰতীয়া নিশা গীত ধৰিলে ওচৰৰ গছবিলাকেও পাঁত লবোৱাৰ চলেবে তাল ধৰে ; আৰু কুকুৰ শিয়ালেও প্ৰেমত বাউল হৈ বাগ দিয়ে।...গোসাইদেউ “বাক্‌সিধ” ; যি বোলে সেয়ে হয়। এবেলি এজন ভকতে কিবা দাই কবাত “হতশ্ৰী হো” বুলি তাক শান্ত দিছিল। গোসাইদেউৰ “বৰ্জ বাইকু” পৰিবৰ পৰা ভকতজনে ডেবকুৰি বচৰ মাথোন টানিলে।”...১৮৮২ খৃঃ

বিধৱা বিবাহ—আত্ম-জীৱনী, জোনাকী, ১৮৮৯ খৃঃ

“আজিকালি আমাৰ সমাজৰ অৱস্থালৈ চাই ভাৰ্য্যা মৰা পুৰুষে পুনৰায় বিয়া কবোৱা গোটেই নিন্দনীয়। মই ভাবি চালো মোৰ ভাৰ্য্যাৰ নহৈ মোৰ মৃত্যু হোৱা হলে তেওঁৰ কি অৱস্থা হ'লহেঁতেন? তেওঁ মৰিছে, তথাপি মোৰ ইচ্ছা হ'লেই মই এটা কি তিনটা বা অধিক বিয়া কৰিব পাৰো; কিন্তু বিধৱা হোৱাৰ পাচত বিয়াৰ নাম লোৱা মাত্ৰেই তেওঁৰ জাতি গলহেঁতেন, সমাজে বঞ্চিত হেঁতেন, আৰু তেওঁ জীৱন্ততে মৰা যেন হৈ থাকিলেহেঁতেন! ই যেনে অসদৃশ, তেনে অযুক্ত। ...শাস্ত্ৰ নেলাগে বুক্তিলৈ চালেই বিধৱাৰ বিয়াত যে কোনো দোষ নাই তাক বুজিব পাৰি, আৰু শাস্ত্ৰবো বুক্তিয়েই মূল; কিয়নো “বুক্তিহীন বিচাৰেন ধৰ্ম্মহানি প্ৰজায়তে।” এতিয়া চাওকচোন, মতা তিবোতা দুটা সমান জীৱ; ভোক-পিয়াহ, টোপনি, বোধ, ইচ্ছা, অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গ, জন্ম-মৰণ দুইৰে সমান। তথাপি এটাৰ যি স্বত্ব আছে, আনটোৰ সি নাই বোলা কথাটো কিমান অত্যাৱ, ইয়াক যাব অলপমান জ্ঞান আছে, সি বুজিব পাৰে। দৈৱৰ বা স্বভাৱৰ নিয়ম মতে বিধৱাৰ বিয়া নিষিদ্ধ হোৱা হলে স্বামীৰ মৃত্যুৰ পাচত তিবোতাৰ মনৰপৰা সহবাসৰ বাহ

ওচি গলহেঁতেন; কিন্তু সকলোৱেই জানে তেনে কেতিয়াও নহয়। হিন্দু শাস্ত্ৰ মতে ভাৰ্য্যা স্বামীৰ অৰ্দ্ধাঙ্গ আৰু হিন্দু-বিলাকে তেওঁলোকৰ বিয়াত অগ্নিৰ আগত দেৱতা আৰু পিতৃবিলাকক সাক্ষী কৰি ভাৰ্য্যাক এইকণে কয়—“তোমাৰ প্ৰাণে সৈতে মোৰ প্ৰাণক, তোমাৰ হাড় সৈতে হাড়ক, তোমাৰ মাংসে সৈতে মোৰ মাংসক, আৰু তোমাৰ ছালে সৈতে মোৰ ছালক মিলাওঁ।” ইয়াৰ দ্বাৰা দেখা যায় যে ভাৰ্য্যা আৰু স্বামীৰ একে দেহ, একে প্ৰাণ; দুইৰ ভিতৰত একো প্ৰভেদ নাই। এনে স্থলত যেতিয়া পুৰুষে ভাৰ্য্যা মৰি গলে অৰ্থাৎ তেওঁৰ শৰীৰৰ এভাগ নষ্ট হলে তাক পুৰাই লব পাৰে, তিবোতা সেই স্বত্বৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব কিয়?...আমাৰ শিক্ষিত ডেকাবিলাকৰ মূৰত এটা বৰ গধুৰ বোজা আছে, সেই কথা সিবিলাকে ভাবি চোৱা উচিত। ইয়াৰ পাচত তেওঁবিলাকেই সমাজৰ নায়ক আৰু সাধাৰণ মতৰ স্ৰষ্টা হ'ব; তেতিয়া তেওঁলোকে যেন কুসংস্কাৰ আৰু দেশাচাৰৰ দাস হৈ মেথাকে, আৰু বিধৱা বিয়াৰ বাটটো বহলায়, এয়ে মোৰ আন্তৰিক ইচ্ছা আৰু প্ৰাৰ্থনা। পুৰণীয় বিজ্ঞানাগৰে বিধৱা বিবাহ যে শাস্ত্ৰসিদ্ধ ইয়াকে প্ৰমাণ কৰিয়েই মনে মনে নাথাকিল, আপোনাৰ পুতেকেৰে সৈতে বিধৱাৰ বিয়া দিলে। কালৰ সোতত তেওঁ উটি গল; কিন্তু তাৰ বালিত তেওঁ যি খোজৰ সাঁচ থৈ গৈছে সি চিৰকাললৈ থাকিব, লুপ্ত নহয়। সেই খোজৰ পাচত চলোতা মানুহ আমাৰ দেশত ওলাব কেতিয়া? প্ৰতিধ্বনিৰে শুধিছে—“কেতিয়া?”

গান্ধিবাম বৰুৱা—“আনন্দবাম ডেকিয়াল ফুকন”

“তেওঁ সকলো কালত হঠ-পুঠ আছিল, অথচ বৰ নবিয়াও নাছিল। তেওঁ সময়ে সময়ে ঠেহ পাতিছিল আৰু আপোনাৰ ভাগিন আৰু আন

আন ল'ৰাৰ লগত পৰম হৰ্ষেৰে উললিছিল। যেতিয়া ঢেকিয়াল ফুকন (পিতাক) ঘৰত থাকে, তেতিয়া তেওঁ তেওঁৰ ওচৰলৈ নগৈছিল। আনৰ লগত হলে নিৰ্ভয়ে আছিল। বগবাম বৰুৱাই তেওঁক বৰ মৰম কৰিছিল। তেওঁৰ কোলাত উঠি তপা মূৰত হাত ফুৰাবলৈ বৰ আগ্ৰহ কৰিছিল। (পিতাক) ঢেকিয়াল ফুকনৰ যেতিয়া মৃত্যু হয়, তেতিয়া তেওঁৰ বয়স তিনি বছৰ। সিমান বয়সত যদিচ শোকাত্তৰ বৰ নহ'ল তথাপি সময়ে সময়ে তেওঁ আনক দেখি শোক কৰিছিল। পিতৃ-ঢেকিয়াল ফুকনৰ কোনো কোনো কথা ডাঙৰলৈকে তেওঁৰ মনত দৰে মনত আছিল।" ১১ ভাদ, ১৮০২ শকাব্দ (১৮৮০ খৃঃ)

কঠিন শব্দৰ বহুস্ত-ব্যাখ্যা—বিজুলী, ১৮২০ খৃঃ

বতনপুৰৰ নবাই অধ্যাপকক যত্ন পাচনিয়ে শুধিলে, "দেউ চাহ কিয় বোলে?" অধ্যাপকে কলে, "চাহেন বা পাতু ইতি চাহাব। চাহ খাই বক্ষা পৰি থাকে দেখি চাহাব।" যত্ন—"দেউ কচাৰি কিয় বোলে?" অধ্যা—"কঃ চাৰি অৰ্থাৎ কোন কোন চাহ জন বহা ঠাই? বৰ চাহাব, ছোট চাহাব, সদৰ আমিন, মনচূপ যত্ন—"মকৰ্দমা কিয় বোলে?" অধ্যা—"মঃ মনুস্তঃ কৰ্দমঃ কবোতি সঃ মকৰ্দমা। মাহুহক যি খচি বোকাৰ দৰে কৰে সেয়ে মকৰ্দমা।" যত্ন—"হাকিম কিয় বোলে?" অধ্যা—"হা কিম্ পদাৰ্থম্? হা, এইটো পদাৰ্থ শু! (হাকিমক চিনিব নোৱাৰি। যম, কুবেৰ, বায়ু, ইন্দ্ৰ প্ৰভৃতি দশ দিকপাল যেনে, সেই কপ; তাৰে আক মাৰে) যত্ন—"দেউ, কিবা ছত্ৰ পেচকাৰ আছে, এওঁনো কোন?" অধ্যা—"পেচ কবোতি কি লগায়েতি যঃ সঃ পেচকাৰঃ। যি জনে কচা হাকিমৰ আগত কথাৰ পেচলগাই দিয়ে সেই জনেই।"—বিজুলী, ১৮২০

পদ্মাবতী ফুকননী (১৮৫৩-১৯২৭)—সুধৰ্ম্মাৰ উপাখ্যান [১৮৮৪ ত ("৩০ জুলাই, ১৮০৬ শকাব্দ") স্বনামধন্য আনন্দবাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ এই কতাব এই পুথিৰে অসমীয়া প্ৰথম উপভাসৰ জন্ম।] "প্ৰথম পৰিচ্ছেদ। কমলপুৰ নামে দেশত বঘুনাথ নামেৰে এজন ভদ্ৰ মাহুহ আছিল। তেওঁ বাৱসায় কৰি গাইছিল। তেওঁৰ সত্যবান নামেৰে এটি ল'ৰা আছিল। সেই ল'ৰাক সৰুৰে পৰা যত্নেৰে সৈতে পিতৃ-মাতৃয়ে শিক্ষা দিয়াত ল'ৰাৰ বৰ উন্নত স্বভাৱ হৈছিল। লাহে লাহে ল'ৰাটোক বিয়া কৰাই দিবৰ সময় হোৱাত ধৰ্ম্মপাল নামেৰে এজন মাহুহৰ সুধৰ্ম্মা নামেৰে এজনী ছোৱালীক সত্যবানলৈ বিয়া কৰাবৰ ঠিক কৰি বঘুনাথে বিয়া পাতিলে। তেওঁবিলাকৰ অৱস্থা অহুসাৰে বিবাহৰ আয়োজন হল। শুভ দিনত সত্যবানে বিয়া কৰাই ভাৰ্য্যাক ঘৰলৈ আনিলে। পুতেক-বোৱাবীয়েকৰ আনন্দ দেখি ভালেদিনৰ মূৰত বঘুনাথে সোণাৰ হাত এৰি ঈশ্বৰৰ ঠাইলৈ গ'ল।"

বজ্জধৰ-ঘনশ্যাম-ৰমাকান্ত-গুঞ্জানন—ভ্ৰমৰজ

[শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰৰ "কমেডি অৱ এচাৰ্ছ"ৰ ভাঙনি, ১৮৮৮ খৃঃ ত প্ৰকাশিত] "প্ৰথম : অহ, দ্বিতীয় দৰ্শন, বাজআলি অকলে। কামপুৰীয়া নিবন্ধন—তেওঁ মোৰ ইচ্ছা পূৰ্ণ হক বুলিছে; কিন্তু যাক পালে মোৰ মনৰ ইচ্ছা পূৰ্ণ হব, তাক ক'ত কেনেকৈ পাম? এই সংসাৰ-সমুদ্ৰত মই টোপাকৈ এটোপা পানীৰ দৰে; তেনে হৈ মই সাগৰৰ পানীৰ মাজত মোৰ বগৰ এটোপা পানী বিচাৰিছোঁ। লগৰ টোপা যে নাপালোৱেই, আপোনাকো হেৰালো। আই-ভাইক বিচাৰিবলৈ আহি আপুনি নিকৰ্দ্দেশ হলো। ইয়াকেহে বোলে বিধিৰ বিড়ম্বনা! হৰি, হৰি! কপাল! (মায়াপুৰীয়া কলিমনৰ প্ৰবেশ) অ' আমাৰ

জন্মপত্ৰিকাভোধৰ ওলালহিয়েই দেখোন! ইমান সোনকালে আকোঁ
কিহে ওভোতাই আনিলে? (১৮৮৮ খৃঃ)

কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য—বেদ, তত্ত্ব আৰু তথ্য

[লেখকৰ (১৮৫৮-১৯২৯) মৌলিক চিন্তা আৰু বিশিষ্ট গন্তব্যীতি প্ৰসিদ্ধ]

“সুদৰ্শন চক্ৰৰ গতিৰ কাৰণে বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডত যেনেদৰে বুদ্ধিৰ কাৰ্য্য দেখাই
সৃষ্টি কৰি ভগৱানে তিলান্ধ সময়ো খতিখুন নোহোৱাকৈ চলাই আছে
তদ্বৎশী সাধুসকলেও তাৰ আদি-অন্ত একো ধৰিব নোৱাৰে। এই
অতি বৃহৎ ব্ৰাহ্মণ্ডৰ জগতখন শক্তিৰ গতিৰ কোৱত বেনেকৈ পোনহে
সৃষ্ট হ'ল, সেইদৰে একোটি শক্তিৰ জাতিয়েই অবিৰাম ইয়াক ওলোটাই
পালটাই ঘূৰাই-পকাই চলাই আছে। ভাবি চোৱা, সুদৰ্শন চক্ৰ
মিহক বুলিছো, ইয়েই বিশ্ব-মহাঘৰ, মিহক শক্তিৰ গতি বুজায়। এই মহা
যন্ত্ৰটিৰ চাৰিটি পায়া; যথা, আৱৰ্তন, বিৱৰ্তন, সংবৰ্তন আৰু পৰিবৰ্তন।

লক্ষ্যোদয় বৰা (১৮৬০-৯২)—“আনন্দবাস বকৱা”ৰ পাতনি

[ইংৰাজ গল্পলেখক মেকলেৰ দৰে এক অলঙ্কাৰযুক্ত গহীন গন্তব্যীতিৰ প্ৰবৰ্ত্তক
বিজ্ঞপাশ্ৰয়ক বা হান্তবসৰ বচনাত এওঁ হেমচন্দ্ৰ-গুণাতিবাসৰ পাছতে।

“যেতিয়া প্ৰায় গোটেইখন পৃথিৱী অজ্ঞান আন্ধাৰৰ
ঢাকনিৰে ঢাকি থৈছিল, যেতিয়া প্ৰায় সকলো মানুহে উলঙ্গ বেচ-
পৰ্বতৰ গাতত বাস কৰি হাবিৰ পত্ৰ, পানীৰ মাহ আৰু গছৰ ফলমূল খাই
জীৱন ধাৰণ কৰিছিল, তেতিয়াও এই পুণ্যভূমি ভাৰতবৰ্ষ জ্ঞান
পোহৰেৰে ভোটা তৰাৰ দৰে জ্বলিকি আছিল। জগত যেতিয়া আন্ধাৰ
ৰাতিৰ কোলাত অচেতন হৈ টোপনি গৈছিল, ভাৰতে তেতিয়া জ্ঞান
বদ-কাঁচলি লৈ নানা সজ চৰ্চ্চালৈ আগ বাঢ়িছিল। প্ৰায় সকলো
দেশে যেতিয়া বিক্ৰবিক্ষিপ্ত নেদেখি খেপিয়াই কুৰিছিল, ভাৰতে
তেতিয়া বিজ্ঞানৰ দূবীণ লগাই নানা তত্ত্ব উলিয়াব পাৰিছিল।”

সহানন্দৰ কলাঘুমটি—আসাম বন্ধু, ১ ভাগ, ১ম সংখ্যা

“কেতিয়াবা কানি-টিকিবাৰ ছাট মাৰি ঘৰ গোটেইটো ধোৱাৰে
তৰাই দিছিলো, কেতিয়াবা টিকিবা এৰি পাঘস, কুঁহিয়াৰ, গুড়,
গাখীৰ, মালভোগ কল, বৰা চাউলৰ পিঠা আদি কৰি সোৱাদ বস্তু
খাই মুখ তপালিছিলো, কেতিয়াবা বা লগৰীয়া ভকতসকলে সৈতে
নানা বিষয়ৰ মেল পাতিছিলো, আসামৰ উন্নতি, ভাৰতৰ একতা,
বিদেশীৰ অত্যাচাৰ, অসমীয়া চাহাব, মাহ খোৱা, ভাত খোৱা আৰু কত
কথাৰ মেল! কেতিয়াবা কেতিয়াবা ধপাত, তামোল, হলে ব্ৰাহ্মণ-
সোৱাইল অনা এটুপি ব্ৰাণ্ডী, অভ্যস্ত চৰাইৰ ডাঙা আদি বিবিধ
দেৱ-পূজাৰ জবোবেও দশ ইন্দ্ৰিয়ৰ পূজা কৰা হৈছিল; মাছে মাছে
কলাঘুমটিৰে মিত্ৰতা কৰি, কেতিয়াবা পক্ষি, কেতিয়াবা বৰশি বাই, ঘামি,
কাহি, হাঁহি, হামিয়াই, সংসাৰৰ লেঠা লৈ পিঠি দি পৰমানন্দ-সাগৰত
বুৰ মাৰিছিলো। আহ! কেনে সুখ, কেনে আনন্দ, কেনে দেৱ-ছলভ
জীৱন! এনে সময়ত, এনে সুখৰ সময়ত, কিয় আপুনি মোৰ
কলমটীয়া টোপনিটো ভাঙি মোক দুখ-সমুদ্ৰত ডুবাৰ ধৰিলে? আহা,
কেনে ঘুমটি! সুখৰ কলাঘুমটি! যাক দেৱতায়ো নাপায়, কিন্তু বিধাতাৰ
বৰত, কানিৰ গুণত অসমীয়াৰ হলে ঘৰে ঘৰে। এই কলাঘুমটিৰ
গুণত অসমীয়া মানুহ কিমান সুখী! যি এই সুখৰপৰা বঞ্চিত হৈছে,
সি গৰ্ভতে নমৰিল কিয়? উপজিলেও আপোনঘাতী নহল কিয়?”

সত্যনাথ বৰা (১৮৬০-১৯২৫)—সাবধি, প্ৰথম ভাগ

[বেকনৰ দৰে চুটি সাবগৰ্ভ বাক্যৰ নতুন গন্তব্যীতিৰ প্ৰবৰ্ত্তক।]
“বিজ্ঞা উদগতিৰ ঘাই আহিলা, ... বিজ্ঞা মানৱ মনৰ দীপ্তি।” “পৃথিৱী
বিজ্ঞা খুপাই খোৱা ধনৰ নিচিনা... পঢ়নৰপৰা দূৰৈৰ মানিক হাততে

পোৱা হয়।" "দেশ-ভ্ৰমণ বিশ্ব-অধ্যয়নৰ এটা অঙ্গ।...উদগতিৰ আন নাম পৰিবৰ্ত্তন।" "চিন্তা প্ৰশ্নৰ ফল।...চিন্তা মনৰ জেউতি। ধ্যান চিন্তাবেই এটা বকম মাথোন।"

বভ্ৰেশ্বৰ মহন্ত—মোৱামৰীয়া বিজ্ঞোহ (আসাম বন্ধু, ১৮৮৫)

"বৰ ধুমুহা বতাহ-বৰষুণ অনাৰ পূৰ্বেই প্ৰকৃতিৰ মূৰ্ত্তি স্বভাৱতঃ শাস্তিময়ী : গছবিলাক জঠৰ, "নিবাত নিকম্পমিৱ প্ৰদীপাঃ" হৈ যেন সাৱহিত সম্ভাৱিত ঘটনা ঘটাবৰ নিমিত্তে প্ৰকৃতিৰ সঙ্কেত অপেক্ষা কৰি বৈহে থাকে। আহোম ৰাজ্যত মোৱামৰীয়াবিলাকে যি ধুমুহা তুলিলে, স্বৰ্গদেউ কজ্জসিংহৰ ৰাজত্বই সেই ধুমুহাৰ প্ৰাক্কালৰ প্ৰকৃতিৰ এই শাস্তিময়ী মূৰ্ত্তি। কজ্জসিংহ স্বৰ্গদেউৰ দিনতে আহোম ৰাজ্যৰ ৰাজলক্ষ্মীৰ পূৰ্ণভোগ : কজ্জসিংহ স্বৰ্গদেৱেই আহোম ৰাজ্য গগনৰ মধ্যস্থ মাৰ্ত্তণ্ড।"

[ঘ] "জোনাকী" কাল [১৮৮৯-১৯০৯]

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা—"আত্মকথা" ১ম ভাগ, ১ম সংখ্যা
"নকৈ উঠি অহা অসমৰ নিমিত্তে আমাৰ আটাই শক্তি ব্যয় কৰিম। এই পাছ পৰি থকা আন্ধাৰ দেশলৈ অলপ "জোনাক" সূৰ্য্যৰ নোৱাৰিলেও, যদি নিজে নিজেও যত্নৰ ফিৰিকতিৰ পোহৰত বাট পাওঁ, তেনে আমাৰ শক্তিৰ মিচা ব্যয় হোৱা নাই বুলি ভাবিম। আমি জানো আমাৰ দেশ শিক্ষাত পাছ, জ্ঞানত ভিখাৰী, ধনত দুখীয়া, সংখ্যাবলত শক্তিহীন, স্বাস্থ্যত কৰীয়া, কামত এলোহাৰা ও পৰাধীন। কিন্তু আমি নিজ শক্তি অহুযায়ী হই হে কামত হাত দিব পাৰো। আমি যুজিবলৈ ওলাইছো আন্ধাৰৰ বিপক্ষে। উদ্দেশ্য—দেশৰ উন্নতি, "জোনাক"। কিমানলৈ আগ বাঢ়িব পাৰিমইক, সেইটো নিজৰ শক্তি-চালনা ও স্বেযোগৰ ওপৰতহে বহি আছে। আটাইয়ে উঠি পৰি লাগোইক, স্বেযোগও আপুনি ওলাবহি; পাটিত পৰি দিন গণিবৰ সময় নাই। চাৰিও ফালে হৰহৰাই "কাম" চলিছে—অসমীয়া বহি থাকিবনে?...আমি নিজকে নিজে যোগ্য নকৰিলে অশ্ৰে কৰি নিদিয়োহি। এই সংসাৰেই হইছে যোগ্যৰ ঘৰ, অযোগ্য অধঃপাতলৈ যাব। ...তুঁহৰ জুইৰ দৰে অসমীয়াৰ "তেজ" আৰু উৎসাহ এতিয়া ভাগ্যৰ জাপৰ তলত লুকাই আছে—এবাৰ ভগকাই জলি উঠিবই উঠিব।" (১৮১০শক)

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—লিভিকাই (জোনাকী, ১ম বছৰ ১৮৮৯)
(দ্বিতীয় অঙ্ক। প্ৰথম দৰ্শন। জোনাক ৰাতি। কুৰি খোৱা পকা চপৰানি।)

নিতাই—এইখন কিন্তু কি? দেখোন আটাই সাগৰ আগত। এতিয়াহে কিন্তু বিপাণ্ডে মৰিলোইক। এই ডবা পানী কেনেকৈ কিন্তু পাব হওঁইক। বৃদ্ধি হেৰাল দেখোন!" পুহাই—
"ককাই, নকৰি আক। আমি জীৱন্ততে মৰিলোইক। এই বিপদৰ পৰা তৰিব পাৰিলেহে তৰা। (ওখ ওখ পকা চপৰাবোৰলৈ আঙুলিগাই) সোৱা চাচোন চৌৱে আফালিব লাগিছে। ফেনে-ফোটোকাৰে উপচি আহিছে। ভোলাই—(কাটি খোৱা কাঠ এডোখৰলৈ দেখুৱাই)—সেইবোৰ যেই সেইবোৰেই, সৌফালে মন কৰইকচোন, যিডাল হে জয়ধন ঘৰিয়াল পানীৰ জুৱলিত পৰি আছে। পানীত আঙুলি তিয়ালেই আমাৰ শৰাধ কৰিব।" সতাই (পৰি থকা তৰা গছ এজোপালৈ টোৱাই)—অকল ঘৰিয়ালটোলৈ যে চকু গৈছে, সেই পানী-মৰলী সাপটোলৈ চকু নেঘায় হবলা? দেখা নাইনে কালোপ-কালোপ কৰে মাছ ধৰিব লাগিছে?" নিতাই—"ইস্! কিন্তু মনে মনে থাক, নেপায়। আশ্তিঃ মৌনিবৰ গৌকন্ গৌকন্।"

যুবোপীয়া কাব্য-প্ৰতিভা—সভাপতি অভিভাষণ (১৯২৪)।

"যুবোপৰ কাব্য-প্ৰতিভাৰ প্ৰথম সোতা আহিছে গ্ৰীছৰ পৰা, দ্বিতীয় সোতা ৰোমৰ পৰা, তৃতীয় সোতা কেণ্টিক। ভাবৰ নিপুণতা, ধীৰ, স্থিৰ, শাস্ত, বিচাৰ-বিবেকতা গ্ৰীছৰ দান। শক্তি, সংঘম, মনুষ্যত্ব আৰু মহত্ব ৰোমৰ দান। কেণ্টিক দান হৈছে মানুহৰ বিচাৰ-বিবেকতাই যিটো ধৰিব নোৱাৰে এনে এটা ইন্দ্ৰিয়াতীত মুক্ত, অসীম, শাস্তম্-শিৱম্ বহুশ্ৰময় প্ৰহেলিকাময় বস্তু। এই কেণ্টিক প্ৰতিভাৰে সৈতে ভাৰতীয় প্ৰতিভাৰ সাদৃশ্য আছে। এই দানে ভাৰতৰ বস্তুটিকো যুবোপীয়া সাহিত্যৰ কাষ চপাই দিছে। গ্ৰীক প্ৰেৰণাই বস্তুক সুন্দৰ স্ঠাম ভঙ্গিমা দি নয়নবঞ্জন কৰি পূৰ্ণৰূপে প্ৰকাশ কৰে; প্ৰকৃতিৰ প্ৰতিকৃতি চকুৰ আগত দাঙি ধৰে। ৰোমৰ ভঙ্গিমাই বস্তুক গধুৰ, গম্ভীৰ, চমু, দৃঢ় আৰু শাস্তিপূৰ্ণ কৰি দেখুৱায়। "ৰূপ"ৰ সহায়েৰে "অৰূপ"ৰ আভাস দিয়া, "ৰূপ-সাগৰ"ত

বুঝাবি “অকপ-বতন”ক তুলি চকামকাঠৈ চকুৰ আগত দাঙি ধৰা, বাক্য-মনৰ অগোচৰ এটা অসীম অনিৰ্দিষ্ট বস্তুৰ ঐচ্ছিকালিক ভাব প্ৰকট কৰিবৰ প্ৰয়াস, যিটোক মাহুহে অন্তৰাত্মাবেহে ধৰিব-ছুব পাবে, বুদ্ধিৰে নোৱাৰে, অৰ্থাৎ “প্ৰথম বুদ্ধি নাপাই আসে ফিৰে,” বস্তুটো কেল্টিক। প্ৰাচীন ভাৰতীয় কাব্যত এই ভাবটো সম্যকৰূপে পৰিস্ফুট। অৰ্ধ-গৌৰৱত বাক্য ভৰপূৰ, কিন্তু অৰ্ধৰ মাজতে কবিতা বস্তুৰ অশৰীৰী বস্তুটোৰ ওৰ নপৰে; কাব্যক সম্পূৰ্ণ ভাষা-সোতা কবিতা হলে, সত্য-শিৱ-সুন্দৰ আৰু বসময় কবিতা হলে এই তিনিওটা স্থিতিৰ সন্মিলন আৱশ্যক। য়ুবোপীয়সকলৰ ভিতৰত ফ্ৰেন্স সাহিত্যত গ্ৰীক প্ৰতিভাৰ সম্যক পৰিস্ফুৰণ। ফ্ৰেন্স আত্মিক স্বভাৱ লঘু আৰু ভাব প্ৰকাশ কবিতাৰ ক্ষমতা অতুলনীয়; সেইবাবে ফ্ৰেন্স ভাষা য়ুবোপীয়সকলৰ ভিতৰত সন্ধিপত্ৰ আৰু দলিল-দস্তাৱি লিপাত প্ৰায়ে ব্যৱহৃত হয়। তাত কেল্টিকশুলভ অতুলম্পৰিতা আৰু ঐচ্ছিকালিকতা নাই। অৱশ্যে ভিক্টৰ হুগো আৰু ভেণ্টুৰ পম্ৰাহুৱৰ্তী ফ্ৰেন্স লেখকসকলে এই অন্তৰাবোৰৰ অনেক অংশ পূৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে যদিও, তথাপি ইংৰাজীত শ্ৰেষ্ঠপীয়েৰ, ৱৰ্ডছৱৰ্থ, শ্বেলী, কীটছৰ কবিতাৰ ভিতৰত যেনেকৈ এটা সুকীয়া বিশেষত্ব, প্ৰহেলিকাময় ভৱিষ্য আৰু নিগূঢ় বসৰ অন্তৰ্ভাৱ আছে, ফ্ৰেন্স কবিসকলৰ ভিতৰত তাৰ অনেকখিনি অভাৱ। ক্ৰাঞ্চৰ সুব্যক্ত, সুস্পষ্ট, স্বচ্ছ আৰু প্ৰাণল ভাবেই ফ্ৰেন্স গদ্য সাহিত্যক অগতত অতুলনীয় কৰি তুলিছে।”

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী—পাদ্ৰীসকলৰ অসমীয়া ভাষালৈ দান

“শিৱসাগৰৰ পাদ্ৰী চাহাবসকলে অসমীয়া ভাষাৰ শঙ্কাৱলীত বহুত পোহৰ দিলে। তেওঁবিলাকে ইংৰাজী শব্দৰ ভাব লৈ বহুত

অসমীয়া শব্দ গঢ়িলে আৰু তাতকৈয়ো অসমীয়া ভাষাৰ যিবোৰ মিঠা মিঠা সুৱলা শব্দত ব্যৱহাৰ নকৰাত মামৰ বন্ধ গৈছিল, সেই শব্দবোৰ বহি-মাজি পাদ্ৰী চাহাবসকলে আকৌ ব্যৱহাৰৰ উপযুক্ত কৰিলে।...তেওঁবিলাকে আমাৰ ভাষাক এটা সুৰ শিকাই গল। এই সুৰটি আগেয়ে অসমীয়া ভাষাই নেজানিছিল। সি ইংৰাজী সাহিত্যৰ নিজা সম্পত্তি। তাক পাদ্ৰী চাহাবসকলে সাত সাগৰ তেৰ নদী পাৰকৈ আনি ভাৰতবৰ্ষৰ ভাষাবিলাকক শিকাই দিলেহি। এই সুৰৰ তাঁৰডালিয়ে ভাৰতবৰ্ষীয় সভ্যতা আৰু পাশ্চাত্য সভ্যতা দুইবোৰ মাজত লগুণগাঁথিব নিচিনা হৈছে। বৰ্তমান যুগৰ ভাৰতবৰ্ষীয় আন আন সাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ যতে টোকৰ মাৰা এই বিনাতী সুৰটিৰ গুণগুণনি শুনিবলৈ পাবা।”

বজনীকান্ত বৰদলৈ—ডালিমী, “মিৰিজীয়াৰী”, ১৮৯০

“অষ্টম অধ্যায় ॥ একাৰ নিশা ॥ জঙ্ঘিষে সেই কথা কবৰ দিনৰে পৰা ডালিমীৰ হৃদয়ত এডাল শেল বাজিছে। তাই কেতিয়াও নাজানিছিল যে জঙ্ঘিষে তাইক এনেকুৱা মৰ্মভেদী কথা কব। আৰু কেতিয়াই তাই জানিব পাৰিলে যে জঙ্ঘিৰ চিত্তক আন এজনে অধিকাৰ কৰিলে, সেই ঠাই তাই দখল কৰিবৰ অধিকাৰ নাই, কেতিয়াই তাই নিজৰ সকলো আশা ভাৰসা এৰিলে...তাই এইদৰে এদিন মনতে চিন্তা কৰি বহি আছে। ইফালৰ পৰা জঙ্ঘি সিহঁতৰ ঘৰলৈকে গল ... “ডালিমি, বাপেৰ কলৈ গল?” ডালিমীয়ে উত্তৰ দিলে, “জঙ্ঘি, সিহঁত আজি ঘৰত নাই” ... জঙ্ঘি—“ডালিমী, তোক মই এনেকৈ মোৰ সকলো কথা কলো। তই মোক একেবাৰ উপকাৰ কৰিবিনে?” ডালিমী—“কি

উপকাৰ জ্বৰি ?” জ্বৰি—“তোৰ বাপেৰৰ তিনি চাৰিখনমান নাও আছে কাইলৈ মই সোৱণশিৰীলৈ যাওঁ বুলিছিলো, এখন নাও লাগিছিল।” ডালিমী—“মোক ক'চোন, নাওনো কেলেই ?”...জ্বৰি—“পানেইক মাক বাপেকে বল কৰি কমুনলৈ দিব খুজিছে। তাই মোলৈ বাতৰি দিছে বোলে মই হেনো তাইক পলুৱাই আনিব লাগে। ডালিমী মোৰ যদি জীৱটোও যায়, তথাপি তাইক নেবো। বাপেকে আহি মই কম, তয়ো দিবলৈ কবিনে ?” ডালিমী (মুখ ফিৰাই)—“বাক কম দে।” জ্বৰি (ডালিমীৰ হাতত ধৰি)—“ডালিমী, তই প্ৰকৃততে মোক ভনীৰ দৰে চেনেহ কৰ। ডালিমী, যাওঁ দেই।” ডালিমী (মুখ ফিৰাই)—“বাগৈ না জ্বৰি ! জ্বৰি—“ডালিমী, তই দেখোন কান্দিছ কিয় কান্দিছ, ডালিমী ?” ডালিমী—“পানেইৰ দুখৰ কথা শুনি।” —এই কথা কোৱাৰ পিছতে জ্বৰি উঠি গল। কিন্তু তাৰ হৃদয়ত আজি ডালিমীৰ চকুৰ লো দেখি অলপ সন্দেহৰ ভাবে খেলিবলৈ ধৰিলে।”

আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা (১৮৭২—১৯৩৯)—কমা

কমা স্বৰ্গীয় বস্তু। কমা মানুহৰ সুখ, জগতৰ শান্তি। কমা তেজস্বীসকলৰ তেজ, তাপসসকলৰ বেদ, সত্যপৰায়ণৰ সত্য। কমা দয়াময় পিতাৰ কণ্ঠমালা। সকলো মানুহ প্ৰকৃত কমানী হোৱা হলে এই সংসাৰ সোণৰ হলহেতেন; দুখ-কুঁৱলীয়ে আৱৰি থক এই পৃথিৱীত স্বৰ্গৰ জেউতি পৰিলহেতেন।

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা—ভানুমতী উপন্যাস

“মোৰ নাম ভানুমতী। মই দেউতাৰ বহু সাধনাৰ ফল একে বস্তু। মোৰ জীৱনৰ আদি ছোৱাৰ কথা একোকে মনত নপৰে।

যি অলপ-অচৰপ কৰ পাৰো, সি কেৱল এনাইদেউতাৰ যুথৰ পৰা শুনা কথাহে। মোৰ দেউতাৰ চাৰি ভাই-ককাই। দেউতাই সৱাতকৈ সৰু। পঠাওদেউতা দুকুৱাৰ পাচৰ পৰা তেওঁ ককাই-দেউসকলৰ আদৰত উলাহৰ মাদলী আছিল। পিছে যেতিয়া তিনিওটিয়ে এজন এজনকৈ বিয়া কৰাই উঠি আপদেউসকলৰ হাতত উষাৰ নিচিনা হল, তেতিয়াৰ পৰা সেই উলাহৰ মাদলী লাহে লাহে বেজাৰৰ কেৰোণ যেন হবলৈ ধৰিলে। তাৰ পিছত আকৌ আপদেউসকলৰ লেখ লাহেকৈ তিনি গৰাকীৰ পৰা ছগৰাকীলৈ উঠিল আৰু তেতিয়াৰ পৰাহে ঘৰত দিনে-ৰাতিয়ে কছাৰী বণ লাগিবলৈ ধৰিলে। ঘৰত কাৰো সুখ-শান্তি নোহোৱাত পৰিল। দেউতাৰ দুৰ্গতিৰ সীমা নাথাকিল, আৰু লাহে লাহে এইবোৰ কথা বজাৰ কাণত পৰিলগৈ। স্বৰ্গদেৱে মজী আৰু বিষয়াসকলৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি দেউতাক মতাই নিয়ালে আৰু চৰকাৰৰ বিচাৰ মতে নিচাওদেওক ভাদ্ৰ পুঠাওদেউতাৰ প্ৰতিপত্তি আৰু ক্ষমতা সোনকালে বাঢ়িবলৈ ধৰিলে।

মফিজুদ্দিন হাজৰিকা—চ'ত মাহ (পাতনি, জ্ঞানমালিনী)

চ'ত মাহ। প্ৰকৃতি ধায়ে চমহীয়া টোপনিৰ পৰা থকমককৈ উঠি আলাসৰ লাক, কোলাৰ কেচুৱা, মৰমৰ সন্ততি পৃথিৱীক লাহৰি হাতেৰে আকোৱালি ধৰি পুতৌ কৰিছে। খৰকালিৰ থচকনিত ঠেটুৱাই লাগি থকা পৃথিৱীৰ গাৰ নোম গছ-গছনিবিলাকৰ আঁহ-পাহ মুকলি হৈ ঠন ধৰি ধৰি উলাহতে শিয়ৰি উঠিছে; আৰু সেইবাবেই সিহঁতে যেন নিফুট মাতেৰে গুণ গাই ধাই মাকৰ শলাগ লৈছে, লগে লগে প্ৰকৃতিৰ ঘাই গিৰিহঁত বিশ্বখনিকৰক আঁজলিয়ে

আঁজলিয়ে বঙা-বগা, সেউজীয়া, হালধীয়া নানা ভৰহৰ ফুল দি হিহা-তলি উদিয়াই যেন ভকতি জনাইছে; আৰু বতাহৰ হেন্দোলনিত নিমিষে নিমিষে যেন মূৰ দোৱাই তেওঁক সেৱা কৰিছে। ফুলবিলাকেও যেন এনে মৰমিয়াল ঘাই গিৰিহঁতৰ উছৰ্গাত নেওচা যাবলৈ পাই ইপাহে সিপাহৰ গাত ঢলি পৰি আনন্দ জনাইছে। মলয়াৰ বোকোচাত এবাৰ ওপৰলৈ উঠি এবাৰ তললৈ নামি ধেমালিতে উদ্ভাৱণ হৈছে আৰু সেই উলহ-মালহতে যেন তেওঁবিলাকৰ জগত-মোহিনী হাঁহিব পোহৰে প্ৰকৃতি বালীৰ গাতো জেউতি চৰাইছে।

বেণুধৰ বাজখোৱা—লখিমী তিবোতা (১৮২২ শক)

মুবলী—“তুমি কালি ভালকৈ বুজিব পাবিলা যে তিবোতাৰ গাত গুণ নাথাকিলে তেওঁক ৰূপৱতী বুলিব নোৱাৰি। গুণৱতী হলেহে ৰূপৱতী বুলিব পাৰি।”...পখিলা—‘সাধাৰণতঃ মানুহে জানে যে ৰূপৰ সাৰ হৈছে বৰণ আৰু ঠগ; গুণটো কেৱল ভিতৰৰ অলকাবহে। কিন্তু আপুনি কোৱা মতে গুণটোহে সাৰ যেন বুজা গৈছে।’ মুবলী—“সচা, গুণেইহে সাৰ। তাৰ লগত বৰণ আৰু ঠগ থাকিলে ভাল; নেথাকিলেও একো হানি নাই। গুণ নেথাকিলে মানুহৰ জনমেই মিছা।”

“বাঁহী” কাল (১৯০৯-২৯)

শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী—অদৃষ্ট, গল্পাঞ্জলি

“ঘৰ। দুখীয়াৰো আকৌ ঘৰ! দুখীয়াৰো আকৌ লৰা-তিবোতাৰ প্ৰতি মৰম-দয়া...ধনীৰামে গামোছাৰ লোছত মনে মনে—বামুণীয়ে দেখিলে

সৰ্বনাশ—নিজৰ ভাগৰ ভাতকেইটা বান্ধি আনিছিল। সি ভাবি-চিন্তি ইয়াকে মুঠে বুদ্ধি পাইছিল, যি উপায়ে ঘৈণীয়েকক খাব নোপোৱাকৈ মৰাৰ পৰা সৰুৱাব পাবে। অতি সন্তৰ্পণে আহি বেজাৰৰ বোজা খোৱাদি ধনীৰামে সেই খেৰৰ শেতেলীৰ এমূৰে বহিল। লাহেকৈ নিজৰ কঠুৱা হাতখন ঘৈণীয়েকৰ হাতত থলে। সেই স্পৰ্শতো যেন কি সুখ! ঘৈণীয়েকে চকু মেলি চালে—সেই চোৱাতেই যেন কিমান প্ৰাণৰ আবেগ! মাতিব নোৱাৰিলে; বৰ জৰ, গাত হাত দিব নোৱাৰা তপত। ধনীৰামে মাতিলে, “মালতী, কেনে পাইছ?” মালতীয়ে চকু দুটি মেলি গিৰিয়েকৰ মুখৰ ফালে চালে মাত্ৰ—কি কাতৰতা, কি নিৰ্ভৰতা, কি প্ৰেম, কি শোক আৰু দুখৰ আকুলতা সেই দৃষ্টিত! ধনীৰামে নিজৰ গামোছাৰ লোছৰ পৰা ভাত কেইটা সোলোকাই ঘৈণীয়েকৰ ওচৰত থৈ কলে, “উঠি এগৰাহ খা।” দুইবো চকুৰ পৰা গিৰিগিৰকৈ হিমালয়ৰ পৰা গঙ্গা-যমুনাৰ পবিত্ৰ ধাৰাৰ নিচিনা পবিত্ৰ দুধাৰি চকুলো পৰি দুখৰ দুখন হৃদয়ক কি এক শোক আবেগত মিলাই দিলে। কিন্তু কি দুৰ্কপাল! মালতীয়ে নমতাকৈয়ে গিৰিয়েকৰ মুখৰ ফালে চাই এবাৰ হঠাৎ চকু পিৰিকালে—তাৰ পাছে সকলো শেষ! বাৰিষাৰ গম্ভীৰ বজ্জনীৰ আকাশ ভেদি এটা হাহাকাৰ শব্দ ওপৰলৈ উঠিল—হাৰ বিধাতা, কাৰ উদ্দেশ্যে ॥

যতীন্দ্ৰনাথদুৱৰ —পখিলা (কথা-কবিতা)

পখিলাটোৱে শুনিলে, বুজিলে আঁতৰি আহিল। বেজাৰত পাখি মেলি ওপৰলৈ উঠিল—দূৰলৈ, বহুত দূৰলৈ উৰি গল। তেতিয়া তাৰ আন লগৰীয়াবোৰে কলে, চোৱাচোন, সোঁ পখিলাটো কেনে ধুনীয়া! কেনে বং মনেৰে ফুলৰ মাজে মাজে নাচি উৰি ফুৰিছে! সি

কেনে সুখী! পাখি দুখন লৈ গপতেই সি আঁতৰি আঁতৰি ফুৰিছে! উৰি উৰি ভাগৰ লাগি পখিলাটোৱে এদিনাখন এপাহি গোলাপ ফুলৰ বুকুতেই জ্বিৰনি লৈ চিবকাললৈ চকু মুদিলে। আনবোৰে ভাবিলে, বৰ বেছিকৈ মো খোৱাৰ কাৰণেই বোধ হয় তাৰ মৰা আহিল। কিন্তু কেইজনে বুজিলে যে কি অস্তৰ জলোৱা জুইৰ বুকুত সি জাহ গল। তাৰ হিয়া ভগা বেথাৰ কৰণ কান্দোন জগতত কেইজনেই বা শুনিলে!

ভিষ্মৰ নেওগ—মোৰ লিখা (মিলন, ১৮৪৬)

“মনৰ প্ৰেৰণাত লিখিম বুলি হাতত লিখনি ধৰিলো, কিন্তু জানো সচাকৈয়ে মোৰ লিখা হব? এই লিখনিয়েদি জানো ভাষাৰ মুকলি পথাৰত ভাৰ-বাজ্যৰ কুঁৱৰীসকল উমলিবলৈ আহিব? ...কতদিন ভাবিছিলো বোলো মোৰ লিখা হৈছে; কিন্তু পাছত চাওঁ, মোৰ লিখা আৰু লিখিবৰ কথা দুইটা, পানীত তেলৰ দৰে আঁতৰি আছে; মোৰ লিখা নহল। ...কত শুভ শাবদ পূৰ্ণিমাৰ ফৰিংফুটা জোনাকত, কত যৌৱনৰ বিশ্ব-পুলকত, কত বসন্তৰ সৌন্দৰ্য্য-নিশ্বাসত, কত শীতৰ উমলগা বদৰ্কাচলিত, কত বাৰিষাৰ স্নগহীন বজনীত, কত তটিনীৰ কুলকুল গীত শুনি লিখিবলৈ বহিছিলো, তাতো যে মোৰ লিখা নহল! ...এতিয়া মই লাহে লাহে বুজিবলৈ ধৰিছো যে এদিন মোৰ লিখা হবও পাবে। ...মোৰ লিখিবৰ কথা সময়ৰ লগে লগে টুটি আহিছে; এদিন অৱশ্যে তাৰ ওৰ পৰিব। আৰু যেতিয়াই মোৰ লিখিবৰ কথা ওৰ পৰিব, তেতিয়াই মোৰ লিখা হব। সেয়ে মোৰ লিখাৰ আদি আৰু অন্ত।

ফিৰদৌছ আলি—প্ৰকৃতি পাঠ (“ভুমুকি”)

“যদি আমাৰ জীৱনত হেঙুলি বেগিয়ে পুৱাতে হিবণ কিৰণ এবাৰহে ঢালিছেহেঁতেন, মধুৰ মাধৱী মাহ বসন্ত কালে জগতত যদি এবাৰহে ভুমুকি মাৰিলেহেঁতেন, আকাশে যদি পূৰ্ণিমাৰ জোনক বুকত লৈ তৰা-বছা পাখিৰে জগতক এবাৰহে আবৰি ধৰিলেহেঁতেন, এঘণ্টা বা দুঘণ্টা পাৰ হৈ নাশায় মানে ডাৱৰৰ ডিঙিত ওলমি থকা বামধন্য সাতসৰী ধাৰ যদি জগতে এবাৰো দেখিবলৈ নেপালেহেঁতেন; তেতিয়ানো জগতে কেনেকুৱা সুখ পালেহেঁতেন, তেতিয়ানো কেনেকৈ সেই ৰূপ মাধুৰী বথানিলেহেঁতেন, তাক মুঠে কল্পনাবেহে আঁকিব পাৰি।”

সুৰেন্দ্ৰমোহন দাস—ছন্দ (বাঁহী, ১৮৫১ শক)

মানুহৰ মনটো জগৱানে যেনেকৈ ভাবেৰে ভৰপূৰ কৰি দিছে, সেইবোৰ প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে ঠিক তেনেকুৱা উপায় তেওঁ দিছে। সুখ-দুখৰ সুৰে যেতিয়া আমাৰ জীৱন-বীণৰ তাঁক হাত বুলাই দিয়ে, তেতিয়াই আমাৰ মনৰ অন্তৰালৰ পৰা সেই হৰ্ষ-বিষাদ ওলাই আহে ছন্দ সুৰ আৰু গানেৰে। ...অকল যে বস মাধুৰ্য্যই কাব্যক সম্পদশালী কৰে এনে নহয়, ছন্দপ্ৰাচুৰ্য্যো তাক বৈচিত্ৰ্য আৰু শ্ৰী দান কৰে। কাব্যোদ্যানত ছন্দবোৰ নানা তৰহৰ ফুল। ছন্দৰ নৃত্য-লীলা আৰু সুৰ-বৈচিত্ৰ্যই কাব্যৰ ৰূপক আৰু ভাবৰ অনিৰ্বচনীয়তাক বসন্তৰ অন্তৰত সুপ্ৰকাশিত কৰে।”

আজলীভবা মেওগ—নাৰীজাগৰণ আৰু সমাজসংস্কাৰ

“বৰ্তমান সমাজত আমাৰ তিকতাৰ আসন নিচেই তলত। পুত্ৰ জন্মিলে “ধান” আৰু কন্যা জন্মিলে “পতান” বুলি লোকে কয়; কিয়নো কন্যা বেবৰ মাটি, গোৰ মাৰিলেই এবাই যায়। পুত্ৰই

পিতৃ-মাতৃক জীৱন কালত পোহপাল আৰু মৰণত তেওঁলোকৰ মুখৰ ছাই-মাটি ওচাই জনপিও দিব, এইদেখিয়েই আদৰ। কৰ্ম সন্তানে পৈতৃক সম্পত্তিৰ যে ভাগ নাপায়েই, পুত্ৰ বা স্বামীৰ পৰিয়ালৰ কোনো পুৰুষ জীৱিত থাকিলে তেওঁ নিজ পতিৰ সম্পত্তিৰে অধিকাৰিনী হ'ব নোৱাৰে। গতিকে তিকতাই নিজৰ জীৱনটো পৰৰ হাতলৈ-মুখলৈ চাবলৈ দৈবৰে শক্তিলে আৰু ই পূৰ্বজন্মৰ অনেক পাপৰ ফল বুলি তেওঁলোকে ভাবিবলৈ বাধ্য হয়। এইবোৰ কাৰণেই তিকতাৰ ভালেখিনি মানসিক অৱনতিৰ বাবে দায়ী বুলি আমাৰ বিশ্বাস। পিতৃ-মাতৃক জল-পিও দিয়াত পুত্ৰৰ অধিকাৰ থাকে, তাত কতাব বেজাব নাই; কিন্তু কত্যা চিবকাল লোকৰ কৃপাপাত্ৰ হৈ পৃথিৱীত জন্ম নলওক, এয়ে আমাৰ ভাবনা।" বাহী, ফাগুন, ১৮৫৩ শক।

কমলেশ্বৰ চন্নিহা—বিশ্ববাসিক বেজবৰুৱা

"বতাহ লাগি গোলাপ ফুলৰ পাহিবোৰ কেনেকৈ ৰূপে! সাগৰৰ বা লাগি বৰনৈৰ পানীবোৰ কেনেকৈ লবে! দৈবৰে যেন সেইবোৰ মিচিকিয়া হাঁহি! এই হাঁহিৰ স্বৰত বিশ্বচৰাচৰ জুৰি বাহী বাজিছে! যদি হাঁহি নাই, বাহী নাবাজে; যদি বাহী নাবাজে, হাঁহি নাই। বেজবৰুৱাৰ দৈব-বোধত আমি এই হাঁহি এই বসৰ পৰিচয় পাওঁ। এয়ে বিশ্ব-বস। তেওঁৰ এই হাঁহি, এই বস খলখলাই ছলছলাই বৈ আহিছে নানা ৰূপেৰে, নানা ভঙ্গিমাৰে। পিছত গোটেই অসম প্ৰাৱিত কৰি নিলে তাৰ সোতে, শিৱৰ জটাৰ পৰা নমা জাহ্নবীৰ দৰে, নায়েগ্ৰাৰ জলপ্ৰপাতৰ দৰে তাৰ ফেনিগ উচ্ছল শুভ্ৰ জলধাৰে সকলো অসমীয়াৰ মন সিক্ত আৰু শীতল কৰি দিলে।"

সমাপ্ত।